

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Útěšná smrt - pojednání o smrti v raném novověku

Ivana Příbylová

Katedra církevních dějin
Vedoucí práce: Ota Halama, Th. D.
Studijní program: Evangelická teologie
Studijní obor: Teologie

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Útěšná smrt - pojednání o smrti v raném novověku napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 26. 8. 2018

Ivana Příbylová

Anotace

První část pojednává o smrti na konci 16. a začátku 17. století, tedy v období raného novověku. Pro základní orientaci je do práce zařazena část týkající se pohřbů, které patřily k nepostradatelným obřadům tehdejší společnosti. Zmínka je o moru, který kosil všechny - katolíky, nekatolíky i bezvěrce. Část druhá chce upozornit na dobu, která se zapsala také do převratného objevu knihtisku, ve zkratce je pojednáno o dílech, která vycházela a souvisela s tématem smrti. Jelikož kázání bylo věnováno především manželovi zemřelé, je krátce pojednáno o osobě jednoho z představitelů rodu Valdštejnů, Jiřím. Hlavní částí je pak vlastní kázání, které vyšlo v tištěné podobě a bylo doplněno dvěma články, tedy artykuly a „potěšením všem věřícím o tom, že duše věřících odcházejí z tohoto života do nebe“. Dodatek z pera tiskařova uzavírá celý spisek Matěje Klesela, faráře v Hostinném. Pohřební kázání raného novověku obsahovala přemíru citací ze Starého i Nového zákona, citací církevních Otců a dalších oblíbených autorů té doby. Jsou zapojeny přímo do původního textu. Upozorňují čtenáře, jak si mají počínat v životě, aby dosáhli spásy, a nabízejí naději na život v nebesích. Součástí mé práce je základní výpověď o textu, po níž následuje rozbor textu a porovnání pohřebního kázání Matěje Klesela s pohřebními kázáními z konce 16. a počátku 17. století. Závěr diplomové práce tvoří shrnutí.

Cílem práce je zpřístupnit kázání našim současníkům.

Klíčová slova

smrt, věřící křesťané, naděje, vzkříšení, život věčný

Summary

The first part deals about death at the end of 16 th and beginning of 17 th century. For basic orientation, the work includes part pertaining to burials, which were indispensable social rituals of that era. The mention is about plague, that killed both, Catholics, non-Catholics and unbelievers. Part two points out to the era invention of book printing. In short deals about works, based on the idea of death. The sermon was dedicated mainly to husband of deceased. So it is briefly discussed the person of one of the representatives of the Waldstein family, Jiří. The main part is a sermon, which was published in printed form and was accompanied with two articles, namely Artyculy. A message to all believers, that soul of believers ascents to heaven. Annendung from „a printer’s pen“ concludes whole little file of Matěj Klesel, pastor of Hostinné. Burial sermons of of Early modern age contained large ammont of quations from Old and New Testament, quatations of the Church Fathers and other popular autthors of that era. There are included directly to original text. They motify readers, how to behave in life to reach redumption and offer the help for after live Part of my work is a basic statement about the text, after which followes text analysis. The following is a comparison of the funeral sermon of Matěj Klesel with the funeral sermons of the late 16th and early 17th centuries. The conclusion of the diploma thesis is a summary.

The aim of this work is to make the sermons accesible to our contemporaries.

Keywords

death, believing Christians, hope, resurrection, eternal life

Poděkování

Děkuji zejména vedoucímu diplomové práce Otu Halamovi, Th. D., jakož i všem vyučujícím za trpělivost při mém neobvykle dlouhém studiu, a samozřejmě všem zaměstnancům knihovny za příjemné prostředí, které mi poskytovali.

Obsah

Úvod.....	8
1. Pojednání o smrti v dané době.....	10
1.1. Zpráva o pohřebnictví v Čechách a na Moravě.....	13
1.2. Pohřební kázání - proč vznikla a kam směřovala.....	15
1.3. Morové rány postihnou každého, aneb černá smrt si nevybírá.....	16
2. Autor, tiskař a dedikant.....	25
2.1. Autor – Matěj Klesel.....	25
2.2. Tiskař – Šebestián Oks z Kolovsi (též Ochs, zemřel asi 1572).....	25
2.3. Dedikant - Jiří z Valdštejna.....	27
3. Potěšitelný spis a prostá, ale však gruntovní zpráva z Slova Božího.....	29
3.1. Potěšitelný spis.....	29
3.2. Traktát: Artykul první.....	32
3.3. Traktát: Artykul druhý.....	39
3.4. Potěšení věřícím.....	49
3.5. Dodatek tiskaře.....	52
4. Základní výpověď textu.....	53
4.1. Kázání.....	53
4.2. Traktát: Artykul první.....	55
4.3. Traktát: Artykul druhý.....	58
Druhá část.....	61
Třetí část.....	62
Čtvrtá část.....	63
4.4. Potěšení věřícím.....	65
4.5. Dodatek tiskaře.....	66
5. Rozbor textu.....	67
5.1. Kázání.....	67
5.2. Traktát: Artykul první.....	68
5.3. Traktát: Artykul druhý.....	71
Druhá část.....	73
Třetí část.....	73
Čtvrtá část.....	74
5.4. Potěšení věřícím.....	75

5.5. Dodatek tiskaře	75
6. Porovnání kázání Matěje Klesela s pohřebními kázáními doby konce 16. a začátku 17. století	76
Závěr.....	90
Prameny a literatura	92
Příloha 1: Záznamy vybraných starých tisků vyhledané v databázi NK CR za období 1520-1620 na téma smrt a umírání	95

Úvod

Diplomová práce je pohledem na jeden z tradičních žánrů literatury raného novověku. Potěšitelný spis z roku 1564, autora a faráře v Hostinném, Matěje Klesela, vychází z pohřebního kázání nad Kateřinou z Chlumu a Košumberka. Celý spisek je transkribován ve snaze zachovat z původního textu co nejvíce autentických prvků. Zároveň, z důvodu srozumitelnosti, s ohledem na dnešního čtenáře, je přepsán podle takových pravidel, jaká se pro transkripci obdobných textů ustáleně používají.

Tištěná podoba pohřebních kázání byla v raném novověku oblíbenou útěšnou literaturou a měla za úkol nejen povzbudit pozůstalé v jejich žalu, ale zároveň splňovala i úkol výchovný, a to, „že dobrý život vede k dobré smrti“. Pozoruhodným jevem na výpovědi Matěje Klesela je, že k vlastnímu kázání přiložil ještě dva články, řečené Artykuly, a dále potěšení všem věřícím, že pozemský život nekončí smrtí, ale bude pokračovat životem věčným.

Pohřební kázání raného novověku měla za úkol přimět jejich čtenáře neustále během svého života o smrti přemítat, aby pak v jeho závěru byli na odejití na onen svět náležitě připraveni. „Smrt byla v oné době považována za vysoce kritický, limitní stav, v němž se mělo rozhodnout o klíčové otázce, tedy zda při posledním soudu, poté, co se nesmrtelná duše spojí se zmrtvýchvstalým tělem, bude přiřazena k zástupům směřujícím do nebe, nebo zatracena a pohlcena pekelnými mocnostmi.“¹ Smrt nebyla chápána jako konec života, ale jako přechod do nebeského světa a záleželo pouze na jednotlivci, jak se za svého života choval, aby mu cesta nahoru byla zpřístupněna.

Podle katolické představy odcházely duše smrtelných hříšníků do pekla, duše spravedlivých do nebe a duše zatížené drobnými hříchy do očiště. V očiště byly v těžkých trápeních a mukách po určitý čas očišťovány, přičemž doba zde strávená mohla být zkracována prostřednictvím skutků milosrdenství, zejména sloužením mší, modlitbami a almužnami.² Protestanté odmítli představu očiště. Lutherovo učení o ospravedlnění pouhou vírou a milostí Boží popřelo možnost pozůstalých napomáhat spáse duší zemřelých. A tak místo mší, modliteb a almužen se nad hroby mrtvých pronášela pohřební kázání.

¹ Prchal Pavlíčková, R., O útěše proti smrti, str. 21.

² Tamtéž.

Význam pohřebních kázání nespočíval jen v tom, že si je pozůstalí vyslechli, a zmírnila jejich žal, ale byla „důležitým médiem nově se formující vzpomínkové kultury protestantů“.³ Vynálezem knihtisku již nemuselo být kázání ručně opisováno, dostalo se tudíž k mnoha lidem, jimž dříve nebylo, díky několika opisům, přístupné. A tak již v druhé polovině 16. století bylo nezaměnitelným artefaktem ve způsobu opětovného setkávání živých se svými zesnulými blízkými. Stalo se významnou součástí útěšné a naučné duchovní literatury.

³ Tamtéž, str. 34.

1. Pojednání o smrti v dané době

Šestnácté a sedmnácté století věnovalo smrti neobvyklou pozornost. Úmrtí patřila ke každodennímu životu, život a smrt nebyly odděleny, již za svého života se člověk chystal na smrt. Dobrým životem si pravý křesťan připravoval cestu na dobrou smrt, oba světy byly vzájemně propojeny, žádalo se, nehřešit, vést řádný život a modlitbou si naklonit přízeň Boha. Jen tak se na onom světě dočkal člověk spásy.

K dokonalejší osvětě, vedle kázání, patřily i knížky o dobrém umírání. Umění zemřít, „ars moriendi“, nahradilo dřívější „ars vivendi“, umění žít. Za průkopníka nových přístupů k životu je pokládán Erasmus Rotterdamský.⁴ V českém prostředí se tento trend začal prosazovat od poloviny 16. století a nabyl nebývalého rozmachu. Knihy katolických i protestantských autorů našly odezvu u překladatelů, vydavatelů a samozřejmě i čtenářů. Kupodivu se mezi českou veřejnost nedostal zpočátku překlad Lutherova kázání o přípravě na smrt, s názvem Ein Serman von der bereitung zum Sterben,⁵ který vznikl hodně brzy, již roku 1519. Až začátkem 17. století rostl zájem o překlady luteránských myslitelů a teologů, a tak postupně se k nám dostávala díla o dobré smrti od zhořeleckého pastora Martina Mollera⁶ a dalších významných luteránských teologů, wittenberského profesora Joachima von Beusta⁷ a také spis profesora teologie na univerzitě v Jeně a zakladatele luteránského dogmatismu, Johanna Gerharda. Kalvínské učení bylo překládáno v menší míře a zastupoval je Philipp Mornay.⁸ Z řad katolíků se k tématu dobré smrti vyjadřovali ponejprv především jezuité. Vůdčím spisem je Umění křesťanské aneb příprava k dobré smrti, napsal jej kardinál svatě římské církve Robert Bellarmin.⁹

První práce českých autorů byly sepsány v druhé polovině 16. století. Mezi prvními se tématem dobré smrti zabýval Matěj Klesel,¹⁰ v roce 1564 uvedl dílko s názvem Potěšitelný spis a prostá, ale však gruntovní zpráva z slova Božího, jak se praví křesťané v případnosti neb příhodě smrti, kteří z tohoto světa odjíti (z takové spásitelné smrti své těšiti a za to držeti a míti jisté) mají, že neumírají, než toliko na odpočinutí a na spaní odcházejí, ba nýbrž před Pánem Bohem vždycky živí zůstávají a že se v onom životě s nimi zase shledají, je poznají a

⁴ Král, P., Knihy o dobrém umírání v českém prostředí [...], in: Holý, M. Mikulec, J., Církev a smrt, str. 8.

⁵ Tamtéž, str. 10.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, str. 11.

věčné potěšení s nimi míti budou.¹¹ V podobném duchu psal o půlstoletí později Jan Rosarius¹² a Matěj Krocín.¹³ Z kališnického prostředí pocházel Mikuláš Krupěhorský,¹⁴ evangelický duchovní správce ve Žluticích na statku Petra Kokořce z Kokořova. Na jeho pohřbu pronesl kázání a to pak sepsal pod názvem Knížka o smrti.¹⁵ V roce 1630 přeložil Jakub Kolens¹⁶ zmíněný spis kardinála Roberta Bellarina a připsal jej Petrovi Jiřímu Příchovskému z Příchovic a jeho ženě, Ludmile Příchovské z Kokořova.¹⁷ Třetí významnou uchovanou prací je kázání na pohřbu Petra Voka, proslovené a sepsané Matějem Cyrusem,¹⁸ pozdějším biskupem Jednoty bratrské. Jak u Krupěhorského, tak u Cyra, je v pohřebním kázání obsažena i pasáž o přípravě k „dobré smrti“. Co všeobecně patřilo k dobré přípravě na smrt: předně, na smrt se měl člověk připravovat po celý život, aby pak nebyl zaskočen jejím neočekávaným příchodem. Každý smrtelník měl zejména pamatovat na poslední věci člověka, tedy na neodvratitelnou smrt, očekávaný poslední soud, nechtěné peklo a vysněné nebe. Strach ze smrti měl zahánět nadějí na radostný život na onom světě. Aby Bůh přijal nešťastníka, odcházejícího z pozemského života, bylo bezpodmínečně nutné, myslet na Boha, na Vykupitele Ježíše Krista a pravidelně jim vzdávat díky svými prosbami a modlitbami. Směřování k dobré smrti znamenalo také pravidelnou účast na církevních obřadech, bohoslužbách i pohřbech.

A právě hřbitovy jsou místy rozjímání o smrti. Křesťan by měl myslet na své blízké, navštěvovat nemocné a obdarovávat chudé. Ještě za života by si měl vypořádat své majetkové záležitosti, aby po smrti nikomu nic nedlužil. Připravit si má oděv do rakve a sdělit okolí, na jakém místě chce být pohřben. Když potom smrt přijde, dobrý křesťan je připraven ji přijmout. V klidu, bez jakékoliv hysterie vlastní, či svého okolí za přítomnosti kněze a nejbližších členů rodiny.

K tomuto účelu byly vydávány rozličné příručky o dobré smrti, ale také o dobrém životě. Dokonce se praví, že „stejně, jako budoucí rodička se neustále těší na svůj porod, také Boží služebníci myslí a srdečně touží po smrti a po blažené poslední hodině“.¹⁹ Ne toliko příručky, ale dokonce knihy se zabíraly touto tematikou. Jednu z nich, určitě nejobsáhlejší,

¹¹ Knihopis, č. 3970 a č. 15615.

¹² Knihopis, č. 14892a.

¹³ Knihopis, č. 1649.

¹⁴ Král, P., *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí [...]*, in: Holý, M. Mikulec, J., *Církev a smrt*, str. 12.

¹⁵ Knihopis, č. 4557.

¹⁶ Král, P., *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí [...]*, in: Holý, M. Mikulec, J., *Církev a smrt*, str. 12.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Knihopis, 1718 – 1719.

¹⁹ Prechal Pavlíčková, R., *O útěše proti smrti*, str. 12.

sepsal v roce 1569 Adam Walasser.²⁰ Tématem je pokoušení ďáblem, který se snaží umírajícího přivést na scestí. A jak se všeobecně traduje, nabízí mu delší život. Ďáblovým protipólem je dobrý anděl a ten nedopustí, aby pekelník slavil úspěch. Umírající ve své víře vytrvá.

Mělo se za to, že dobrému umírání se dá naučit. V příručkách a knihách se kladl důraz na zbožnost a pravověrnost, na Krista, trpícího na kříži za nás. U Luthera stačí pro spásu ospravedlnění pravou vírou a spolehnutí na Kristovu oběť na kříži. Žánrová šíře textů byla rozsáhlá a existovaly v nich i naprosto odlišné postoje ke smrti. „Na jednu stranu je smrt vzývána jako žádoucí a sladké ukončení časného bytí v pozemském slzavém údolí, na druhou stranu je líčena jako hrozivý nepřítel lidí, jako zabiják, lovec, žnec, lukostřelec, který nemilosrdně utíná lidský život.“²¹

Nezřídka vznikaly tyto práce jako reakce na smrt některého šlechtice ve formě pohřebních kázání. Své kázání vydal například kazatel na dvoře Petra Voka z Rožmberka Matěj Cyrus.²² Jeho název v češtině zní Kázání o tom, kterak by člověk křesťanský dobře, šťastně a blahoslavně svůj život v snu dokonati a umříti mohl [...].

Umírání, smrt a loučení se zesnulým na pohřbu patřily a patří dodnes k mezním situacím a vybízí ty živé k zamyšlení nad životem, nad jeho konečností. Podobně tomu bylo v raném novověku. Tehdy, mnohem více než dnes, si lidé kladli otázku, co se stane s duší zemřelého po jeho skonu, jak se chovat za života, aby po smrti zemřelý došel spásy. Smrt v novověku byla srozumitelná snad každému člověku. O smrti měl každý přemýšlet již za života a důkladně se na ni připravit.

²⁰ Tamtéž, str. 22.

²¹ Tamtéž, str. 29.

²² Knihopis, č. 1718 - 1719.

1.1. Zpráva o pohřbnictví v Čechách a na Moravě

Pohřeb byl výsostnou událostí, obřadem, který byl stavěn společensky výš než návštěva bohoslužeb a další rituály, jako například křest nebo svatba, u níž převažovala především světská složka. Opomíjení pohřebního obřadu bylo nepřípustné. Občas se stávalo, zvláště za dob velkých epidemií, že chudina neměla na zaplacení úhrady za pohřeb. Jak je doloženo v „památní knize zádušní kostela svatého Havla na Starém Městě“,²³ dostali farář s kostelníkem oznámení městské rady s příkazem, aby dohlíželi, jestli pozůstalí své zemřelé skutečně pohřbívají. Chudí, nemající na pohřeb rodinných příslušníků, odkládali údajně mrtvé za noci tajně na břeh Vltavy, aby se zbavili povinnosti požadované platby za úkony, spojené s pochováním mrtvého. Pokud se tak skutečně dělo, muselo se to stávat v opravdu krajní nouzi, neboť pohřeb, jak se lze dočíst, nebyl finančně nedostupnou záležitostí. Jeho cena se odvíjela od 40 českých grošů, když denní mzda nádeníka byla 6 – 10 grošů.²⁴ Vedle základní sazby přistupovaly další poplatky, za kopání hrobu, za rakev, zvonění, platilo se za svíce. Svoji odměnu dostal samozřejmě farář a připlácelo se za obřad se zpěvem. Když se dají dohromady veškeré výdaje, nejchudší pohřeb přišel na něco okolo 100 grošů. I tato částka se stávala neúnosnou pro vdovy a námezdní pracovníky, nepatřící k žádnému cechu.²⁵ Čechy totiž přispívaly svým cechovním kolegům určitou částkou. Svízelná situace nastávala v době moru. Černá smrt si brala svou daň v podobě i několika zemřelých v rodině. Často se pak kromě peněz nedostávalo místa, kam nebožtíky uložit. Morová vlna způsobila nárůst zemřelých v letech 1598 – 1599, a pak roku 1605 a 1607.

Na přelomu 16. a 17. století se spory mezi katolíky a protestanty dostaly až do oblasti pohřbnictví. Ctít důstojnost posledních okamžiků člověka přestalo být dobrým zvykem. K celkovému vyostření neblahého stavu ve společnosti přispěly i vlekoucí se války s Turky, z bojišť se mnohdy nevrátili živitelé tehdy početných rodin. Podíl na sporech měla i struktura společnosti, nevraživost neurozených vůči urozeným, a tak, obecně vzato, se nelze divit, že především zášť katolíků vůči nekatolíkům dosahovala mnohdy gigantických rozměrů. Rekatolizační zásahy postihovaly nekatolíky v královských i komorních městech a zasáhly i osoby jiného vyznání než katolického v zeměpanských městech.²⁶ Na vrcholná místa samosprávních orgánů byli, bez ohledu na počty věřících určité konfese, dosazováni

²³ Kůrka, Pavel B., Pohřby a záduší, in: Holý, M. Mikulec, J., Církev a smrt, str. 69.

²⁴ Tamtéž, str. 70.

²⁵ Sterneček, T., Chtějí Krchov, by pak třeba na několika zámkuov zamčen byl [...], in: Holý, M. Mikulec, J., Církev a smrt, str. 106.

²⁶ Tamtéž, str. 84.

katolíci.²⁷ Směřování k odstranění náboženské tolerance dosáhlo mezní situace při přípravě pohřbu vysoce postaveného evangelíka a patricije, Kryštofa Čerta z Brna.²⁸ Jelikož v radě města seděli katolíci, bylo odmítnuto pohřbít evangelíka tam, kam tělo příslušelo, na hřbitov u svatého Jakuba v centru města. Třeba dodat, že nové pohřební normy dosud nebyly potvrzeny vyšší institucí, kterou zastupovali zeměpán spolu s kardinálem.²⁹ Tahanice ohledně místa pohřbu evangelíka se dostaly až k Rudolfu II. Do budoucna začal platit králův výnos, adresovaný městské radě, v němž se přísně zakazuje trpět pohřby bludařů a odpadlíků.³⁰ Nakonec se prominentního evangelíka podařilo pohřbít na hřbitově za městem,³¹ ale obřad neodpovídal jeho dobrotě a postavení.

Nekatolíci byli postihováni stupňujícím se útlakem. Při pohřbech bylo zakázáno vyzvánět vyznavačům pod obojí, vyprovázení nebožtíků městem mohlo být trestáno, na vůz směli být naloženi a slavnostně vyprovozeni až za jeho branami. Pro nekatolíky platil zákaz zpívat při posledním rozloučení luteránské a reformační písně. Cílem všech těchto zásahů bylo očistit město od „jinověrců“. Množila se falešná udání, že evangelíci znevažují biskupovu autoritu a potupně se vyjadřují vůči císaři. Mnozí evangelíci nevydrželi duchovní trýzeň a raději přestoupili ke katolíkům,³² což samozřejmě představitelé katolíků kvitovali s povděkem. Jistou oporou evangelíkům byly příslušné cechy.³³ Právě v těch řemeslnických byla převaha „jinověrců“. Pomáhali v neutěšené době jednotlivcům, na celou šíři prorůstající nenávisti vůči evangelíkům nestačili. Katolíci zdůvodňovali svoji nevráživost očistou města od odpadlíků pravé víry a stávalo se, že byly vyvráceny náhrobky evangelíků na hřbitovech, mrtví byli vykopáváni z hrobů a odváženi za město.³⁴ Nekatolíci byli nuceni stěhovat se z měst na venkov. Šíření epidemií, zavdalo další důvod městské vrchnosti, zbavovat se „nečistých“, aby v případě tehdejších morových nákaz nepřispívali k jejich šíření. Což je sice nelogické vysvětlení, nicméně, bylo-li zapotřebí nekatolíky vyhnat, podobná vysvětlení získávala logiku a podporu převážné většiny katolíků.

²⁷ Tamtéž, str. 85.

²⁸ Tamtéž, str. 104.

²⁹ Tamtéž, str. 87.

³⁰ Tamtéž, str. 88 – 89.

³¹ Tamtéž, str. 104.

³² Tamtéž, str. 107.

³³ Tamtéž, str. 106.

³⁴ Tamtéž, str. 101.

1.2. Pohřební kázání - proč vznikla a kam směřovala

Historie pohřebních kázání sahá až do období antiky. Psali je i církevní Otcové, a přestože nebyla pevnou součástí pohřebního rituálu, zaznívala i v nejvyšších vrstvách středověké společnosti – na panovnických a šlechtických dvorech a v prostředí vysokého kléru. Na začátku 16. století ovlivňovala jejich vývoj reformace a současně knihtisk. Pohřební řeč se v protestantských církvích stala, při odmítnutí prosebné modlitby a mše za zemřelého, základní součástí pohřebního rituálu, jejímž smyslem byla zejména útěcha a poučení pozůstalých na příkladu života zesnulého.³⁵ Pohřební kázání se tedy stávají neopakovatelnou součástí pohřebního rituálu a s jejich pomocí se dají rekonstruovat zvyklosti doby jejich vzniku. Kazatel do svých kázání zakomponoval mnohdy přípravu na pohřební obřad i pohřeb, který následoval. Objevují se v nich i další, pro nás důležité poznatky, například, jak vypadala smuteční výzdoba kostela a její ikonografie, jaké bylo složení účastníků pohřbu, dokonce se vyskytují i zmínky o mimořádných událostech, k nimž v průběhu kázání došlo. Kazatelé popisují i dění a atmosféru v kostele, zmiňují zármutek posluchačů a jejich pláč.³⁶

Kázání bylo součástí tradičního přechodového rituálu, během něhož docházelo k rozloučení s fyzickým tělem zesnulého, ale také ke vstupu pozůstalé společnosti do nové etapy – života bez zesnulého, v němž někteří aktéři událostí přijímali symbolicky nové role, například vdovství, sirobu, vladařství, dědictví a jiné.³⁷ Promluvy měly za úkol rovněž niterně zasáhnout účastníky pohřebního obřadu, a to natolik, aby je přiměly k úvahám o pomíjivosti života a tím i k sebevýchově, k tomu, jaké hodnoty ve svém budoucím životě upřednostňovat. Kazatelé pronášeli své promluvy z kazatelny,³⁸ to je z vyvýšeného místa, „mezi nebem a zemí“, a tak byli pro posluchače prostředníky každodenní všednosti a života budoucího, k němuž jistě všichni směřovali. Podle dnešní terminologie, kazatelna představovala jakési minijeviště pro produkci divadla jednoho herce. Také kazatelé mnohdy studovali různé příručky, vydávané právě pro ně. Obsahovaly řadu pokynů, jak oslovovat publikum, jak vhodně klást naléhavé řečnické otázky, jak využívat rétorických figur. Byla v nich zveřejněna nevšední slovní spojení, šokující obraty, řetězení symbolů, určených k upoutání pozornosti posluchačů. Pohřební kázání se pak stala vybroušenou záležitostí, jak po stránce výběru slovních obrátů, tak i gest.³⁹

³⁵ Pavlíčková, R., Pohřební kázání nad biskupy v době konfesionalizace, in: Holý, M. Mikulec, J., Církev a smrt, str. 117.

³⁶ Prchal Pavlíčková, R., O útěše proti smrti, str. 50.

³⁷ Tamtéž, str. 47.

³⁸ Tamtéž, str. 48.

³⁹ Tamtéž.

Se vznikem a rozvojem knihtisku překročila pohřební kázání svoji audiovizuální rovinu a získala literární podobu. Nyní již nelze zjistit, do jaké míry se knižní vydání podobala původnímu projevu kazatele. Jisté je, že knižní podoba kázání byla vytvořena většinou několik měsíců po obřadu. Do textu se tak dostávaly nové informace, věci, na které si kazatel dříve nevzpomněl, nebo mu nebyly známy a dověděl se o nich až později od pozůstalých a blízkých z okolí zemřelého. „Součástí každého písemně vydaného pohřebního kázání bylo nejen přinést a písemně potvrdit svědectví o pohřebním obřadu, ale také pojednat o životě zesnulého, případně o jeho důstojném umírání [...] a častokrát obsahovalo popisy dění na smrtelném loži i mimo něj“.⁴⁰ Důležitou součástí pohřebního kázání byl tedy životopis, vyprávění o dobrém životě a dobré smrti zesnulého. Obsahoval klíčové životní okamžiky i cesty zemřelého. Nebožtíkova životní pouť byla přirovnávána k osudům biblických postav a světců, hrdinů za svoji víru. K oblíbeným motivům v pohřebních kázáních se jejich autor obrací k hledání a nalézání pravé víry, oslavě utrpení, jež je podstoupeno pro víru a její zachování.⁴¹ Pronesená i tištěná pohřební kázání měla sloužit k útěše pozůstalých i k jejich poučení, aby sami sebe utvrdili ve víře a netápali. Utraktvistická, luteránská nebo bratrská kázání formulují jednoznačně optimistické vyhlídky na spásu, pevnou víru ve vzkříšení a přesvědčení o tom, že duše odchází okamžitě k Pánu, kde ve stavu blaženého spánku očekává soud a vzkříšení těl.⁴² Podle katolického učení se duše dostává nejprve do očištnice, který je mezistupněm před vstupem do nebe. U všech konfesí je společným znakem ujištění o křesťanské naději na věčný život a objasnění, jakými prostředky jej věřící může dosáhnout.

1.3. Morové rány postihnou každého, aneb černá smrt si nevybírá

„Mor je metla a střela Boží“⁴³ píše Anastasius Kircher, jezuitský badatel (1602-1680). V nejobecnějším slova smyslu se otázka příčiny moru spojovala s hříchy lidstva. K posílení pokání proto Bůh sesílá rány, aby jen nemusel lid zcela vyhubit jako po potopě, kdy přežila jen hrstka vyvolených. Mezi tři největší metly lidstva symbolicky patřila válka, hlad a nemoci, z nichž nejošklivější byl právě mor.⁴⁴

Podívejme se, co o moru napsal ve svém kázání utraktvista Jan Achilles v době, kdy morová epidemie zasáhla mohutně také naše území. „Kázání kratičké o morovém povětrí“

⁴⁰ Tamtéž, str. 58.

⁴¹ Tamtéž, str. 71.

⁴² Tamtéž, str. 82.

⁴³ Černý, K., Mor 1480-1730 (...), str. 27, [online].

⁴⁴ Tamtéž, str. 12, [online].

sepsal pravděpodobně v roce 1598, vydal o rok později a věnoval jej „Slovutnému pánu Jakubovi Laurelovi Nymburskému a primátorovi města Pacova“ a dalším pánům úředníkům, písařům a nakonec i svým přátelům. Na začátku je uvedeno, proč se rozhodl kázání sepsat. Důvodem je skutečnost, že „Bůh seslal na nás mor za naše hříchy, aby nás tou metlú Otcovskou potrestal, a k sobě obrátil“.⁴⁵ Mor v té době řádl nejen v Pacově, ale i na jiných místech Českého království. Kázání, následně vydané tiskem, má být vážným varováním: lidé se musí naučit chápat, proč Bůh mor posílá a jak se mají v době moru chovat. Stejně, jako jezuita Kircher, píše i Achilles, že Božími tresty jsou na prvním místě meč, čímž míní války, potom hlad a nakonec je to mor.

Jednoznačnou odpovědí je, že mor posílá Bůh. Připomíná, že o morových ranách se lze dočíst v Knihách Mojžíšových, u proroka Ezechiele, v Novém zákoně v Matoušově evangeliu. Rovněž v „pohanských“ spisech se píše o moru, uvádí konkrétní příklad, „oltář bohu neznámému vystavěli, od něj mor poslán, aby ho udobrili“.⁴⁶ Stalo se tak v Athénách a autorem pojednání je Thucydides.

Následující oddíl popisuje, „kterak pak Pán Bůh ten mor vykonává“.⁴⁷ Tuto hrůzu posílá Bůh skrze anděly a nešetří staré, mladé ani ty nejmenší, děti. Uvádí, co se stalo v Konstantinopoli za vlády císaře Konstantina, lidé mohli vidět, „jak anděl Páně rozkazoval d'áblu kopím loveckým v ruce na dům některých měšťanů uhoditi a kolikrátkoli uhodil, na druhý den tolik jich v domu umřelo“.⁴⁸ Nakažený vzduch, zde uvedeno „povětrí“ také padal z popela, vrženého vzhůru k nebi, jak je uvedeno v 2. knize Mojžíšově, 9. kapitole. Způsobil vředy a puchýře, trpěli lidé i dobytek. Za třetím příkladem „zamířil“ autor kázání na území nynějšího Portugalska. V roce 1531 lidé viděli a cítili vycházet smrduté páry z děr. Bůh tehdy nakázal d'áblům, aby otrávil povětrí a všichni, kteří nebyli poznamenáni na čelech od anděla, seslaného samotným Bohem, zemřeli. Před morem nelze utéct, konstatuje Achilles a přidává odkaz na Žalm 138. Právě tam je nazván mor metlou Boží. Dodává, „že trestání Pána Boha našeho jest pravé otcovské a milostivé“.⁴⁹ Mohli bychom být tedy trestáni daleko víc, k těmto trestům však Bůh zatím nepřistupuje.

Autor kázání se šíře rozepisuje o případném útěku před morem a zásadně ho neodporučuje. Útěk je velkým bláznovstvím, neboť „před všemocnou rukou Boží se utéci

⁴⁵ Achilles, J., Kázání kratičké o morovém povětrí, str. 3. Knihopis K00090.

⁴⁶ Tamtéž, str. 7.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, str. 8.

⁴⁹ Tamtéž, str. 11.

nedá“.⁵⁰ Bůh trestá prchající smrtelnými nemocemi, dnešní terminologií bychom řekli, vředy a nádory na mozku. Kdo před morem utíká, hřeší proti Pánu Bohu. „Nebo žádný není příčinou moru, nežli toliko sám Pán Bůh náš, když mor posílá na lidi pro hříchy jejich, aby tím morem je trestal,“⁵¹ uzavírá další část kázání jeho autor.

V dalším oddíle se zabývá obzvlášť závažnými hříchy. Tím nejhorším je „potupa slova Božího“,⁵² svá slova dokládá příklady ze Starého a Nového zákona. Druhým velikým hříchem je „potupa pohrůžek Božích, kteréž jsou v slově jeho předložené, za ně Bůh trestá morem, mečem a hladem“.⁵³ Opět jsou uvedeny příklady Písem, kdy a kde se tak stalo. Třetím hříchem je „potupa znamení a zázrakův Božích, kteřížto se spatřují buďto na obloze nebeské a nebo na zemi také“.⁵⁴ Příkladem takových, dnes bychom řekli úkazů, jsou komety, ohnivě sloupy, ale i zemětřesení a povodně. Lidé si nevzali žádné poučení z výše zmiňovaných katastrof, jako je zemětřesení a povodeň a hřešili dále. Bůh je trestá spravedlivě, jak je uvedeno například ve 4. knize Mojžíšově, kapitole 14., kde je napsáno, „dokud nebudou mně věřiti ve všech znameních, kteréž jsem činil, protož dopustím na ně mor a vyhladím je“.⁵⁵ Čtvrtým hříchem, jak se v kázání praví, je bezbožnost a pýcha lidí. Negativním příkladem byl Nabucodonosor, převyšoval jiné krále, chlubil se svou mocí, tupil samotného Boha a místo Hospodinu, sloužil modlám. Za páté – důležité je žít mravně a neoddávat se tělesným rozkoším. Šestým příkladem hříchu je neuctivost dětí, vůči svým rodičům. Také k vrchnosti se má člověk chovat uctivě. Samozřejmostí je nekrást, necizoložit či podávat falešná svědectví. Takové hříchy, jak poznamenává Achilles, vyčítá i apoštol Pavel Timoteovi, ve třetí kapitole, Druhého listu, a pokračuje slovy: „to pak věz, že v posledních dnech vstanou časové nebezpečí, neb budou lidé sebe milující, lakomí, chlubní, pyšní, zlolajní, rodičův neposlušní, nelaskaví, nedržíce smluv, nezdrženliví, netiší, nedbající dobrého, zrádci, kvapní, nadutí, rozkoše milovníci“.⁵⁶ Takové lidi potom Bůh trestá a závažnost těchto slov dokládá další citací, tentokrát z proroka Ezechiele, 7. kapitoly, kde je uvedeno: „pejcha z tebe vydala hněv můj na veškeren lid, meč vně, mor a hlad uvnitř, kdož na poli jest, mečem umře a kteříž v městě jsou, morem a hladem sežráni budou“.

⁵⁰ Tamtéž, str. 12.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž, str. 13.

⁵⁶ Tamtéž, str. 14.

Následující oddíl dává radu, co má člověk dělat v době moru. Prvořadou věcí je činit pokání, jak je, mimo jiné, psáno, v knize proroka Ezechiele, kapitole 18., kde přímo stojí: „čiňte pokání, ze všech nepravostí vašich“.⁵⁷ Nezbytné jsou modlitby k Pánu Bohu, autor opět svá slova dokládá příklady z Písem. Další radou je, „že lékařství nemáme potupovati, ale s bázní Boží užívatí“.⁵⁸ Lékařů si má člověk vážit, neboť i on byl stvořen od Boha, a od Boha je i veškeré lékařské umění. V souvislosti s medicínou se autor okrajově dotýká délky života, který rovněž není v našich rukou a klade si otázku, proč je zapotřebí žádat Boha, aby nás na tomto světě ponechal co nejdéle. Odpovídá si sám, to proto, abychom mohli seznámit naše potomky se slovy Písem, abychom je vychovávali v křesťanské lásce, která je k životu nezbytná. Příklady z Nového a Starého zákona, jak je to u autora obvyklé, jen potvrzují vyřčenou myšlenku.

K vlastnímu tématu, k moru se vrací vzápětí a pokouší se sdělit, co se stane, když se člověk morem nakazí. Nejprve je znovu zapotřebí myslet na pokání, chce to obrátit se k Pánu, prosit za odpuštění hříchů. Příkladem všem může být král David. Tehdy, když mor přišel, David si uvědomil, že zhřešil, obrátil se k Hospodinu a činil pokání. Pokud jsou lidé zdraví, připomíná kazatel, mají se stále v bázni obracet k Bohu, příklady z Písem jsou toho důkazem, že bázeň Boží je vždy na místě. Každý člověk si má uvědomit, že je smrtelný. Proto je třeba se na smrt důsledně připravit a to skrze pravou víru v Ježíše Krista. Smrt je nutné očekávat s dobrou myslí a potěšením, věříce tomu, „že ode všech bíd tohoto světa lidé vysvobození budou a radost věčnou v nebesích a radost věčnou v nebesích, že míti budou“.⁵⁹ Achilles pokračuje, že ačkoliv se mnozí smrti bojí, je třeba o ní hovořit. Bát se musí pouze ti, kdo nevěří v Ježíše Krista a jeho Otce. Na dobré příklady víry odkazuje Písmo svatými. Výroky starozákonními a novozákonními je ukončeno celé kázání. Autor jednak cituje slova proroka Eliáše, který dokonce žádal svoji smrt, když pravil: „dostiž jest, Pane Bože, vezmi duši mou, neboť nejsem lepší nežli Otcové moji“.⁶⁰ Také apoštol Pavel žádal smrt, aby mohl být s Kristem. A další ukázky z Písem, spolu se závěrečnou modlitbou jsou tečkou k celému kázání.

Pro porovnání je nabídnut i další autentický materiál o moru. Pochází z pera jiného utrakvisty, Zachariáše Bruncvíka. Kázání bylo sepsáno o něco později, než kázání předešlé a zkráceně nese název „Limodis Epidemtica, to jest kázání o morové ráně jízlivé [...]“, celý

⁵⁷ Tamtéž, str. 15.

⁵⁸ Tamtéž, str. 16.

⁵⁹ Tamtéž, str. 20.

⁶⁰ Tamtéž.

název je pak uveden v přehledu literatury. Latinský výraz „limodis“ můžeme přeložit jako „lidomor“. Co se tedy roku 1606 stalo. Dříve, než se k událostem tohoto roku dostaneme, je třeba se zmínit, komu je kázání určeno. Bylo věnováno „Urozeným, slovutným a vzácné poctivosti hodným pánům literátům osady sv. Jindřicha v Novém Městě Pražském, pánům patronům a někdejší pánům posluchačům svým ve víře a lásce Kristově upřímně milým [...]“⁶¹ následuje milost a požehnání od Boha Otce, skrze Syna jeho, v Duchu svatém. Kázání, jak již bylo řečeno, vzniklo v době moru v Čechách.

Začíná podobně, jako kázání předešlé, výčtem morových ran v minulosti. Od Achilla se liší příklady, které uvádí. Píše, že když byl za císaře Antonia dobyt chrám boha Apolóna, našli dobyvatelé, mimo jiné, i uzavřenou truhlu. Otevřeli ji, byla prázdná, obsahovala jen „pověť morné a jedovaté“⁶², které, jak píše autor, pocházelo od ďábla. Otevřením truhly uniklo do ovzduší a nakazilo mnoho lidí. Z tohoto neblahého příkladu plyne poučení pro křesťany, svým chováním nedopustit, aby je stihlo stejné neštěstí, jako pohany za císaře Antonia. V té době se však šířily i zvěsti, že mor nepochází z chrámu boha Apolóna, konkrétně z truhly v něm nalezené, ale z jablka, do něhož by „snad sám Bůh nějakou jedovatost na člověka nastražil“⁶³ a to proto, že lid se neřídil Božími pokyny a stále hřešil. Zachariáš Bruncvík popírá tuto verzi možné nákazy a dodává, že lékařem všech je a bude v době morových nebezpečí Ježíš Kristus. Uzdravuje nemocné, a vzkřísil i nebohého Lazara. Autor kázání čtenářům připomíná, jak se vše odehrálo a vychází přitom z Lukášova evangelia.

Následuje poměrně závažné Bruncvíkovo tvrzení, že morová nákaza nepochází z otráveného vzduchu, respektive „morového povětří“, neboť právě z „pověť“ člověk bere sílu, tudíž příčina nákazy se musí hledat jinde. Nechá se slyšet, že i na přírodě, kdysi krásné, je vidět něco, co by se dalo nazvat malomocenstvím. Příkladem je obilí, kdysi vzrostlé a zelené, nyní usychá. Taktéž stromy a květiny vadnou, praví autor, jednoznačně všechno onemocnělo, nejen člověk. Na lidi pak přicházejí různé nemoci, nejen mor. Člověk tedy trpí ze všech nejvíce. Z nemocí uvádí tehdy známou „palčivou zimnici“, vnitřní nemoci, puchýře a vředy na různých místech těla. Zachariáš Bruncvík se snaží, pomocí starých pramenů, dostat se k jádru vzniku morových epidemií. Cituje doktora Galéna, který měl za to, že mnohé nemoci vznikají „z materie porušených vlhkostí“⁶⁴. Pokud se taková „materie“ zdržuje v mozku, je příčinou „morní bolesti“, projevuje se vředy za ušima a v ústech. Jestliže se

⁶¹ Bruncvík, Zachariáš, *Limodis Epidemica*, tj. Kázání o morové ráně jízlivé [...], úvod, str. [I]. Knihopis: K01302.

⁶² Tamtéž, str. [III].

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, str. [V].

dostane k srdci, projeví se boulemi v podpaždí a na ramenou. Jestliže najde své místo v okolí jater a plic, „vředovitý hnis na pravé noze a v tříse se sbírá. Pakli od sleziny, tehdy na levé“.⁶⁵ Takto dopodrobna popisuje Brunclík to, co přečetl z lékařových spisů a neopomene poznamenat, že nemoc, míněn je mor, pokračuje rychle, a když zasáhne srdce, nastane okamžitá smrt. Stejně, jako Achilles, je si vědom, že mor postihuje muže i ženy, staré i mladé, bohaté i chudé.

Po všech těchto slovech se Brunclík k jednotlivým příčinám vzniku moru i moru samotnému opětovně vrací. Mor je latinsky nazván *Popularis pestis*. Vysvětluje, co znamená „Epidemios“, čili epidemie – jedná se o nakažení morem, které „veřejně a jednostejně všechny krajiny nakažuje“.⁶⁶ Pokračuje, že příčiny vzniku moru byly uváděny dvě: „jedna fyzická, druhá theologická. Prvně jmenovaná se dále dělí na příčiny astrologů a hvězdářů a na příčiny lékařů a doktorů“.⁶⁷

Podle astrologů je jedná o „jakési přirozené nepřátelství těl nebeských svrchních“,⁶⁸ zejména pak o nešťastné postavení planet Saturnu, Jupitera a Marsu. Ty pak, „zlost jedovatou přirození svého na lidi vylévají, někdy více, jindy méně“.⁶⁹ Řekové připisovali vznik morových nákaz, jak se dává slyšet autor kázání, „nějakým jiným mániím a trefuňkům“.⁷⁰ Další verzí vzniku moru bylo, že Bůh samotný je tím, kdo sesílá tyto rány na člověka a to tak, že „je ten první motor, kterýž netoliko oblohu nebeskou stvořil, ale i meze k běhu planetárnímu rozšafně na ní spořádal“.⁷¹ Stejně, jako Achilles, i Brunclík se zmiňuje o morové ráně za císaře Konstantina. Vysvětluje – jako jeho předchůdce – že dobrý anděl zlému rozkázal, zasáhnout obydlí morem. Následně znovu navazuje na zkušenosti astrologů. Když v roce 1127 došlo ke „spojení“ Saturna, Jupitera a Marsu, stalo se tak ve znamení Panny, mor pustošil celou Evropu. Roku 1346 se tytéž planety „spojily“, tentokrát ve znamení Vodnáře a opět morová rána zasáhla rozsáhlá území. „Spojení“ Saturna s Jupiterem ve znamení Štíra vyvolalo mor roku 1484 a v době pro autora nedávnejší, roku 1599, znovu ve znamení Štíra, se „spojily“ planety Saturn s Marsem. A právě tento příklad morové epidemie se stal podkladem kázání Achillova a zřejmě vyprovokoval i Zachariáše Brunclíka, aby se o moru důkladně rozepsal. Píše, že rok před vypuknutím epidemie se na obloze objevila veliká kometa, říkalo

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, str. 1.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, str. 2.

se, „že Bůh nás v morném svém zašifrování, drahnou chvíli míti ráčil“.⁷² Když o několik let později, roku 1603, „stály v nedobré postavení“ Saturn a Jupiter ve znamení Střelce, astrologové chtěli nějak ovlivnit postavení Saturna. Saturn byl v té době vypodobněn jako vetchý, šedivý a kulhající stařec, který požívá malé děti. Z čehož vyplynulo, jak se astrologové domnívali, že děti, které se narodí v konstelaci Saturna, brzy zemřou. Pokud přežijí, bude je celý život trápit bolest nohou.

6. září 1604, to už se dostáváme do „žhavé současnosti“ života kazatele Bruncvíka, se na obloze objevilo další nedobré uskupení planet. S odkazem na minulé úkazy, kdy výskyt létavic a nedobrych postavení hvězd se spojovalo s četnými úmrtími, radili astrologové lidem, aby činili pokání, jen tak budou uchráněni od nemocí a ran Božích.

Jak se na příčiny vzniku moru dívali tehdejší lékaři a doktoři. Měli za to, že příčinou nákaz je „nakažené povětří“. To může být opět dvojí: nebeské a životní. Právě doktoři Galén a Avicena nepřikládali vznik moru nakaženému vzduchu, ale vlivu „nebeského povětří“. Co si pod tímto termínem představovali? Podle nich jsou hlavní příčinou nákaz větry, vanoucí ze všech stran, a ty s sebou přinášejí „dýmy jedovaté“.⁷³ Zvláště na podzim, se podle nich, dýmy přímo valí ze smrdutých vod a skalních rozsedlin. Možnou příčinou vzniku moru je i „porušení vod“⁷⁴ z důvodu zvýšené teploty. Z vody vystupují páry a ty nakazí jinak čistý vzduch. Roku 1552 se na Moravě objevil mor, který byl přisuzován nakažené vodě z řek. Z dnešního pohledu bylo příčinou nákazy používání této vody nejen k praní a mytí, ale také k pití a přípravě pokrmů. Třetí příčinou, podle lékařů, je „zemský živel“.⁷⁵ Při zemětřeseních a pohybech země, páry, vycházející ze země, zamořují ovzduší, větry pak tyto pachy roznášejí po kraji. V Čechách, jak se dochovalo ze zpráv pamětníků, píše Bruncvík, došlo k zemětřesení roku 1554 a mor nedal na sebe dlouho čekat. Roku 1579 se třásla celá Evropa, další zemětřesení u nás pak bylo v roce 1588, Čechy, Moravu a Slezsko, také Uhry a Turecko postihlo roku 1590. Morová epidemie následovala. Nejen výše uvedené příčiny, ale i přilet kobylek může přivodit morovou nákazu, jak byli o tom tehdejší lékaři přesvědčeni. Proto varují prostý lid, který si, jak lékaři tvrdí, vůbec neuvědomují, odkud může morová rána doslova přiletět. Zmiňováno je, že „již pohled na baziliška, který je plný jedu, usmrcuje“.⁷⁶ Pokud se sáhne hluboko do historie, uvádí Bruncvík, Plinius tvrdil, že viděl lidi, kteří pouhým pohledem zabíjeli ty, kteří se na ně podívali. Pohled v tom případě musí směřovat přímo do

⁷² Tamtéž, str. 4.

⁷³ Tamtéž, str. 11.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž, str. 12.

⁷⁶ Tamtéž, str. 13.

očí toho druhého. V Bruncvíkově kázání je uveden i názor jednoho filosofa, jehož jméno přímo uvádí, a ten věřil tomu, že „pouhým myšlením přílišným a zbytečným, může být tělo nakaženo“.⁷⁷

V poslední části svého kázání předkládá autor příčiny nákazy z pohledu teologického. Podotýká, že také hvězdopřevodci a lékaři jsou přesvědčeni, že nákaza morem je trestem Božím. Na rozdíl od Aristotela, Plinia, Hippokrata a některých dalších, podle Bruncvíka neznabohů, je dokázáno, že v Neapoli v roce 1348 se neobjevila žádná kometa, ani se nekonalo žádné zatmění, a přesto, „mor jízlivý a valný byl“.⁷⁸ Připomíná, že i Nicolaus Florentinus připisuje vznik moru v roce 1374 Božímu hněvu. Bůh trestá lid za jeho hříchy, což je prvotní a jediná příčina této nemoci. Zde se kazatel Bruncvík vyjadřuje podobnými slovy, jako jeho předchůdce Achilles. Lidé Boha tupí myšlením, slovy i skutky, zlehčují Slovo Boží. Druhým stupněm hříchů je znehodnocování Božích skutků, které Bůh činí na nebi i na zemi. Třetím stupněm hříchů je, že člověk se často staví nad roveň Boha a zapomíná na to, že je pouze člověkem. Čtvrtým stupněm je bezbožnost.

Rozhodně si křesťané nesmějí vzít příklad z pohanů. Ti užívají prapodivné prostředky k odvrácení moru. Zhotovují si své bůžky, již dříve se obraceli k bohu moře, k Neptunovi, stavěli oltáře pohanským bohyním. Filosofové, jak ve svém kázání předkládá jeho autor, se před morem ukrývali. Euripides se ve své době nechal slyšet, že Bůh ví, koho má nechat žít a kdo má zemřít.

Vrcholem kázání je pasáž, v níž nabízí Zachariáš Bruncvík cestu k Bohu. K počtě lékařů slouží, píše autor, že dokážou léčit a uzdravovat od mnohých nemocí pomocí výtažků z rostlin a dalších medikamentů. Křesťan se má modlitbami stále obracet k Pánu Bohu, jen tak od sebe a od svých příbuzných odvrátí morovou ránu. Následuje obecné vyznání hříchů, aby nám všem Bůh odpustil naše provinění. Kazatel žádá Boha o posílení nejen pro sebe, ale pro všechny lidi těmito slovy: „bud' sám nejvyšším generálem a hejtmanem lidu křesťanského, proti Turku“.⁷⁹ Rovněž prosí Boha o úrodu.

Dalším a zde posledním zastavením, týkajícím se moru, jsou zápisy, které si vedli řeholníci v kláštrech. Statistické údaje dokládají seznam zemřelých ve Vídni, kdy na morovou epidemii v raném novověku (není uveden rok, kdy byl tento záznam pořízen)

⁷⁷ Tamtéž, str. 14.

⁷⁸ Tamtéž, str. 15.

⁷⁹ Tamtéž, str. 28.

zemřelo 38 kartuziánů, 38 kapucínů, 36 jezuitů, 12 servitů, 14 milosrdných bratří a 123 světských duchovních.⁸⁰

⁸⁰ Oppeltová, J., Mors, Pompa, Fubebris et Vita Aeterna [...], in Holý, M., Mikulec, J., Církev a smrt, str. 234.

2. Autor, tiskař a dedikant

V kapitole jsou představeny tři nejvýraznější osoby, které jsou s dílem Potěšitelný spis (...) úzce spjaty. Jedná se o autora kázání Matěje Klesela, tiskaře Šebestiána Okse z Kolovsi, dedikanta Jiřího z Valdštejna, a každému z nich je věnována samostatná podkapitola.

2.1. Autor – Matěj Klesel

Matěj Klesel je krátce představen pouze v Knihopisu českých a slovenských tisků, jako farář podobojí, sloužící v Hostinném. Celým názvem je připomenuto jeho dílko, „Potěšitelný spis a prostá, ale však gruntovní zpráva z Slova Božího, jak se praví křesťané v případnosti neb příhodě smrti, kteří z tohoto světa odjíti (z takové spasitelné smrti své těšiti a za to držeti a míti jistě) mají, že neumírají, než toliko na odpočinutí a na spaní odcházejí. Ba, nýbrž že před Pánem Bohem živi zůstávají. A že se v onom životě s nimi zase shledají, je poznají a věčné potěšení s nimi míti budou“. Je uvedeno, že byl sepsán 1. ledna 1594, a byl vytisknut u Okse z Kolovsi, na Starém Městě Pražském. Zmíněno je také „Potěšení všem věřícím [...]“ a závěr tiskaře, „pro vyplnění stránek“.⁸¹

Podle databáze Knihopis, kterou spravuje a provozuje Národní knihovna ČR, je „Stejný název díla uveden v záznamu č. K15615. Zde se však jedná o chybný popis, ve skutečnosti jde asi o titul "Přemýšlování o náramné kratičkosti a nestálosti života zdejšího" (viz pozn. u K15615).

V elektronické podobě se další zmínky o Matěji Kleselovi nenacházejí.

2.2. Tiskař – Šebestián Oks z Kolovsi (též Ochs, zemřel asi 1572)

Šebestián Oks z Kolovsi byl knihvazač, knihkupec, nakladatel a tiskař v Praze, obdařený predikátem, patrně roku 1562. Ačkoli nebyl vyučen knihařskému řemeslu, provozoval ho živnostensky, a nadto ještě zaměstnával tovaryše. Tato skutečnost popudila staroměstské tiskaře a proti údajně nepovoleným aktivitám konkurenta protestovali, jak svědčí nejstarší zpráva o Oksovi z roku 1553. Podle novějších pramenů netiskl bez oprávnění, alespoň co se týče let 1557 – 1572. Jinak by mu král Ferdinand I. neudělil roku 1561 privilegium na tisk krakovských kalendářů.

⁸¹ Tobolka, Z. V. Knihopis českých a slovenských tisků, str. 76.

Za Oksovu tiskařskou prvotinu lze pokládat almanach s názvem „Almanach a pranostika [...] k létu Páně 1558“, Mikuláše Šúda ze Semanína (Praha, 1557). Distribuci dvou drobně odlišných typografických verzí provázel Oksův spor s Šúdovými dědici, dožadujícími se buď peněžité náhrady za poskytnutý rukopis, nebo poloviny výtisků ze čtyřtisícového nákladu.

Jazykově českých Oksových publikací je známo více než třicet. Jde o katolickou náboženskou literaturu, novinové letáky a jiné žádané tituly, zejména kalendáře nebo pranostiky. Patisk pranostik však vyvolal spor s již zde zmiňovaným Kantorem Hadem (1557) a Alexandrem Oujezdeckým (1564). Proti věcně chybnému Oksovu patisku vystoupil také Jiří Melantrich z Aventinu (1565). Téhož roku byl Oks krátce vězněn, poněvadž bez předběžné cenzury vytiskl „lživé noviny o Maltě“. Starší bibliografové tento dnes nedochovaný leták evidují pod názvem „Jistá a gruntovní zpráva o ostrově Maltě, kterak od Turkův obležen a obýván“ (Praha, 1566). Jako nakladatel spolupracoval Oks s tiskařem Tomášem Taubmannem, například na vydání dílka s názvem „Tito artiku na sněmu obecním, kterýž držán byl na Hradě pražském léta Páně MDLXIX“ (Praha 1570) nebo na dalším spise, „Velicí divové zjevení a vidění od jedné v duchu vytržené šestinedělské ženy v Novém Městě v zemi německé“ (Praha, 1570).

Nejkvalitnější publikací Oksovy dílny je první vydání překladu nazvaného „Kázání křesťanská s krátkými výklady na všechna evangelia, která latinsky sepsal Friedrich Nausea“ (Praha, 1561). Na publikaci chráněné privilegiem zaujme zvláště titulní strana s bohatou průpleťovou bordurou a odjinud neznámý mluvící signet (dřevořez umučení sv. Šebestiána).⁸² Oks vlastnil také několik štočků s bitevní či pohřební tematikou. Všechny pocházely z Tiskárny severinsko – kosořské, která je již před časem nechala vyřezat pro Hájkovu „Kroniku českou“ (Praha, 1541). Nové využití našly zejména na titulních stranách drobných aktuálních tisků, jako „Exequie anebo Poctivé a pobožné ceremonie, které jsou se vykonaly nad [...] panem Ferdinandem římským císařem [...] slavné a svaté paměti“ (Praha 1564) nebo v pojednání, „noviny o zemětřesení a o zkáze města Kataro“ (Praha, 1564). Štočky byly rovněž využity v tisku spisu Matthiase Sittarda s názvem, „Velmi pěkné a potěšitelné kázání nad tělem mrtvým pana Ferdinanda římského císaře“ (Praha, 1564?). „Noviny o dvou potýkajících se, totiž Turka pohana husaře křesťana“ (Praha, 1565), „Jisté proctví o skutech

⁸² Voit, P., Encyklopedie knihy, str. 644.

hrozných, kteříž puojdou na všeckno křesťanstvo v Europě“ (Praha, 1572) a další tisky pocházejí z Oksovy dílny.⁸³

S ohledem na tuto práci je důležitým sdělením, že Šebestián Oks z Kolovsi vydal i práci Matěje Klesela s názvem Potěšitedlný spis [...] z roku 1564. Nyní je originál uložen v Praze, v archivu Strahovského kláštera.

2.3. Dedicant - Jiří z Valdštejna

Jiřík z Valdštejna se narodil roku 1510, jeho otec byl Jan a matka Anna z Riesenburka. Ze tří synů byl Jiří nejstarší, jeho mladšími bratry byli Jan a Zdeněk. Jiří dostal polovinu Hostinného. Býval hejtmanem kraje hradeckého a koupil roku 1565 Miletín. Zemřel 17. května 1584 a pohřben byl v Hostinném. Jeho první manželkou byla Kateřina Slavatovna, druhou Eliška ze Žerotína a třetí Aléna z Lobkovic. Se svými manželkami měl, jak se lze dočíst,⁸⁴ „drahně dětí“.

August Sedláček se rozepsal o Jiřím z Valdštejna o něco více. Otec Jiřího, Jan, umírá roku 1525 a jeho majetek připadl jeho třem synům. Jan se posléze od svých bratrů oddělil a bratři Zdeněk a Jiřík drželi nejprve své statky společně. Roku 1548 se oba bratři rozdělili a každý měl svůj díl. Polovici zámku, města a panství. Zdeněk měl polovinu, kterou kdysi držel Hynek Špetle. Roku 1552, v sobotu po sv. Vítě, prodal polovici svou Hostinného se vším příslušenstvím Kateřině z Chlumu a z Košumberka, manželce Jiříka z Valdštejna, za 1000 kop gr. č.⁸⁵ Jiří z Valdštejna vládl Hostinnému dlouhou dobu, plných 48 let. Za jeho panování došlo ve městě k pozoruhodným změnám. Podařilo se mu nahradit katolického faráře farářem luteránským. Jeho zásluhou se rozšířilo luteránství nejen v samotném městě, ale také v okolí. Jiří z Valdštejna nechal obnovit kostel v Hostinném, dále pak, jak píše August Sedláček, „špitál lepšími důchody opatřen, cechům dána jsou pravidla a obci zdejší mnohé milosti uděleny.“⁸⁶ Pán na Hostinném rozšiřoval svůj majetek skupováním polí, zahrad a domů ve městě. Dále zakoupil Miletínek, manský dvůr v Lánově a celé miletínské panství. Investoval do výstavby mlýna a v roce 1548 do nového pivovaru v sousedních Chotějovicích.

Jak uvádí August Sedláček, Jiří z Valdštejna měl tři manželky, „s nimiž – pokud známo – zplodil 13 synů a 8 dcer. První jeho manželka byla Kateřina z Chlumu, sestra Divišova a z té pošli Jan, Karel (r. 1548, 25. srpna na Hostinném pokřtěný), Slavata, Albert,

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Ottův slovník naučný, díl 26., str. 337 – 338.

⁸⁵ Sedláček, A., Hrady, zámky a tvrze české, V. díl, str. 214-215.

⁸⁶ Tamtéž, str. 115.

Vilém, Vok, Zdeněk, Jiří, Majdaléna, Voršila, Jitka, Barbora, Kateřina, Markéta a Alžběta. Z těch dcer několik tuším v mládí pomřelo, poněvadž se v listinách nepřipomínají. Z druhé manželky Elišky ze Žerotína posla dcera Libuše, třetí choť Aléna z Lobkovic (dcera nejvyššího purkrabí Jana) porodila mu Jindřicha, Hanibala, Jana Kryštofa, Bartoloměje a Volfa. O prvních dětech svých byl Jiřík již r. 1553, 5. června poručenství v desky vložití dal. Změněním se poměrů arcí i toto poručenství změněno, a Jiří napsal konečnou a poslední vůli svou r. 1582 ve středu před narozením p. Marie. Veškeré jmění mělo na syny rovným dílem připadnouti, Aléně vdově do života jejího měly náležeti Poličany s vesnicemi a pivo se jí mělo dávatí z pivovaru Hostinského. O synech mladších nařídil, aby u matere zůstávali, dcery starší z prvního manželství, aby byly buď u bratra Jana, nebo kteréhokoli bratří, Libuše aby zůstávala u strýce svého Jana staršího ze Žerotína na Náměšti. Každé z dcer slíbeno bylo věno. Po tomto pořízení zemřel Jiří r. 1584, maje stáří 65 let, a pohřben jest v kostele zdejší⁸⁷. Panství bylo podle poslední vůle Jiřího z Valdštejna rozděleno mezi jeho syny. Jiří z Valdštejna oplýval statky i dětmi, k pohřbu jeho první manželky se váže kázání, které na jejím pohřbu v roce 1563 pronesl kněz Matěj Klesel, farář v Hostinném.

⁸⁷ Tamtéž, str. 214-215.

3. Potěšitelný spis a prostá, ale však gruntovní zpráva z Slova Božího

3.1. Potěšitelný spis

(A1a) Potěšitelný spis a prostá, ale však gruntovní zpráva z Slova Božího, jak se praví křesťané v případnosti neb příhodě smrti, kteří z tohoto světa odjítí (z takové spasitelné smrti své těšiti a za to držeti a míti jistě) mají, že neumírají, než toliko na odpočinutí a na spaní odcházejí. Ba, nýbrž že před Pánem Bohem živi zůstávají. A že se v onom životě s nimi zase shledají, je poznají a věčné potěšení s nimi míti budou.

Moudrosti v 3. kap.

Duše spravedlivých jsou v rukou Božích, jichž se žádné trápení nedotýká.⁸⁸

Též v Moudrosti v 4. kap.

Spravedlivý, by pak umřel a smrtí zachvácen byl, však v pokoji a odpočinutí přebývá.⁸⁹

(A2a) Urozenému pánu, panu Jiřímu z Valdštejna na Hostinném a Miletíně etc., pánu mému milostivému.

Urozený a milostivý pane, Jezus Sirach v kapi. 38 praví: Synu můj, mrtvého pláčem lituj, jakoby na tě veliký zármutek přišel, a náležitě jeho tělo pohřbi, poctivě ho k hrobu provodeš.⁹⁰ Kdež předkem slyšíme, když naši známí skrze smrt z tohoto světa odcházejí, abychom jich hned nezapomínali a ne tak málo dbali, jakoby kouře⁹¹ umřelo, ale máme je oplakati, srdečnou a křesťanskou lítost a zármutek nad nimi míti. I lidé přirození (A2b) urozeného srdce dobrého upřímného, ti a takoví nemohou toho zanechat, a zvláště když jim manžel neb manželka, otec neb matka, dívky, bratr neb sestra, aneb jiná některá osoba příbuzná smrti sejde, z toho zármutek mívají veliký. Nebo krev po všem těle se valí, by pak oči neplakaly, však srdce pláče.

Jakož spatřujeme, že ti nejpřednější rekové v Starém zákoně, totiž Abraham, Izák, Jákob, Josef, David a jiní mnozí nad mrtvými svými plakali a zármutek pro ně nesli. Anobř i sám Pán Jezus Kristus měl lítost nad vdovou zarmoucenou v Městě Naim, jejížto Syn byl umřel; svatý Lukáš v kapitole 7.⁹² Dále v duchu se (A3a) rmútiti ráčil pro Lazara svatý Jan

⁸⁸ Kniha moudrosti, kap. 3., verš 1.

⁸⁹ Kniha moudrosti, kap. 4., verš 7., parafr.

⁹⁰ Sirachovec, kap. 38., verš 16.

⁹¹ V dnešním významu kouře.

⁹² Lukáš, kap. 7., verš 13.

v kap. 11.⁹³ častokrát, jest také shledáno, že i nerozumní živočichové, jako psi a koni, v své smrti sešlé pány, se rmoutili a zármutek měli. Z příčiny té starodávní práva vdovám jistý čas k zármutku a pláči vyměřili a ustanovili, aby v něm pro své manžely smrtí sešlé plakaly a zármutek nesly. A to všecko má rozumíno býti o zármutku křesťanském, kteřížto se, ne tak rmoutit jako pohané, ale přitom jistou nadějí a potěšením mají o radostném a slavném z mrtvých vstání. Druhé slyšíme z dotčené řeči Jezusa Siracha, že nemáme svých známých mrtvých zanechat, aneb psům jich dopouště- (A3b) ti žráti, ale pěkně těla jich rouchem obléci, slušně a náležitě pohřbíti⁹⁴ a s poctivostí velikou k hrobu provoditi neb jest to poslední poctivost, kteroužto jim povinni jsme. Natožpak Josef a ni tobě Pána Krista, Jan 20.⁹⁵ Tobiáš Židy zamordované, To. 2.⁹⁶ A Josef otce svého Jákoaba v 1. Mojžíšově v kap. 50.,⁹⁷ ovšem poctivě pochovali. A to jsou též všickni křesťané vždycky po vše časy svým spolukřesťanům činívali. Anobř i nerozumní pohané o to také pilnost měli a své známé, na kterých jsou oni laskaví byli, že jsou lidé dobří byli, jakž nejpoctivěji mohli pohřeby jim činívali. Protož my, křesťané, do dnešního dne majíce vědomost z Slova (A4a) Božího, že všech právě věřících křesťanů těla, jsou Domové Svatí a Chrámové Ducha Svatého, skrz kteréhož jest Pán Buoh za jejich života v nich přebýval a bydlel, Jan 14.,⁹⁸ k Ří. 8.⁹⁹ a v První k. Korintským, v kap. 3.,¹⁰⁰ majíce v den Soudný skrze Krista Pána k životu věčnému se zase slavně vstáti. Z té příčiny je po smrti tím pilněji, jako pravou Svátost k slavnému a radostnému z mrtvých Vzkříšení poctivě v zemi zachované a do ní je (jako nějaký znamenitý klenot) skládáme, kterýž i svou poctivost a jiný užitek s pilností opatrujeme. I protož svatý Pavel píše 1. Korintským 15.,¹⁰¹ že za jeho časů křesťané se křtívali nad hroby, na znamení z mrtvých Vzkříšení. A sic také čteme, že křesťané za časů mučedníkův, u jejich mar a hrobův bdívali, potěšitelné řeči Boží sobě čítali a žalmy zpívali a ještě jiné mnohé věci sobě činívali, kteréžto těm milým smrtí z tohoto světa sešlým křesťanům a mučedníkům, byli poctivé, bližním pak užitečné a napravitedlné. Poněvadž jest pak, milostivý pane, urozená paní, paní Kateřina z Chlumu a z Košumberka, Vaší milosti nejmilejší manželka, nyní v Pánu Bohu odpočívajíc, minulého léta / etc., 63 na svatého Martina na noc na Miletíně, z tohoto plačtivého oudolí také potěšitelně jest odešla, v Pánu Bohu spasitedlně usnula, kterouž (A5a) jsme my potom příští sobotu v našem kostele zde na Hostinném, podle obyčeje země

⁹³ Jan, kap. 11., verše 33. - 36.

⁹⁴ Sírachovec, kap. 38., verš 16., paraf.

⁹⁵ Jan, 20. kap., verše 1. - 8.

⁹⁶ Tóbijáš, 2. kap., verše 3. - 5.

⁹⁷ První Mojžíšova, kap. 50., verš 13.

⁹⁸ Jan, kap. 14., verše 2. a 17.

⁹⁹ Římanům, kap. 8., verše 1. - 30.

¹⁰⁰ První list Korintským, kap. 3., verše 14. - 17.

¹⁰¹ První list Korintským, kap. 15., verš 29.

této, s zvoněním, s zpíváním, modlením a jinými křesťanskými ceremoniemi, po předcích na nás příšlymi, poctivě pochovali a jakž Písmo jmenuje, k Otcům jejím ji shromáždili, kdež jsem já pak Vaší milosti a dítkám Vaší milosti, též Vaší milosti a paní manželky dobré paměti, Vaší milosti příbuzným, ale také vši obci k potěšení kázání pohřební učinil, vzav před sebe řeč sv. Pavla apoštola 1. Tesalonickým 4. a již podle milosti Boží vykládaje, kterýž takto praví: Nechcem vás pak tajna činiti bratří o těch, kteříž spí, abyste se nermoutili, jako jiní, (A5b) kteřížto naděje nemají. Neb jestliže věříme, že jest Pán Ježíš umřel a z mrtvých vstal, tak Buoh ty, jenž jsou zesnuli, s ním přivede.¹⁰² Na kterémžto místě sem oznámil, jak pro své mrtvé, právě věřící spolukřesťany, se rmoutiti a plakati, anobřz mnohem víc se zaradovali a Pánu Bohu z jejich spasitedlného odjítí děkovati máme.

Ač milostivý pane zapíratí nemohu, že všichni společně dosti příčiny máme, pro Vaší nejmilejší paní manželku, v Pánu Bohu odpočívající, až posavad vždycky plakati, skutečně shledávající její z tohoto světa sjití, čímž dál tím s větší škodou: kdež pak osoba Vaší milosti i také Vaší milosti dítky, podle lásky, kteroužto všichni k často jmenované Vaší milosti manželce, za jejího zdraví nésti a bohda až posavad v srdci svém míti a již až do hrobu zachovati ráčíte, co sobě přitom rozvažující, jak jste drahý poklad a velmi užitečný klenot na ní stratili, mnohem více než my jiní, pro její z tohoto světa odjítí, zarmoucení býti a těžkost míti musíte. Však nepochybuji také, že Vaše milost ráčíte i s dítkami svými proti tomu v srdci přemejšleti, jakouž jest milost dá Bůh všemohúcy, Vaší milosti manželce učinil, k tomu že jest jí jako pravého Slova Božího a pocty jeho milovníci, tak jisté poznání Pána Jezu Krista, jedi- (A6b) ného Spasitele a vykupitele našeho, tak silnou a pravou víru v něho milostivě propůjčiti ráčil, kteroužto víru jest ona pak také pravými dobrými skutky a najušlechtilejšími křesťanskými ctnostmi, v svém životě ozdobovala a v tom až do konce setrvala a tak život svůj tím dokonala. Že ovšem pochybovati není, že duše její jest v rukou Božích. A tělo pak, že v zemi své odpočinutí má nejlepší, kteréžto skrz Krista Pána v den Soudný zase z mrtvých vzkříšeno a s duší spojeno a sjednoceno i oslaveno a tak do věčné radosti nebeské přivedeno bude, čehož jí přejíce, Pánu Bohu z celého srdce, za tu pevnou víru, a utěšené ctnosti křesťan- (A7a) ské, kterýchž jest jí ráčil propůjčiti, ustavičně děkovati a bez přestání prositi máme, aby nám ráčil také propůjčiti, podle svého svatého slova Božského činiti a věřiti, abychom život svůj v pravé víře Pána Jezu Krista a v dobrém svědomí zavřiti a tak života věčného dojítí mohli. Kdež Vaší milosti manželku nejmilejší, se všemi volenými Božími v životě onom viděti, znáti a s radostí největší do toho najušlechtilejšího zrcadla Trojice Božské, bez přestání

¹⁰² První list Tesalonickým, kap. 4., verše 13. a 14.

hleděti, patřiti a věčný den sváteční míti se vším zástupem nebeským, Pana Boha bez přestání chváliti a velebiti budeme, jakž jest pak o tom o všem v dotče- (A7b) ném kázání mém pohřebním, podle potřeby a náležitosti z Písem svatých mluveno a rozjímáno bylo. A jakož jste Vaše milost před nedávným časem ode mne požádati ráčili, to co sem v témž pohřebním kázání mluvil o spasitelné smrti všech právě věřících křesťanů. Item, kterak volení Boží v onom životě se vespolek znáti, abych sepsal a Vaší milosti podal: čehož jsem Vaší milosti odepřiti nemohl a pokudž jsem skrze jiná zaneprázdnění i také skrze nemoc těla svého překážky v tom neměl, obšírněji sem to z slova Božího a z kněh sv. Augustýna, strany toho Artykule a Traktátek malý o tom sepsal, kterýmž já Vaší milost, (A8a) jako pána svého milostivého a dítky Vaší milosti, místo Nového Léta daruji, Vaší milosti poníženě žádaje, že takový chatrný dárek milostivě ode mne přijíti a přitom mou pilnost a věrnou službu osobě Vaší milosti i dítkám Vaší milosti vždy a vždy ukazoval. A paměti své milostivě přivéstí ráčíte. Pán Bůh pak věrný a dobrý, Otec věčný Pána našeho Jezu Krista, rač Vaší milosti, osobě i dítkám Vaší milosti, milostivě dáti a propůjčiti, abyste takové potěšení, kteréž v tomto traktátu stojí, právě přijíti a jim sebe v zármutku vašem, kterýž pro odjití, skrze smrt z tohoto světa Vaší milosti najmilejší manželky nésti ráčíte, posilno- (A8b) vati a časem svým docela ho zapomenouti mohli, čehož já, osobě Vaší milosti i dítkám Vaší milosti, od Pána Boha všemohoucího, skrz Pána Krista, nového urozeného krále, místo šťastného léta z celého srdce žádám a vinšuji, amen. Datum v Hostinném, na den Obřezování Pána Krista. Léta Páně 1564. Vaší milosti věrný v službách, hotový pastýř duší, kněz Matěj Klesel, farář v Hostinném.

3.2. Traktát: Artykul první

(B1a) Artykul první

Jak se máme v příhodě smrtného sjetí, právě věřících křesťanův, ježto nám milí byli, těšiti a zato ještě držeti, že sou nezemřelí, než toliko na odpočinutí a spát odešli, anobř že před Pánem Bohem živí zůstávají. Ačkoli Židé, Turci, pohané a jiní nekřesťanští lidé nám se posmívají pro spasitele našeho Pána Ježíše Krista, pravého, pravíce, předkem, že my křesťané Boha nového máme, o kterémž věčný a pravý Bůh neví. Druhé praví, že sme blázni, že v takového Boha věříme a jemu na smrtné posteli duše své poroučíme, kterýž jest (B1b) při svém narození vody teplé míti, ani sobě konečně také s pomocí nemohl, dopustiv se ukřižovati. Ale my, křesťané, proti tomu zajisto víme a pevně věříme, podle slova Božího, aniž sobě všem pekelným branám takové víry odnítí dáme, že náš milý Pán Jezus Kristus, netoliko pravý člověk, ale také věčný jednorozený pravý Syn Boží a podle svého božského

přirození Inprincipio, tj. na počátku, prvé než nebe, země, aniž jiná která věc byla stvořena, jest bez počátku a konce, jednotejné síly, moci a slávy s Bohem svým nebeským Otcem, Stvořitel a Vykupitel náš. A protož evangelista s. Jan nám děťátko Pána Ježíše netoliko jako ji- (B2a) ní evangelistové podle jeho tělesného v Betlémě narození vypisuje, ale jako ostrozraký a vysokolitný orel, velmi vysoko do nebe se vyzdvihuje a tak nám děťátko Ježíše a Principio od počátku a podle přirození jeho Božského vypisuje řka: na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha a Buoh byl to slovo,¹⁰³ to bylo na počátku u Boha a Buoh, kdež zřetedlně slyšíme, že žádného mocnějšího a silnějšího Boha není, než toliko samo to děťátko Ježíš, on sám že jest pravý vůdce a pravá studnice života, kterýž může z prostředka smrti a pekelné propasti vysvoboditi, Žalm 68.,¹⁰⁴ Ozeáš v 13.,¹⁰⁵ jemuž my všickni těla i duše dobře můžeme svěriti a kteříž jsou, (B2b) koli praví křesťané, v poslušenství Spasitele tohoto stojíce a podle Slova jeho činíce a věřice, těch, dítě toto Ježíš, jako pravý Emanuel, v žádné potřebě neopouští, netoliko je z všelikého nebezpečení života tohoto vysvobozuje, ale tak, když jeho jejich poslední hodinka přijde a oni běh života svého dokonají, tj. čas od Boha jim vložený, v jich vladařství neb panování v učení, v hospodářství, aneb k čemu jinému jich sic povolávati ráčil, pokudž mu toliko duše své v pravé víře a v pravé důvěrnosti budú moci poroučeti. Jakož onoho starého Simeona svatého Lukáše v 2.¹⁰⁶ Chce se jako pravý Spasitel v pokoji a radosti propustiti, k ti- (B3a) chému odpočívání přivesti a v hrobě jejich, jako děťátko, dlouhým po světnici běháním upracované, co na měkkých peřinkách k pokojnému a tichému spaní položiti, k tomu takovému všecky křesťany v tom lůžku jejich tak odpočívající, tak opatruje, hlídá a jako věrnej Emanuel Kristus Jezus se všemi svými anděly nad nimi bdí a ponocuje, že ani jediný vlásek z hlavy jejich ani nejmenší prášek ze všeho těla jejich, když již do konce shnijí, se stratiti a z zhynutí nemůže, k posledku pak v den Soudný z prvního hříšného pokušitedlného těla všecko svaté, slavné, duchovní neporušitedlné tělo učiní a vzkřísí, aby s nim v ra- (B3b) dosti a v slávě nebeské, v životě duchovním a andělsky, navěky přebývalo. O čem s. Augustýn velmi pěkně mluví v Knihách 22. o místě Božím, v kap. 21. A protož všecko bude zase k celosti přivedeno co jakkoli těl živých neb mrtvých zhynulo, spojí s tím, co jest v hrobích pozůstalo, proměněno, jsa z hrubosti tělesné, v novost těla duchovního oblečené, neporušitedlnosti a nesmrtelnosti vstane, by pak třebas jakžkoli těžkou příhodou neb ukrutností nepřátelskou ovšem do cela na prach potřínó, do povětří a do vody

¹⁰³ Jan, Prolog, 1. a 2. verš.

¹⁰⁴ Žalm 68., verš 21.

¹⁰⁵ Ozeáš, kap. 13., verš 4., paraf.

¹⁰⁶ Lukáš, kap. 2., verše 25. – 27.

rozsypáno a tak ničehož pozůstaveno nebylo, žádným však obyčejem všemohúcnosti Stvořitele umenšeno a od- (B4a) ňato býti nemůže, tak že ani vlásek z hlavy jeho nezhyne.

A že pak všickni praví křesťané, kteří v pravé víře v Pána Ježíše Krista odsud odcházejí a jich těla do země se zahrabují, neb jiným, jakýmkoli způsobem se schovávají, tu své pokojné odpočinutí mají, jest o tom v Starém i v Novém zákoně mnoho Písem, v 50. a v 6. kap.¹⁰⁷ Izajáše proroka takto psáno stojí: kteříž upřímně kráčeli, přicházejí k pokojí, odpočívaje v svých komorách. Pán Kristus o děvečce smrti sešlé v kap. 9. v. 6. Matouše takto praví: tato děvečka neumřela, ale spí.¹⁰⁸ Též podobné praví také o Lazarovi umrlém v kap. 11. Ja- (B4b) na, Lazar, přítel náš, spí.¹⁰⁹ S. Pavel na mnoha místech nejmenuje jinak právě věřících smrti sešlých křesťanuov spícími, zvláště v První epištole k Korin. v 11.¹¹⁰ a v 15. kap.¹¹¹ a to se více než jednou děje. Item v První epištole k Tesalonickým, v kap. 4. takto píše. Bratři milí, nechci vám tajiti, o těch kteřížto spí,¹¹² z kterýchžto všech řečí zřetelně spatřujeme, že smrt právě věřících křesťanuov, žádnou smrtí není, než toliko sen a pokojným odpočíváním, kteréhožto bychom my, jim z srdce příti měli. Při pohřbu, také pravých křesťanuov, všecko na odpor rozumu lidskému spatřovati budem, kdybychom toliko Slo- (B5a) vu Božímú věřiti mohli (radující se našim spolukřesťanům, že své těžkosti přemohli, mlčím pak, abychom se pro ně do nemoci neb do smrti rmoutiti měli). Kdež dí: Blahoslavení mrtví, kteříž v Pánu umírají a vnešeni bývají do lůna Abrahamova, jenž jest Kristus Pán, Lukáš, 16.¹¹³ Hrob pak jejich míti budeme za polštář, neb měkké lůžko, v němž oni odpočívají, pokojně spí, až do dne Soudného. Ačkoli křesťané, kteřížto k takovému odpočívání odešli, ovšem dlouho spáti musejí, nemohouce prve vstáti, než v den Soudný a tak tvrdě spí, že jich žádný z toho snu moci nebude probuditi, než sám toliko Syn Boží, Jezus Kristus. A pro- (B5b) tož dí o mrtvém Lazarovi, v kap. 11. svatého Jana. Lazar, přítel náš, spí, ale já tam jdu, dí, abych ho vzbudil¹¹⁴ a tak vždy smrt žádná není, než toliko sen. A my, křesťané, toho za jiné držeti nemáme, jakož pak církve řecké krchovy jmenují domy spaní, neb odpočívání křesťanská a protož, jestliže křesťané právě věřící smrtí sešli, nejsou mrtví, než toliko že spí a odpočívají, musejť tehdy živý býti duše jejich. Jakož Pán Kristus tomu sám učil, v kap. 20. svatého Lukáše,¹¹⁵ kdež Saducejské Mojžišem přesvědčuje, že Abraham, Izák a Jákob sou živi, jichž Buoh k veselému

¹⁰⁷ Izajáš, 56. kap., verš 2.

¹⁰⁸ Matouš, kap. 9., verš 24.

¹⁰⁹ Jan, kap. 11., verš 11. a dále.

¹¹⁰ První list Korintským, nedohledáno.

¹¹¹ První list Korintským, nedohledáno.

¹¹² První list Tesalonickým, kap. 4., verš 13.

¹¹³ Lukáš, kap. 16., od verše 22., značně parafrázováno.

¹¹⁴ Jan, kap. 11., verš 11.

¹¹⁵ Lukáš, kap. 20., verš 27.

a radostnému Vzkříšení ostříhá, takto řka. Mojžíš jmenuje Pá- (B6a) na Bohem Abrahamovým, Bohem Izákovým a Bohem Jákobovým. Buoh pak není Bohem mrtvých, než živých, neb jsou mu všickni živi. A dále kdež dí v kap. 8. v svatého Jana: kdo slova mého ostříhá, na věky smrti neužítí.¹¹⁶ Item Jan v 11. Já sem Vzkříšení a život, kdo věří ve mně, živ bude, by pak i umřel.¹¹⁷ Než jak se to děje, že člověk v Kristu smrti sešlý, do země zahrabaný, ne toliko odpočívá a spí, ale též živý jest, by se pak tělo jeho v popel proměnilo, aneb že by žádný živý nevěděl, kam by se to dělo, anobřž jaký to divný sen a život nebeský skryt jest, toho žádný člověk věděti ani stihnouti nemůže. Ale poněvadž Pán Kristus tak pra- (B6b) ví, že všickni v Bohu jsou živi, jemuž to všecky věci možné sú, neb může učiniti to, čehož nebylo, jakž Pavel s. k Římanům v 4. kap. praví. Item, poněvadž jest Kristus náš život a Vzkříšení,¹¹⁸ jakož jest vejš oznámeno, kterýž směle mluviti smí, že všickni v něho věřící, by zemřeli, mají živi býti, však se my jemu důvěřiti a srdcem svým pevně držeti máme, že se to v den Soudný tak vskutku sejde, že duše s tělem spojená zase bude, že pak těla zatím v hrobích spí a odpočívají. Pán Kristus sám hrob svojo slavně vychvaluje takto řka, já v 1. listě jistě pravím vám, nebude-li zrno pšeničné do země uvrženo a umrtveno, samotné zůsta- (B7a) ne, ale když umrtveno bude, tehdy mnohý oužitek přinese. S. Pavel v 1. k Korintským, v kap. 15.¹¹⁹ podobenství toto vztahuje na těla všech věřících, utěšené dávaje naučení, jak je Pán Ježíš teprva v hrobích ošlechtiti a při Vzkříšení slavně vyvésti chce,¹²⁰ těmito slovy řka, rovně jako zrno pšeničné neb jiné do země umrtvené a porušené přichází, avšak v přirození svém, kteréž mu Pán Buoh při Stvoření dal a jako do něho vlil, proto předce živé zůstává, v zemi se hejbe, rozmnožuje a kořeňuje, ven vzhůru stýblo, klas, barvu a jiné své ozdoby a ratolesti vystřeluje a s sebou přináší a tak pěkného nového těla dosahuje. Tak také těla (B7b) věrných do země na krchovích se pochovávají, aneb jakž někde obyčej mají vlastně a pěkně jmenovati do pole Božího se vsívají, kterážto těla ačkoli shnilostí k porušení přicházejí a v zemi prach neb popel se obracují, však Pán Bůh nic méně živé semeno takových těl v své božské a všemohúci ruce zachovává a zdržuje, dokavadž jim nevejde to utěšení a jasné slunce času podletního. Jan 5.¹²¹ Hlas Syna Božího zemí pohne, kdež věrných těla shnilá, porušená, nepoctivá, mdlá, nedostatečná a přirozená, budou proměněná a obživená, s duší spojená, těla nová, neporušená, mocná, v duchovní a nebeskú podstatu a život andělský. (B8a) Matouš,

¹¹⁶ Jan, kap. 11., verš 52.

¹¹⁷ Jan, kap. 11., verš 25.

¹¹⁸ Římanům, kap. 4., verš 24., parafr.

¹¹⁹ První list Korintským, kap. 15., verše 35. - 37.

¹²⁰ První list Korintským, kap. 15., verš 43.

¹²¹ Jan, kap. 5., verš 21., parafr.

22.,¹²² Marek, 12.,¹²³ Lukáš, 20. kap.,¹²⁴ souce živi a kralujúce s Pánem Ježíšem Kristem na věky věkuov. Jakož pak dotčená celá kap. 15. První epi. k Korintským,¹²⁵ nato vykládá s. Ignacius, pannu Agatu a jiných více mnohých s. v svých mukách a při smrti takovým podobenstvím se těšivali.

A jakož všech právě věřících křesťanův těla po smrti v zemi jako v růži odpočívají a skrz Pána Krista Vzkříšení do života věčného se ostříhají, jakož jest to již nyní slovem Božím dostatečně provedeno, o čemž také i knihy Múdrosti v 4. praví,¹²⁶ že spravedlivý by i umřel a smrtí zachvácen byl, po odpočinutí vchází, anobřž, že spravedliví nejsú mrtví, ale že zůstávají živi, tak ta- (B8b) ké netoliko duše jejich mrtvé zůstávají, kteréžto sic zrození nesmrtelného jsou, také do lůna Abrahamova, tj. do života věčného hned přicházejí. Neb knihy Múdrosti v 2. zřetelně oznamují,¹²⁷ že se má životu svatého odplata státi a duše nevinná neb neúhonná, že má poctivosti dosáhnouti. A v 3. praví, že duše spravedlivých jsou v rukou Božích, a že se jich žádná mouka¹²⁸ nedotýká.¹²⁹ A doleji, v téže kap., kteří zůstávají věrni v lásce, těch sobě odjímati nedopouští.¹³⁰ Jakož pak sám ten věrný pastýř duší našich, Pán Jezus Kristus praví v kap. 10. svatého Jana, ovce mé slyší hlas můj a já je znám a oni mne následují a já jim život věčnej dávám,¹³¹ kteříž (C1a) nikdá nezhytnou, jichž žádný z rukou mých nevydře, Otec, kterýž jest mi je dal, jest větší, totiž nežli smrt, peklo, d'ábel, hřích a žádný jich nemůže z ruky Otce mého vydríti. Z té příčiny onen svatý biskup Augustýn také praví, že spravedliví, tj. právě věřící křesťané, již podle duše z mrtvých vstali, jak z těla vejdou, jsouce před smrtí věčnou bezpečně opatřen, slova jeho jsou tato v Knihách 20. o Miestie Božím, v kap. 6. Jest dvoje z mrtvých vstání, jedno jest první, kteréž nyní jest, totiž duší, kteréž nedopouští přicházeti na druhou smrt. Druhé jest, kteréž nyní ještě není, ale teprve bude při skonání svě- (C1b) ta. U toho z mrtvých nebude duší, než toliko těl, kteréžto skrz poslední soud, jiné odešle na smrt druhou, jiné pak do života toho, kterýž smrti nemá.

Zajisté, kteříž jsou praví křesťané, pevně držíce svatou obecnou víru křesťanskou o konečném těla Vzkříšení a životu věčném, k čemuž pak svatý Pavel všecky křesťany mocně napomíná, v První epištole k Tesalonicenským, v kap. 4. i také všecky těší, ježto se pro smrt svých spolu

¹²² Matouš, kap. 22., verše 31. a 32., parafr.

¹²³ Marek, kap. 12., verš 52., parafr.

¹²⁴ Lukáš, kap. 20., verš 38., parafr.

¹²⁵ První list Korintským, kap. 15., verše 35. - 58.

¹²⁶ Kniha moudrostí, kap. 4., verš 7., částečně 15., parafr.

¹²⁷ Kniha moudrostí, kap. 2., verš 22.

¹²⁸ v dnešním významu muka (trápení)

¹²⁹ Kniha moudrostí, kap. 3., verš 1.

¹³⁰ Kniha moudrostí, kap. 3., verš 5.

¹³¹ Jan, kap. 10., verš 14., parafr.

křesťanuov rmoutí, řka: aby se nermoutili, jako jiní, ježto naděje nemají, neb jestliže věří, že jest Pán Ježíš z mrtvých vstal, že také Buoh ty, kteříž jsou zemřelí, skrz Ježíše Krista (C2a) vzkřísí a do života věčného přivede.¹³² Ti a takoví křesťané, pravím, kteří konečně věří těla vzkříšení a život věčný, že také o tom pochybovati nebudou, co jest z Slova Božího vejše oznámeno, o smrti Blahoslavených a právě věřících, že těla jich v zemi odpočívají a spí, očekávající v skrytém a temném životě veselého a radostného Vzkříšení k životu věčnému, kteréhožto života věčného duše jich jsou již dosáhly. Z té příčiny v všelikém zármutku a protivenství, anobř, ač vidíce smrt před svýma očima, i také umírati majíce, aneb na své přátele milé, z tohoto světa smrti sešlé, rozpomínající se budou věděti a u- (C2b) měti, jak těšiti a zármutku svého ovšem zapomínati a zapuditi. Pakli jaká těžkost a neštěstí na ně kdy přijde, takto v srdci svém budou přemejšleti: však tento náš přítomný život není než nepokoj a obtížné putování, v němž na nás mnohá chudoba, nemoci a jiné těžkosti přicházejí, ale v onom životě, hned jakž z tohoto světa skrze smrt odejdeme, lépe bude. Pakli by smrt na ně nepřišla, že by již mříti, aneb svých přátel milých zbaveni býti museli, a tak hruozami, že by se lekali, ale však více pánu Bohu Všemohúcímu mají z celého srdce děkovati a těšiti, že jest jim pro svého milého Syna, Pána Ježíše Krista, našeho jediného Spa- (C3a) sitele a prostředníka bídného života v tomto světě ukrátil a ne vždycky jich až do dne Soudného v něm nechati ráčil, ale v pravý čas přispěv a z prostředku všelikého neštěstí vytrhl a přivedl je na pokojné místo nebeské slávy, kteréhož jest všem právě věřícím křesťanům skrze Syna svého dobyl, posvětil a připravil, v němž by pokojně a bezpečně odpočívati mohli přede všemi čerty, Turky a tyrany, žádající a prosíce milého Boha, aby jim veselé, radostné a spasitedlné hodinky popřáti ráčil, v níž by komplet, aneb skonání své (v pravém poznání a vzývání Ježíše Krista) křesťansky dokonali, a tak spasitedlně usnou- (C3b) ce, k Otcuom a přátelům svým shromážděni býti mohli, ba nýbrž ještě před časem budou za smrt prositi, řkouce s svatým Pavlem: žádám rozloučen býti s tělem a býti s Kristem. K Filipenským v kapit.1. Kristus je můj život a smrt je muoj zisk.¹³³ Neb křesťan věrný jináč o smrti smejšleti nemuože a nemá.

Kteříž pak lidé nevěří, co Svaté Písmo mluví, o smrti Blahoslavených a právě věřících křesťanův, totiž, že v zemi ne toliko spí a odpočívají, očekávající v tajném, skrytém a ovšem v předivném životě, veselého a radostného Vzkříšení k životu věčnému, skrz Pána našeho Jezu Kri- (C4a) sta, ale také, že duše jejich, jež v radosti věčné jsou, ti a takoví mnohem méně věřiti budou o konečném těla Vzkříšení a životu věčném, kteřížto nejsou praví křesťané, než

¹³² První list Tesalonickým, kap. 4., verš 13. a 14.

¹³³ Filipským, kap. 1., verš 21.

prostí a pouzí pohané, mnohem huoře jsou živi než Turci a jiní neznabohové. Neb kdyby vzkříšení těla a život věčný věřili, v němž Buoh dobré a Svaté skutky odplacovati a zlé trestati bude, jináč by svůj krátký život, co páru pomíjející, řídili, vedli, a spravovali, aby potom též život věčný míti mohli. O čemž s. Augustýn v tato slova píše, v Sermonu neb Kázání 34. Toto předkem křesťany od bludu pohanského dělí, (C4b) kteřížto pohané toliko tento život byti věří, protož jsou Boha prázdni, nebojíce se hříchy a nepravosti poškvřňovati. Ale my, křesťané, tak v životě tomto obcujeme, strojíce se do jiného života, v kterémžto budou odplaceny věci dobré dobrým a zlé zlým. A ti všickni musí se hrozně strašiti obrazu smrti a nebyl by div, když k nim smrt přichází, aby strachem mřeli a zoufali, jakož pak nikterakž před tím ti nevěřící nemohou zdržáni a zachováni býti, poněvadž jsou od víry křesťanské odpadli a v tom záhubu vzali. O nichž svatý Pavel v První Korintským v kap. 15. praví: že takový o Vzkříšení Pána Krista nevěří, jímžto (C5a) žádné kázání užitečné není a víra jejich že jest marná a daremní zůstávající v hříších a jsouce ze všech lidí najbídniejší.¹³⁴ A protož, když takovým lidem přátelé jejich skrze smrt z tohoto světa odcházejí, nebyl by div, aby zármutkem nezemřeli. Jakož se pak o mnohých pohanských lidech čte v tragédiích, že jsou pro přátele své smrti sešli, zármutkem a teskností hynuli, a jiní sami sobě hrdla odníмали, aneb s mrtvými svými zahrabávati se nechali, rovně, co Indiánští, o nichž se píše, že některé jejich manželky s manžely svými mrtvými za živa se upáliti daly.

Na tom až posavad buď zadosti povědino o tomto prv- (C5b) ním atykuli, jak se máme těšiti po odjiti z tohoto světa skrze smrt našich příbuzných a přátel milých, totiž, že zajisto za to míti a držeti máme, že nejsou mrtví, než že jsou toliko z mnohých nešťastných těžkostí, nouzí, a bíd vyňati a k odpočinutí pokojnému přivedeni, jsúce duše jich v radosti, v předivném a skrytém životě a těla jich v zemi až do dne Soudného, podle kteréhožto všickni věrní v Pánu Bohu živi jsou, očekávající na to, radostného a veselého k věčnému životu těla z mrtvých Vzkříšení, skrz Pána našeho Jezu Krista: ale podle duše, majíce již věčný život a věčnou radost.

¹³⁴ První list Korintským, kap. 15., verš 12., dále 17. – 19., parafr.

3.3. Traktát: Artykul druhý

(C6a) Artykul druhý

Jak se máme těšiti po odjiti z tohoto světa, skrze smrt věrných křesťanuov nám milých.

Totíž, že všickni právě věřící křesťané v Pánu Kristu spasitedlně spící, v onom věčném životě se zase najdou vespolek, shledají a poznají a věčně se radovati budou. Akoby mnohým, základy Písma Svatého provedeno býti mohlo, v nichžto my předních a hlavních poslyšíme. Předkem a najprvě prokazuje se to článkem víry naší křesťanské a z mrtvých Vzkříšení těla, (C6b) podle článku, se vším křesťanstvem, z Sion a Božího věříme a vyznáváme, že v den Soudný všichni mrtví, věřící i nevěřící, ženy i muži, každá osoba obzvláště podle svého pokolení a vlastního přirozeného těla, kteréž jsou v tomto životě měli, zase z mrtvých vstáti mají. Ačkoli jejich těla budou beze všech nedostatkův, anobřž těla věřících netoliko neporušitedlná, ale duchovní a oslavená. Svatý Augustýn píše: že za času jeho takoví lidé byli (jakož pak i podnes) skrz falešné Písem Svatých výklady mnozí bloudí, kteřížto věřili a zato držali, že v den Soudný při z mrtvých vstá- (C7a) ní všichni lidé mužského pohlaví budou a ženy, že ne v ženském neb v mužském pokolení vstanou. A oznamuje přitom svatý Augustýn, na čem jsou takový svůj oumysl bludný zakládali, totiž na tom, že muž toliko sám učiněn jest z země, ale žena z muže. V Prvních Mojžíšových, v kap. 2.,¹³⁵ a že svatý Pavel o Vzkříšení praví. Mají všichni k tomu přijíti a v muže dokonalého učinění býti, kterýž bude v způsobu dokonalého věku Kristova, k Efezským v kap. 4.¹³⁶ A budou podobni obrazu Syna Božího a k Římanům v kap. 8.¹³⁷ Pán Kristus, že sám praví: že volení Boží, po z mrtvých vzkříšení nebudou se ani ženiti, ani (C7b) vdávati, ale budou jako andělé Boží v nebi. Svatý Matouš v kap. 22.,¹³⁸ svatý Marek 12.,¹³⁹ svatý Lukáš 10.¹⁴⁰ Ale svatý Augustýn toto dokládá, že s takovými lidmi nedrží a nesmejšlí. A že mnohem lépe ti trefují, kteří věří, že v den Soudný spolu s muži a ženy (a jedna každá osoba obzvláště podle pokolení svého) z mrtvých vstanou, že míti budou ruce i jiné oudy i to k tomu přidávaje, řka: ačkoli času toho volení Boží budou jako andělé, však na každé osobě toliko žádost těla zrušeno, ale ne přirození bude poměněno. Item, že volení Boží budou andělům podobni, podle nesmrtedlnosti a věčného Blahoslaven- (C8a) ství a ne podle těla, jako také ani podle z mrtvých vstání, kteréhož andělé nepotřebují, jako ti ježto umřítí nemohou. A dále, že v životě onom toliko manželstvo a užívající ho, má

¹³⁵ První Mojžíšova, kap. 2., verš 23., parafr.

¹³⁶ Efezským, kap. 4., verš 13., parafr.

¹³⁷ Římanům, kap. 8., verš 11., parafr.

¹³⁸ Matouš, kap. 22., verš 30.

¹³⁹ Marek, kap. 12., verš 35.

¹⁴⁰ Lukáš, kap. 10., nedohledáno.

přestati a ne pokolení ženského jest, že muži a ženy zuostanou, ale manželství nebude, kterážto slova svatého Augustýna takto znějí, v Knihách 22. o Městě Božím, v kap. 17. Někteříž proto, že jest povědino, dokudž nepřijdeme v muže dokonalého, všichni v míru věku plnosti Kristovy, jsouce podobni učinění obrazu Syna Božího, věří, že ženy nevstanou z mrtvých v pokolení ženském, než v mužském všickni neb jest Buoh toliko muže učí- (C8b) nil z hlíny země, ženu pak z muže. Ale mně se vidí lépe smejšleti, kteříž nepochybují, že v obojím pokolení vstanou neb tam nebude žádosti milování tělesného, kterážto žádost jest příčina zkázy a směsice nepořádné. Neb prve, než jsou zhřešili, nazí byli, avšak než se muž a žena nestyděli. A protož budou odňati od těl žádosti a náklonnosti zlé, ale pokolení zachováno bude. Není pak hřích pokolení ženské, než přirození, kteréž tehdy od manželství a porodu svobodné bude a oudové ženští nebudou propůjčováni obyčejům starým a předešlým, ale okrase a ozdobě nové, kterýmiž se nebude vzbuzovati, skrz pak patření na ně, žádost (D1a) tělesná, jenž tehdy žádné nebude, ale moudrost a milost Boží skrz to chválena bude, kterýž ráčil to učiniti, čehož jest nebylo a vysvoboditi od zkázy a porušení to, což jest ráčil učiniti. Při z mrtvých vstání, praví Kristus, nebudou se ženiti ani vdávati, ale budou jako andělé Boží v nebi, rovni zajisté andělům, nesmrtností a Blahoslavenstvím a ne tělem, jakož ani Vzkříšením, kteréhož jsou andělé nepotřebovali, neb jsou umřítí nemohli, a tak Pán oznámil: že po Vzkříšení toliko manželství nebude, ne ženského pokolení. O církevním učení, v kap. 7., při Vzkříšení z mrtvých spůsob neb přirození nebude proměněn, ale muž z (D1b) mrtvých vstane v spůsobu muže a žena v spůsobu ženy. A protož rovné, jako mrtví při Vzkříšení svém, prvnější pokolení zachovávají, totiž muži mužské a ženy ženské, tak také zachovávají a mítí budou své prvnější tělo, kteréž jsou měli na světě před Vzkříšením z mrtvých, jsa do země zahrabáno a porušeno, aneb jiným, jakýmžkoli spůsobem z tohoto světa odešlo, nic na překážku nebude, buďto že litá zvěř divoká sežrala, aneb horkost ohně spálila. Však proto Kristus Pán takové tělo každé zase vyvede a z mrtvých vzkřísí. Ačkoli právě věřících křesťanuov těla, ne toliko neporušitedlná, jako zatracencuov budou, jak jest (D2a) nahoře povědino, ale také pěkná, krásná a oslavená, zase učiní, o tom jest světlá řeč v Knihách Jobových, v kap. 19., kdež takto stojí: vím, že Vykupitel muoj jest živ, kterýž mne potom z země z mrtvých vzkřísí a touto koží zase obleče, že v těle Boha viděti budu.¹⁴¹ O čemž Augustýn svatý také zřetedlně píše těmito slovy, na Žalm 62.¹⁴² Jakož se duši naší připovídá Blahoslavenství, tak také tělu našemu Vzkříšení. Tehdyť se též i nám připovídá a zaslubuje těla z mrtvých Vzkříšení, že to tělo, kteréž nyní nosíme, při skonání světa zase z mrtvých

¹⁴¹ Job, kap. 19., verše 23. – 29., kráceno a parafr.

¹⁴² Žalm 62., verš 2.

vstane. A protože se žádnému k víře nepodobné zdá- (D2b) ti nemá, že vidouce mrtvá těla hníti, v prach a popel se obracovati, neb od zvěři trhati a žrání, jakoby možné nebylo, takovému tělu zase z mrtvých vstání. Všecky zajisté věci, které se rozptylují a v prach neb zemi přicházejí (jak o tom v 1. Mojžíšově v 3.kap.: prach jsi a v prach se obrátíš),¹⁴³ Pánu Bohu celé zůstávají, neb v ty živly tohoto světa odcházejí, z nichž jsou s počátku učiněna, my jich nevidíme, ale Pán Bůh ví a zná, odkud je má zase přivést: neb prvé než sme byli, vyvedl nás, odkud jest věděl. Z té příčiny takové se nám z mrtvých vstávání připovídá, ačkoli tělo jest porušitelné, kteréž nyní nosíme, však toho porušení, kteréž (D3a) nyní má, míti nebude. A Apoštol svatý Pavel v první k. Korintským, v kap. 15. praví: že jsou se křesťané proto křtívali nad hroby lidí mrtvých,¹⁴⁴ tím dokazující, že ta a ne jiná těla (do země pochována nebo zahrabána a jinak jakžkoli sešla) budou z mrtvých vzkříšena, kdež mezi jiným takto praví: což tehdy jiní, kteříž se nad hroby mrtvých křtívali dělají, jestli žet' ovšem z mrtvých vstávání není. Item, mrtví vstanou neporušitelní a my změněni budeme, neb porušitelnost, smrtedlnost musí obléci nesmrtedlnost. S. Augustýn velmi užitečně tuto řeč svatého Pavla vykládá, ita: že apoštol ja- (D3b) ko prstem na toto naše tělo, kteréž nyní máme, ukazuje, a že žádný nemá z mrtvých vstání (o němž též svatý Pavel mluví) na duši vztahovati, a že se mnohem méně takové z mrtvých vstání, o jiném těle, totéž hovadném, může rozuměti, než o lidském. Slova svatého Augustýna takto znějí, v knihách o víře křesťanské a člancích jejich, v kapit. 10. Protož toto viditelné tělo, že z mrtvých vstane, beze vsí pochybnosti věreno býti má, neb se zdá, jakoby svatý Pavel prstem na ně ukazoval, řka: že toto porušitelné, musí obléci neporušitelnost,¹⁴⁵ neb když dí toto: jakoby na ně prstem ukázal, což jest pak viditelné, to se (D4a) může prstem ukázati. A dále dí svatý Augustýn: že nesmrtedlné toto, nesmrtedlnost obleče, tu opět, když dí: nesmrtedlné toto, jakoby vždy prstem na ně ukazoval, dále Augustýn svatý přidává k tomu, protože vstane tělo podle víry křesťanské, kteráž zklamati nemůže. Poněvadž pak obecná svatá křesťanská neomylná a pravá víra to zřetelně s sebou přináší, že v den Soudný všichni mrtví spolu, věřící i nevěřící, muži i ženy, jeden každý osobně, v pokolení svém v tom těle, kteréž jsou v tomto životě měli, (ačkoli tehdy neporušitelná, anobrž, na věřících oslavené tělo bude, ale na nevěřících neoslavené) z mrtvých vstání mají. Tehdyť (D4b) z toho ovšem nepřemožené pochází, že my jsme spolu praví věřící křesťané, kteříž jsou někdy skrze smrt od nás odešli, tu zase najdeme a s nimi se shledáme a znáti je budeme a takovému zdání na překážku nic nebude, neb tehdy Pán Kristus všecky nedostatky těla změní tak, že co bylo škaredého, pěkné a krásné učiní a co bylo zbytečného, odníti ráčí,

¹⁴³ První Mojžíšova, kap. 3., verš 19.

¹⁴⁴ První list Korintským, kap. 15., verš 29.

¹⁴⁵ První list Korintským, kap. 15., verš 53.

čeho jest se pak nedostávalo, naplní, o čemž Augustýn svatý též velmi pěkně v tato slova píše, v Enchyridion k Laurencovi v kapit. 87. Aniž rčeno a věřeno ovšem býti může, aby těla naše, (kteráž se plodí a živa jsou, ačkoli rychle smrtí scházejí) z mrtvých Vzkříšena býti neměla, (D5a) aneb tak nakažená vstáti měla a ne raději k nápravě, v přirození svém přivedena. Item, v týchž Knihách, v kap. 91., protož vstanou těla svatých bez všelikého nakažení, bez všeliké mrzkosti, jako bez všelikého porušení, břemene a těžkosti.

Druhé, víra naše svatá obecná křesťanská praví: že Kristus Pán přijde soudit živých i mrtvých, tj., že všichni lidé, kteříž zde na zemi živi byli, od prvního člověka Adama, až po posledního, mají v den Soudný před stolicí soudnou Krista Pána postaveni a od tohoto spravedlivého soudce Krista, podle víry a nevěry své, a podle svých dobrých i zlých činův aneb skutkův sou- (D5b) zení býti. Apoštol svatý Pavel takto o tom pravil 2.k. Korintským, v kap. 5. Musíme všichni zjevení býti před soudnou stolicí Kristovou, aby každý vzal jak jest v svém tělesném životě dělal, buďto dobře nebo zle.¹⁴⁶ Též také praví v druhé k. Korintským v kap. 5., že má jednoho každého skutek zjeven býti, v den Soudný.¹⁴⁷ A dále dí v první k. Korintským v kap. 4., Pán přijde a na světlo vynese, co jest ve tmě bylo skrytého a všelikou srdci radu zjeví.¹⁴⁸ Teď zřetelně slyšíme, že tehdy všecko má zjeveno býti a na světlo přijíti a také, což až posavad ještě času tohoto v skrytosti a jako pod pokličkou zuostává, k tomu všeliká myšlení srdce. (D6a) A poněvadž všech lidí skutkové v den Soudný zjevení byli a na světlo přijíti mají, takže všeliký věděti bude, co jest každý člověk zde na zemi činil a předsebral, znaje jeden druhého srdce a myšlení jeho, jakž se z řečí vejše oznámených zřetelně spatřuje. Tehdyť také musí z toho pojíti to, že se budou všickni lidé vespolek znáti, zvláště pak volení Boží, tu teprva v dokonalou známost budou vcházeti, spolu budou přebývati. V Prvních knihách Mojžíšových v kap. 15.¹⁴⁹ a v Pátých Mojžíšových v kap. 32.,¹⁵⁰ že pak také volení Boží vespolek se zajisté znáti a myšlení svá věděti budou. O tom nás též svatý Au- (D6b) gustýn učí v Sermonu neb Kázání 152. O čase, řka: nyní myšlení naše vlastní každému z nás jsou známá, neb se známe, ale bližním našim jsou neznámá neb jsou před nimi skrytá, než po Vzkříšení z mrtvých, to budeš věděti, co jiný myslí, jiný zase tvé myšlení věděti a znáti bude a tu bude teprve známost a vědomost společná. Přitom také i toho šetřiti máme, jak v knihách Múdrosti v kap. 3. stojí psáno: že spravedliví budou souditi pohany a panovati nad národy.¹⁵¹ Item, že Pán Kristus svatého Matouše v kap. 19. učedníkuom svým, kteří jsou ho následovali,

¹⁴⁶ Druhý list Korintským, kap. 5., verš 10.

¹⁴⁷ Druhý list Korintským, kap. 5., verš 10., parafr. a kráceno.

¹⁴⁸ První list Korintským, kap. 4., verš 5.

¹⁴⁹ První Mojžíšova, kap. 15., nedohledáno.

¹⁵⁰ Pátá Mojžíšova, kap. 32., nedohledáno.

¹⁵¹ Kniha moudrostí, kap. 3., verš 8., parafr.

připomínati ráčí, že mají znovu narození býti, když Syn (D7a) člověka sedne na Stolicí slávy své, také na dvanácti Stolicích seděti a souditi dvanáctero pokolení izraelské.¹⁵² Item, v kap. 11., sv. Lukáše, některým rouhačům svých divův hroze, praví: že uředníci jeho v den Soudný jejich soudcové býti mají.¹⁵³ A svatý Pavel v První k. Korintským v kap. 6. praví, že svatí netoliko svět, ale anděly také souditi budou,¹⁵⁴ kteréžto všecky věci netoliko o soudu duchovním, totiž, že věřící skrz Slovo Boží, neb Slovem Božím všecko souditi mohou. Ale také o Soudu dne posledního rozuměti a vztahovati se musí, neb volení Boží mají a budou o nevěře zatracenců a jiných nepravostech a hří- (D7b) ších jejich svědomí dávati, kteréž Kristus Pán podle sebe na straně míti (když d'ábla se všemi nevěrnými do ohně věčného a na zatracení odsuzovati) bude. Jakož též volení Boží druhé straně věřícím, o nich zase, o dobrých skutcích, svědomí vydávati budou, neb jsou to ti přátelé, kteří nás do věčných stánků přijmou, svatý Lukáš v kapit. 6.¹⁵⁵ Poněvadž tehdy volení Boží mají v den Soudný svědectví dávati o víře spravedlivých a o nevěře zatracencův, tak také i o skutcích dobrých lidí spravedlivých a o nepravostech na zatracení odsouzených, protož je také znáti musejí.

Třetí Pán Buoh činí za- (D8a) slíbení svým voleným, skrz Ozeáša proroka v kapit. 14.,¹⁵⁶ kteříž jsou v tomto světě všem čertům pod nohama ležeti a najbídnejšími byli musili, nebyvše od lidí za hodné jména, aby měli v světě živi býti, že konečně na nich svou milost a milosrdenství své veliké ukázati, avšak konečně je za své služebníky a dědice života věčného míti chce. Mezi jiným připovídá pěkné a pevné město vystavěti, v němž přebývati, svou spravedlivostí a dědictvím svým pokojně vládnouti a přede všemi nepřáteli svými bezpeční býti i poznáním nejvyšším jsouce osvíceni v nebeském Království. (D8b) Co se dotýče toho pěkného a pevného města, kteréž Buoh svým voleným vystavěti a k věčnému příbytku dáti chce. O tom Písmo svaté v proroku Izajášovi takto praví: ty bídna a potěšení zbavená, na kterouž všeliké povětrí bouřlivé jde. Ej, já zdi tvé jako okrasu položím, grunty tvé kamením zafirovým založím, okna tvá křišťálová, dveře tvé rubínové a všecky krance¹⁵⁷ od najčistšího a najdražšího kamení učiním. Toto musí krásné a pevné město býti, v němž radost a bezpečný příbytek bude, kteréž se teď tak slavně vychvaluje a vlastní věčnou, neb Městem Božím jmenuje, o kterémž městě sva- (E1a) tý Augustýn mnoho kněh sepsal. Jaký pak způsob bude měšťanuov a obyvatelův toho města nebeského, v němž všickni právě věřící křesťané nebudou více pohostinnu jako přespólní, co nyní v tomto světě, ale budou věční měšťané a

¹⁵² Matouš, kap. 19., verš 28.

¹⁵³ Lukáš, kap. 11., verš 19., parafr.

¹⁵⁴ První list Korintským, kap. 6., verš 2. a 3.

¹⁵⁵ Lukáš, kap. 6., nedohledáno.

¹⁵⁶ Ozeáš, kap. 14., verš 2.

¹⁵⁷ Neznámý výraz, nedohledáno.

obyvatelé, se všemi svatými, anobř Boží dědicové a spolubratři a dědicové Kristovi, k Efezským v kap. 2.¹⁵⁸ a k Židuom v kap.2.¹⁵⁹, a to uvidíme v textu Izajáše proroka, kdež Buoh dále takto mluví a já učiním, že všickni synové tvoji vyučeni budou o Pánu, jsúce v pokoji velikém, a ty skrze spravedlnost připravována budeš. Hle, teď slyšíme, že volení Boží na onom světě (E2b) mezi jinými dary nebeskými, od Pána Boha také dokonalou moudrostí a poznáním ozdobeni býti mají a Pán Bůh, že je v škole a církvi své sám vyučovati a takové před ďáblem opatření jim učiniti chce, že jich budoucně nebude moci pokoušeti, k pádu přivésti, ani z takových darův obloupati, jakž jest prvním rodičům našim učinil, neb mají skrz spravedlivost, neb v spravedlivosti zpravování, tj. pevně utvrzeni býti, tak že v hřích žádný, ani v jakou nespravedlivost potomně nebudou moci přijíti. A ať se zase k moudrosti a poznání navrátíme, kteříž volení Boží v onom věčném ži- (E2a) votě míti budou. V tom voleným Božím na překážku nic nebude, věk jich mladý nebo starý, neb každý člověk bude od Pána Boha ve všelijakých dařích nebeských ozdoben a osvícen, buď on mladý, nebo starý, o tom v 65. kap. Izajáše proroka takto stojí: na onom světě nebude více lidí věku dětinského ani věku starého.¹⁶⁰ A svatý Augustýn praví v dvamezcítmých knihách o městě Božím, v kap. 16. ita: žádný se o to nevaď s těmi lidmi, kteří za to drží, že každý člověk v poslední den Soudný v tom způsobu a v tom těle vstane, v kterémž jest umřel, neb to nic nebude škoditi, bude-li kdo v onom životě podle těla třeba mladý (E2b) neb starý a tehdy na těle ani na duši žádné těžkosti a nedostatečnosti nezůstane, ale že každý na těle i na duši nejkrásněji od Pána Boha ozdoben bude.

Ale tato pak věc největší ze všech bude, kterouž Pán Bůh své volené obdařiti ráčí, to najslavnější poznání, kteréžto vuobec všickni míti budou, jakž svatý Augustýn v sté a čtrnácté otázce, na První knihy Mojžíšovy. Item, de Inquisitione Trinitatis, a jak o poznání a spytování Trojice Boží, jmenuje: že Boha tváří v tvář viděti, jeho znáti, a na věky na něho patřiti budou. Pak v takovém vidění a patření mluví svatý Pavel k Korintům, v kap.13. (E3a) takto řka: nyní vidíme skrz zrcadlo, v slovu zatmělém a Pán Kristus,¹⁶¹ sv. Matúše v kap. 5. praví: Blahoslavení čistého srdce, neb oni Boha viděti budou.¹⁶² Ale o poznání neb známosti mluví Pán Buoh u Jeremiáše proroka, v kap. 31. takto: žádný druhého, ani bratr bratra učiti bude, řka. Znaj Pána, než budou mne všickni znáti, malí i velicí, neb já jim nepravosti jejich

¹⁵⁸ Efezským, kap. 2., verš 19.

¹⁵⁹ Židům, kap. 2., verš 10. parafr.

¹⁶⁰ Izajáš, kap. 65., verš 20., parafr.

¹⁶¹ První list Korintským, kap. 13., verš 12.

¹⁶² Matouš, kap. 5., verš 8.

odpustím a hříchův jejich nikdá spomínati nebudu,¹⁶³ v kterýchžto řečech oznamuje se, že Buoh všemohúcí svých volených (kteříž jsou ho zde na světě podle slova jeho, za pravého Boha a Syna jeho Pána Krista, za svého jedi- (E3b) ného Vykupitele a Spasitele poznávali, přijímali, držali a pevně věřili) od svého božského obličejce zamítati a zaháněti neráčí, ale že jim pro Krista Pána chce milostiv býti, hřichy jich odpustiti a potom do života věčného přijíti, v kterémžto všickni budou míti již dotčenou známost a poznání, dokonale Pána Boha teprve znajíce, podle jeho Božského přirození, neb podstaty a vuole, ne tak dokonale, jak nyní podle slova z víry, ale tváří v tvář viděti, patřiti, hleděti a znáti ho mají. A Pán Kristus sám o tom mluví, v 17. kap. sv. Jana takto, ita: toť jest pak život věčný, aby tebe, Boha pravého a kteréhož jsi poslal (E4a) Ježiše Krista poznali.¹⁶⁴

Poněvadž tehdy volení Boží, v onom životě netoliko dědicové a obyvatelé společně v jednom městě bydlíce, ale takové poznání míti a tak učení od Boha učiněni, že osobně na Boha na věky patřiti a jeho dokonale znáti budou, kteréžto poznání jest ze všech věcí největší. Tehdyť z toho nepřemožení také to pochází, že též v onom životě, své spolu právě věřící křesťany, kteréž jsou zde skrze smrt časně ztratili, ne toliko zase míti, ale také dokonale a vlastně znáti budou, jako sic jiní všickni Boží volení. A to buď o třetím článku až potud.

Čtvrté a poslední, muož (E4b) se to také všecko mnohými Písma svatého příklady stvrditi a prokázati, zvláště pak těmito níže položenými, kterýchž každý pilně šetřiti má. Adam, první otec náš, takové poznání měl před pádem, že všeliké živočichy, ptactvo, a rozličnú zvěř polní i jiné Boží všecko stvoření, jich pravými a vlastními jmény uměl jmenovati. Jakož jest pak také znal a jmenovati uměl ženu svou Evu, kterouž jak mu Pán Buoh k němu přivedl a do ruky dal, takto řekl: tj. kost z kostí mých, a tělo z těla mého, protož bude slouti mužatka, etc.: natož o tom blíže čteme v Prvních kni- (E5a) hách Mojžišových v kap. 2.¹⁶⁵ Poněvadž pak tehdy Adam v ráji, jsa ještě v prvním světě a v tomto časném životě, jeda, pije a jiných věcí potřebuje a tělo toto ještě zemské maje, tak veliké poznání, neb známost měl: tehdyť, v onom světě, v němž ovšem tělo duchovní míti bude, v První k. Korintským v kap. 15.¹⁶⁶ bezpochyby mnohem větší a slavnostnější známost i poznání také míti bude, těch všech věcí, kteréž v onom světě budou, (a ne toliko pak sám Adam) ale všickni volení Boží, kteřížto tehdy, tak dobře jako Adam, skrz Krista Pána, ovšem znovu narození, tj. oslaveni a najkrásnější budou učiněni. A protož sám Kristus Pán (E5b) to jmenuje, a nazývá

¹⁶³ Jeremijáš, kap. 31., verš 34.

¹⁶⁴ Jan, kap. 17., verš 25.

¹⁶⁵ První Mojžišova, kap. 2., verš 23.

¹⁶⁶ První list Korintským, kap. 15., verš 46.

znovunarozením, v 19. kap. sv. Matouše.¹⁶⁷ A svatý Augustýn o takovém znovunarození, neb oslavení volených Božích, v Knihách dvacátých, o Měště Božím, také mluví takto, v kap. 7. řka. Dvoje znovunarození jest: jedno podle víry, která se nyní děje, skrze křest. Druhé podle těla, kteréž bude v jeho neporušitedlnosti a nesmrtdlnosti, skrz veliký a poslední Soud. Item v kap. 22., ne toliko nebude takové, jaké nyní jest, ve všelikém nejlepší zdraví, ale ani takové zajisté, jakož jest bylo v prvních lidech, před pádem a hříchem, ale mnohem dokonalejší.

(E6a) Druhé také Písmo oznamuje, že zatracenci v pekle budou viděti a znáti volené Boží v nebi. Jakož onen boháč v pekle pozdvihne oči svých a viděl Abraháma, etc.: ač jest mezi nebem a peklem (a tak mezi spasenci a zatracenci) rokle veliká utvrzena: knihy Múdrosti v kap. 5.¹⁶⁸ též o tom mluví, kdež se mnoho pěkných řečí nachází o věčných mukách lidí bezbožných a zase proti tomu, o věčné radosti spravedlivých. Mezi jinými slovy takto: spravedliví budou státi u veliké radosti proti těm, kteří jsou je sužovali a práci jich zamítali a je potupovali, kteřížto vidíce to hrozně se budou lekati před takovou slávou, kteréž jsou se oni ne- (E6b) nadáli, toužíce sobě toho a velikou žalostí vzdychající vespolek, řka. Ej, toto sou ti, kteréž jsme my někdy za smích měli a za posměch sobě pokládali, my blázni, pokládali jsme život jich za nesmyslnost a skončení jich za hanbu. Hle, jak jsou poctěni mezi syny Božími a dědictví jich mezi svatými, etc. Tak také znal onen bohatec, zatracenec v mukách pekelných Lazara, v lůnu Abrahamovu odpočívajícího, kterýž ho i jménem jeho vlastním jmenovati umí, v kap. 16. sv. Lukáše.¹⁶⁹

Poněvadž tehdy Písmo svaté tak zřetelně a světle oznamuje, že zatracenci v pekle, volení Boží v nebi, viděti a znáti se budou. Proti tomu za- (E7a) se také volení Boží v nebi budou znáti zatracence, kteří v pekelných mukách budou. Augustýn svatý jmenuje to Egressionem sanctorum, to jest, vyjití svatých. V Knihách 20. o Měště Božím, v kap. 22., kdež vykládá řeč Izajáše proroka poslední kapitoly,¹⁷⁰ a tu o volených Božích takto stojí: vejdu a dívati se budou, na těla těch lidí, kteříž jsou se mnou zle a nesprávně nakládali, tj., bližním svým křivdu, nespravedlivost a trápení činili, neb červ jich nepřestane trýzniti, totiž svědomí a oheň jejich nezhasne, totiž pekelní a budou všemu ohava. Pak, jestliže volení Boží budou moci znáti zatracené v mukách pekelných, jakž nyní po- (E7b) vědíno, tehdy také volení Boží, ježto spolu v nebi jsou, mnohem více vespolek se znáti budou, by se pak prve v tomto světě neznali

¹⁶⁷ Matouš, kap. 19., verše 28. – 30., parafr.

¹⁶⁸ Kniha moudrosti, kap. 5., verše 1. – 4., parafr.

¹⁶⁹ Lukáš, kap. 16., verše 22. – 25.

¹⁷⁰ Izajáš, kap. 66., verš 24.

a nikdá neviděli a to těmito níže položenými příklady dovozují, kdež v 17. kapitole svatého Matouše¹⁷¹ a 9. svatého Lukáše¹⁷² čteme, když jest se Pán Kristus se na Huoře proměnití a s Mojžíšem a Eliášem o skonání svém v Jeruzalémě rozmlouvati ráčil a to jsou viděli a slyšeli, Petr, Jan a Jakub, kteréž jest Kristus Pán s sebou na hůru Svatou pojal. K němuž jest svatý Petr řekl: pane, zde jest dobré býti, uděláme tři stánky, tobě jeden, Mojžíšovi jeden a Eliášovi jeden. Poněvadž (E8a) pak svatému Petru žádný nepověděl, aby tito dva muži, kteří s Kristem Pánem mluvili, Mojžíšem a Eliášem, jichž jest on prvé nikdá neviděl, neb jsou předtím několik set let zemřeli, avšak je proto znal, pro tu světlost a slávu, kterouž jsou od Pána Boha v onom životě obdařeni, ač jest pak koli strany osoby své, zde na světě v tomto životě tělesném ještě byl. Z čehož opět toto pochází, že volení Boží v životě onom mnohem více vespolek se znáti budou, totiž všickni jasnost a slávu od Pána Boha přijmou, majíce místo svých zkažených a porušených těl, osvícená, jasná a osvícená těla, podobná oslavenému tělu Krista (E8b) Pána, jakž svatý Pavel praví k Filipenským, v kapitole 3.¹⁷³ Anobř Pán Kristus v životě onom volené Boží svého Božského přirození oučastny učiní a sobě připodobní, jakž svatý Petr, v Druhé epištole své, v kapitole 1. učí.¹⁷⁴ A svatý Jan evangelista a apoštol Páně, v První epištole, v kapitole 3.¹⁷⁵

A protož z těch a takových příčin, všickni právě věřící křesťané, mají se učiti, pro odjítí skrze smrt z tohoto světa, svých spolu věrných křesťanuov, takto vespolek těšiti: že jsou jich neztratili, ale že je tam v Městě Božím, v tom Novém a nebeském Jeruzalémě, kteréž jak pravá naše vlast, zase najdou je znáti, věčnou radost (F1a) slávu s nimi míti budou.

Jestli by pak, strany této příhody, člověku křesťanskému taková myšlení na srdce vstupovati chtěla, totiž, kterak volení Boží budou moci ustavičnou radost a veselí míti na onom světě, poněvadž zatracence znáti, a na jich mouky dívati se mají: zdaliž mnohý z takové radosti v zármutek a těžkost neupadne, znaje a patře na mouky v pekle svých rodičův, manželky a dítek, etc.

Tu se má hned člověk křesťanský rozpomínati a v srdci svém přemejšleti, že radost věčná nebude taková, kteráž by skrz nějakou případnost proměněna býti mohla, ale ta radost bude na věky upevněna a ne- (F2b) proměnitelná, neb tohoto města Jeruzaléma a jeho obyvateluov, spuůsob bude takový, že sobě nebudou moci stejskati ani se rmoutiti: a protož, ač budou

¹⁷¹ Matouš, kap. 17., verše 3. a 4.

¹⁷² Lukáš, kap. 9., verše 30. a 31.

¹⁷³ Filipským, kap. 3., verše 20. a 21.

¹⁷⁴ Druhý list Petrův, kap. 1., verš 4., parafr.

¹⁷⁵ První list Janův, kap. 3., verše 2. a 3., parafr.

zatraccence znáti a mouky jejich věčné v pekle viděti, však jich to nic nebude moci zarmucovati, neb tehdy již všelící tělesní smyslové, žádosti a čitedlnosti konec svojoj vezmou a přestanou a tak volených Božích radost bude věčná, kterouž Pán Buoh všem právě věřícím z milosti své dá. Nevěrné pak, podle spravedlivosti své, jakž podle hřichuov a nepravostí svých zasloužili, věčným zatracením trestati bude. Oni pak buďte, třebas otec, matka, bratří, sestry, muži, že- (F3a) ny aneb jiní, kdožkoli, pro něž by velice museli býti zarmoucení a plakati, kdyby se v tomto životě byli měli na to dívati, aneb věděti, že to na ně přijíti má. Z té příčiny svatý Augustýn praví, v dvamezcítmých knihách o Městě Božím, v kapitole 30., že volení Boží (podle toho poznání, kteréhož jim Bůh v životě onom popříti ráčil, ne toliko jejich neštěstí, kteréž jsou předešlé v tomto životě měli, ale také věčnou jejich zkázu a zatracení) zajisté věděti a znáti budou, avšak jich to nic nebude moci zarmucovati. A aby každý křesťanský člověk věděl a znal, že ten Nový Jeruzalém a volení Boží na onom světě, toliko k radosti a (F3b) veselí, k nižádnému zármutku, vyzdvižen a vzdělán býti má. Pán Bůh světle mluvil v Izajáší proroku, v kapitole 65. řka. Aj já učiním nové nebe a novou zemi, že na první více se rozpomínati ani k srdci připouštěti nebudou, ale budou se na věky veseliti a radovati v tom, což já činím.¹⁷⁶ Neb aj já vyzdvihuji Jeruzalém k potěšení a lid jeho k radosti a budou se veseliti nad Jeruzalémem a radovati nad lidem mým a nemá v něm ani křik, ani zármutku, neb toužení, více býti slyšán. V knihách Zjevení v kapitole 21. takto o tom psáno stojí: a viděl jsem nebe nové a zemi novou, neb první nebe a první země zhynuly.¹⁷⁷ A (F4a) dále v též kapitole takto stojí: Pán Buoh smyje všecky slzy z očí jejich a smrti více nebude, ani zármutku, ani křiku, ani bolesti, neb jest první pomínulo. Toto jsou zajisté řeči světlé a zřetedlné, kteréž vysvědčují, že v onom světě mnohem jinačejší budeme, než jsme zde v tomto oudolí plačtivém, v kterémžto nás všeliké věci zlé (a někdy dosti malé a chatrné) zarmucují, ale na onom světě nebude možné, aby nás co zarmoutit mohlo, než pro velikou myslí dobrotu, bez přestání se veseliti budem,¹⁷⁸ jakž v Izajáší proroku, v kapitole 65. psáno stojí: a to jmenuje svatý Augustýn (v knihách dvamezcítmých v kapitole 30. pravým (F4b) a dokonalým pokojem, v němž nejmenší protivenství na nás přijíti nebude moci, (a to proto) že Pán Buoh sám naše odplata (a to všecko, což toliko srdce naše bude žádati) býti ráčí, podle slov Jeremiáše proroka v kapitole 31., kdež Pán Buoh takto mluví: oni lid můj budou a já budu jejich Buoh,¹⁷⁹ anobř on sám bude všecko ve všech, jakž apoštol svatý Pavel zřetedlně

¹⁷⁶ Izajáš, kap. 65., verš 17.

¹⁷⁷ Zjevení, kap. 21., verš 1.

¹⁷⁸ Izajáš, kap. 65., verš 14.

¹⁷⁹ Jeremijáš, kap. 31., verš 33.

mluví, v První k Korintům, v kapitole 15.,¹⁸⁰ kteréžto oboje řeči. Svatý Augustýn v místě nyní dotčeném přivodí a pěkně vykládá, řka: pravý pokoj jest tu, kdež člověk nic odporého a protivného sám od sebe, ani od jiného trpěti nebude, odplata a mzda ctnosti (F5a) radovati a veseliti budeme. Věrný a dobrotivý Pán Bůh, rač milostivě dáti a propuojčiti, abychom tomu, což jsme nyní z Slova Božího slyšeli a co nám sic víc Písmo svaté o tom vysvědčuje, po vše časy pevně věřiti a v takové víře až do skonání našeho stále setrvati a konečně se tu dostati a přijíti, kdež bychom to všecko v skutku tak najíti, shledati a vlastníma očima viděti mohli, skrz Jezu Krista, jeho milého Syna a našeho Vykupitele a Spasitele, Amen.

3.4. Potěšení věřícím

(F5b) Potěšení všem věřícím v tom, že duše jich z tohoto života do nebe přicházejí.

Mnozí lidé na tomto světě byli a ještě mnoho jich jest, že smýšlejí zle o duších lidských, někteří smýšlejí, že konec duše běře, když člověk umře. Jako oni Saduceové, Máthaus 22.¹⁸¹ a jiní epikurové pohanští. O těch Šalomún také praví, řka: jezme a pijme a když zemřeme, již jest všemu konec. A bez pochyby, že by bezbožní chtěli, aby se nemusili postaviti před tváří Boží, jenž na všecky nekající a nevěřící hrozné tváří bude. Ba, chtěli by takoví nespravedliví, aby Boha nebylo. Ale chtějte neb nechtějte, před Pánem Bohem po- (F6a) staviti se musejí a bráti odplatu za své nešlechtnosti. Ale my křest'ané, Bůh dá, držíme a věříme Bohu a jeho svatému slovu, že duše jest nesmrtná a že na věky neumře. Poněvadž Pán Bůh vdechl na hlínu svým božským nesmrtným duchem, když jest prvního člověka stvořiti ráčil, v Prvních knihách Mojžíšových, v kapitole druhé.¹⁸² Ačkoli duše skrze téhož Adama a Evy pádem poškrvněna jest hříchem a smrti duchovní zemřeli, totiž Boha zbaveni býti do času museli, ale ne aby duše přestati, neb konec vzítí měla. Šance pak skrze Jezu Krista, Syna Božího, obživena, osvícena, k Boží milosti zase přivedena, aby na vě- (F6b) ky blahoslavenství božského užívati mohla, ti v takové smrti nezuostávají, ale skrze smrt k životu pronikli, Jan v kapi. 5.,¹⁸³ aniž jim hrozný soud bude. Z toho se těšiti máme, v Pánu našem Jezu Kristu a věřiti slova jeho svatému silně a nepochybně, že nás nenechá porobě v temnostech, neb v nějakých křínech¹⁸⁴, ale že tu budeme s našimi dušemi, jakž z těla vyjdou, kde jest sám spolu se všemi svatými patriarchy, totiž Abrahamem, Izákem, etc. a se všemi svatými mučedlníky, anděly svatými, jakž nám připověděti ráčil, sama pravda, Jezus

¹⁸⁰ První list Korintským, kap. 15., verš 19., parafr.

¹⁸¹ Matouš, kap. 22., verše 23. – 30.

¹⁸² První Mojžíšova, kap. 2. verš 7.

¹⁸³ Jan, kap. 5., verš 28., parafr.

¹⁸⁴ Neznámý výraz, nedohledáno.

Kristus, Pán a Bůh náš, Jan v 12.¹⁸⁵ též 14.¹⁸⁶ a v 17. ka.¹⁸⁷ řka: kde jsem já, chci aby i služebník můj byl. (F7a) Ačkoli těla za tím v zemi až do Soudného dne odpočívati budou, kdež se zase skrze Vzkříšení jedno každé tělo s duší spojití má a spolu věčného Blahoslavenství užívati. O čemž tato knížka vypravuje a ukazuje: však pro věrné, aby měli větší potvrzení a tudy ruhačům a pravdy Boží odporníkům ústa jich aby zacpána byla, ukáže se tuto doleji Písmu svatými a svatých Otcov, že duše věrných do nebe k Pánu Kristu přinešeny bývají a jsou jako Ekleziastes v 12. kapitole, takto řka: prach neb země, zase v zemi se obrátí, z které jest vzat, a duše k Bohu, kterouž dáti ráčil, zase k němu se navrátí. Tobiáš v kap. 3. Pane, (F7b) poruč, ať duše má v pokoji vzata bude.¹⁸⁸ Ezechiel v kap. 18. Hle, všecky duše mé jsou.¹⁸⁹ V Zjevení svatého Jana 14.: Blahoslavení jsou ti, kteří v Pánu umírají.¹⁹⁰ V Druhých knihách Mojžíšových, v kap. 3., že Bůh není mrtvých, ale Bůh živých, totiž Abrahamův, Izákuov a Jákobuov,¹⁹¹ ač jsou dávno zemřeli, však Kristus praví, že jsou živý duše jich, Mathaus v kap. 22.,¹⁹² Ezechiel v 13. Vy mne potupujete a lehčíte pro hrst ječmene a kousek chleba v něm, v tom, že duše umrtvujete, které smrtedlné nejsou, etc. Hle, že nejsou smrtedlní, ani zatracencův a nadto Spa- (G1a) sencův.¹⁹³ A svatý Otec neb učitel Taulerus takto praví v kázání svém, na den Vstoupení Božího: že duše jest stvořena od přirození k nebi a Bůh jest její pravé místo dědičné, neb duše od Boha vyšla a Buoh ji tak nebeskou učiniti ráčil, že žádný není, co jest, etc. A svatý Augustýn praví: že duše jest stvořena z Boha a nemůže nikdéz odpočinouti než v Bohu. Anobř sám Syn Boží duši svou Bohu Otcí svému poručiti ráčil. A lotru pozdě kajícímu připověděti ráčil, řka: že dnes se mnou budeš v ráji¹⁹⁴ a ne teprva po dni Soudném, než praviti ráčil dnes, Mathouš v kap. 27. A Lazar skrze anděly nejen byl do lůna Abra- (G2b) hamova, jenž jest Kristus Ježíš. A o bohatci praví, že jest se do pekla dostal, Lukáš v kap. 16.¹⁹⁵ A choré, Dátana a Abirama za živa do pekla se propadli, v 4. kněhách Mojžíšových, v kap. 16.¹⁹⁶ a Žalm 55.¹⁹⁷ praví, že za živa do pekla vstupovati musejí. A svatý Štěpán poručil duši svou Pánu Kristu, kteréhož viděl na pravici Boží, nadto pak nyní duše jeho Pána Krista vidí, v Skutcích apoštolských, v kap. 7.¹⁹⁸

¹⁸⁵ Jan, kap. 12., verš 26., parafr.

¹⁸⁶ Jan, kap. 14., verš 6., parafr.

¹⁸⁷ Jan, kap. 17., verš 19., vzdáleně vyjadřuje.

¹⁸⁸ Tóbijáš, kap. 3., verš 6.

¹⁸⁹ Ezechiel, kap. 18., verš 4.

¹⁹⁰ Zjevení Janovo, kap. 14., verš 13.

¹⁹¹ Druhá Mojžíšova, kap. 3., verš 6.

¹⁹² Matouš, kap. 22., verš 32.

¹⁹³ Ezechiel, kap. 13., verš 19.

¹⁹⁴ chyba, ne Matouš, kap. 27., ale Lukáš, kap. 23., verš 43.

¹⁹⁵ Lukáš, kap. 16., verše 23. – 25.

¹⁹⁶ Čtvrtá Mojžíšova, kap. 16., verše 30. - 32.

¹⁹⁷ Žalm 55., verš 16.

¹⁹⁸ Skutky apoštolské, kap. 7., verš 39.

A Žalm 118. praví: že neumřu, ale živ zůstanu.¹⁹⁹ A svatý Pavel žádal rozdělen býti s tělem a býti s Kristem, k Filipenským v kapit. první. Nebo, kdož se s Bohem spojují, ti s ním jeden duch učinění bývají,²⁰⁰ První Korintům, (G3a) v kap. 6.²⁰¹ a k Židům v 10. kap. praví:²⁰² protože majíce doufání bratři, že vejdem do svatyně skrze krev Kristovu, neb Kristus veliký kněz domu Božího, začal nám k nebi cestu novou a živou skrze zakryté tělo své. Přístupmež tehdy s pravým srdcem a celou věrou k němu. A Svatý Pavel dí: že naše obcování jest v nebesích, kdež zření máme. A opět v 2. Korintským v kap. 5.: víme zajisté, že bude-li dům zemský náš tohoto příbytku zbořen, že udělaný od Boha duom máme, ne rukama udělaný,²⁰³ leč a doleji dí. A směle doufáme a to oblibujem raději, s tělem se rozdělit a býti přítomni Bohu.²⁰⁴ A tak, kdož svědectví Syna Bo- (G4b) žího věří a jeho svatým apoštoluom, ten zapečetuje a přijímá to svědectví, že Buoh pravdomluvný jest. Jan v 3. a sumou, kdo Kristovým slovům věří a je drží, ten smrti neuhlídá, Jan v kap.3.,²⁰⁵ ale z smrti do života pronikne a na Soud nepřijde, Jan v kap. 3.²⁰⁶ Než kdož v Syna Božího nevěří a nedověřuje se jest svého spasení, tenť v hříších svých a v smrti věčné zůstává, tak zavřino jest, Jan v kap. 8.²⁰⁷ A my, nyní toho spatřiti a viděti nemůžeme těmito tělesnými očima, však o tom pochybovati nemáme, že k Bohu duše věřících jdou, neb co viditedlné jest, časné jest, ale které věci neviditedlné, jsou věčné, 2. Korin- (G5a) tuom v kap. 4.²⁰⁸ v knihách Moudrosti, v kapit. 10. Duch tvůj nesmrtedlný jest, ne všech.²⁰⁹ Anobř skutkem se to stalo, že prorok Eliáš do nebe jest na ohnivém voze, v čtvrtých Královských, v kapit. 2.²¹⁰ A tak v tvář tváři patřeno bude, 1. k Korintuom, v kap. 13.²¹¹ A svatý Lukáš v kap. 16. dí: že se Lazar nyní těší, a bohatec se mučí.²¹²

¹⁹⁹ Žalm 118., verš 17.

²⁰⁰ Filipským, kap. 1., verš 13. a 14.

²⁰¹ První list Korintským, kap. 6., verš 14.

²⁰² Židům, kap. 10., verše 19. - 22.

²⁰³ Druhý list Korintským, kap. 5., verš 1.

²⁰⁴ Druhý list Korintským, kap. 5., verš 2.

²⁰⁵ Jan, kap. 3., verš 15.

²⁰⁶ Jan, kap. 3., verše 16. - 18.

²⁰⁷ Jan, 8. kap., verš 11., parafř.

²⁰⁸ Druhý list Korintským, kap. 4., verš 18.

²⁰⁹ Kniha moudrosti, kap. 10., verš 7.

²¹⁰ Nyní Druhá Královská, kap. 2., verš 11.

²¹¹ První list Korintským, kap. 13., verš 12.

²¹² Lukáš, kap. 16., verš 25.

3.5. Dodatek tiskaře

A poněvadž některý prázdny list v tom posledním arku zůstati by musil, za tou příčinou jsem tento závětek učinil a k této knížce přidal, aby čtoucímu užitek a potěšení nějaké přineslo, neb všickni se k smrti za zdravého života připravovati má- (G5b) me. Poněvadž zde města přebývajícího nemáme, než budoucího v nebesích hledati máme, jak svatý Pavel k Židům v kap. třinácté učí. Pán Buoh rač nám dáti všem své svaté požehnání, skrze Syna svého milého Jezu Krista, Pána a Spasitele našeho, amen.²¹³

Kdo bude žalovati na vyvolené Boží. Jestli Buoh s námi, kdo proti nám, etc.: k Římanuom v kapitole osmé.²¹⁴

Šebestián Oks z Kolovsi,

v Starém Městě Pražském, etc.

(G6a) Vytištěno v slavném Starém Městě Pražském u Šebestiána Oksa z Kolovsi, etc.

Léta Páně. M.D.LXIII°

²¹³ Židům, kap. 13., verš 21.

²¹⁴ Římanům, kap. 8., verš 31.

4. Základní výpověď textu

4.1. Kázání

První věta Kázání chce ozřejmit, o čem se v tomto spisku bude psát. Jak Matěj Klesel předeslal, půjde o „prostou“, tedy zřejmě jednoduchou a srozumitelnou, avšak „gruntovní“, to je základní a úplnou zprávu „pravým křesťanům“.²¹⁵ Je oznámeno, komu je zpráva určena, vzápětí je upřesněno, k jakým účelům bude sloužit. Zmíněna je „příhoda smrti“,²¹⁶ tedy chvíle, které by se mnohý člověk mohl obávat, což neplatí pro křesťana, který lpí na své víře. Pro něj platí, a tím se otevírá téma celého kázání, že odcházející z tohoto světa neumírají, ale pouze se ukládají k spánku. Před Bohem zůstávají živi a mají naději, že se v „onom životě“ s blízkými opět setkají. Na tomto místě autor uvede dva citáty z 3. a 4. kapitoly Knihy moudrosti,²¹⁷ jimiž potvrzuje svá předchozí slova: duše spravedlivých²¹⁸ se nemají čeho obávat, neboť jejich budoucnost je zabezpečena. Čeká je klid, odpočinek bez jakýchkoliv trápení, s nimiž se člověk potýkal za života. Čtenáři je dána naděje a určitě i chuť pokračovat ve čtení dalších řádků.

Po úvodu, obecně podaném, následuje text, mající adresáta. Náležitě, se všemi svými tituly, je osloven Jiří z Valdštejna.²¹⁹ Než se svými slovy Matěj Klesel přiblíží tématu smrti, cituje ze Sírachovce, kapitoly 38.²²⁰ Praví se v ní, že se pozůstali nemají nechat ovládnout pláčem a lítostí nad ztrátou, která je zasáhla, ale je třeba se připravit na rozloučení se zemřelým a jeho pohřeb. Není upřesněno jak, ale pisatel má zřejmě na mysli důstojný pohřeb a do budoucna vzpomínky nejbližších na zemřelého,²²¹ nikoliv okázalé zádušní mše, uplatňované u katolíků. Po tomto adresném úvodu se kněz Matěj Klesel ještě přímo nerozvypráví o zemřelém, ale přibližuje smutnou událost odchodu v konkrétní podobě. Zmiňuje nejbližší, manžela, rodiče, děti, vzpomene příbuzné a v paralele poukazuje na nejznámější starozákonní postavy. Také ony lkaly nad smrtí svých blízkých.²²² Vzápětí přechází k příměru z Nového zákona, vzpomíná Ježíše Krista a jeho lítost nad vdovou z Lukášova evangelia 7. kapitoly,²²³ cituje i z Janova evangelia, kdy Ježíš byl zarmoucen smrtí Lazara.²²⁴ Pisatel poukazuje na to, že nejen lidé se trápí, když jim zemře někdo z okruhu nejbližších. Zármutek

²¹⁵ Kázání, A1a

²¹⁶ Kázání, A1a

²¹⁷ Kázání, A1a

²¹⁸ Kázání, A1a

²¹⁹ Kázání, A2a

²²⁰ Kázání, A2a

²²¹ Kázání, A2b

²²² Kázání, A2b

²²³ Kázání, A2b

²²⁴ Kázání, A3a

pocitují i zvířata, když ztratí své pány, natož pak má právo oddat se pláči člověk. Ztráta milovaných osob je bolestná, nicméně povzbuzením pro křesťany je naděje na zmrtvýchvstání. Zkrátka, ztráta blízkých bolestně postihne úplně všechny.

Po odstavci, věnovanému zármutku, znovu zaznívá citát ze Sírachovce²²⁵ a píše se, jak si počínat s tělem mrtvého, aby se mu dostalo důstojného uložení do hrobu. Matěj Klesel připomíná, že pohřbení těla se všemi náležitostmi, které k tomu patří, je vlastní jak křesťanům, tak pohanům. Obrací se k citátům z Janova evangelia, 20. kapitoly,²²⁶ z Tobiáše 2. kapitoly,²²⁷ vzpomenut je i pohřeb Jákobův z První knihy Mojžíšovy.²²⁸ Po těchto příkladech následuje výzva křesťanům, aby zvláště oni, znající Slovo Boží, ukládali své mrtvé do země jako „vzácný klenot“.²²⁹ Rovněž tento miniaturní oddíl, o pečlivém zaopatření mrtvých, obsahuje několik citátů, z nichž nejpozoruhodnější je z Prvního listu Korintským, 15. kapitoly.²³⁰ Pojednává o křesťanech, křičících se nad hroby mrtvých, na znamení Vzkříšení z mrtvých a budoucího života na nebesích. Tímto odkazem je uzavřena další část kázání a pak už se autor dostává k jádru výpovědi.

Pohřební řeč byla napsána pro útěchu manžela, tedy Jiřího z Valdštejna²³¹ po smrti jeho manželky, Kateřiny z Chlumu a Košumberka. Je patrné, že kázání vzniklo nejméně několik týdnů po smrti paní Kateřiny, je uvedeno, že zemřela na svatého Martina, což je podle kalendáře 11. listopad. Praví se, „spasitedlně usnula“.²³² Pohřeb se konal v sobotu, jak je uvedeno, a obsahoval veškeré náležitosti, které k němu patří. Farář připomíná své kázání, pro něž použil slova z Prvního listu Tesalonickým, konkrétně ze 4. kapitoly,²³³ končící výzvou, příměrem a hlavně útěchou. Víra ve zmrtvýchvstání Ježíše Krista, dává naději. Pláč je na místě, také zármutek a pocit sklíčenosti, ale zároveň je třeba děkovat Bohu za odchod paní Kateřiny z tohoto světa, neboť ji čeká radost a blaženost v nebesích. Jak je zvykem u každého dobrého kázání, jsou i zde vyzdviženy přednosti Kateřiny z Chlumu a Košumberka.²³⁴ Nejsou sice zasazeny do životopisu, jak bylo u kázání zvykem, jsou však sepsány zdobnou řečí a určeny především manželovi a dětem. Paní Kateřina je nazvána pravou, věrnou a ctnostnou křesťankou, a bude, až nastane Soudný den, vzkříšena. Tělo se spojí s duší a odejde

²²⁵ Kázání, A3a

²²⁶ Kázání, A3b

²²⁷ Kázání, A3b

²²⁸ Kázání, A3b

²²⁹ Kázání, A4a

²³⁰ Kázání, A4a

²³¹ Kázání, A4b

²³² Kázání, A4b

²³³ Kázání, A5a

²³⁴ Kázání, A5a

do věčné radosti nebeské, vyzdvihuje Matěj Klesel. Po konkrétním oslovení nejbližších pozůstalých se farář krátce, zato důrazně, obrací ke všem čtenářům. Nabádá je, aby žili podle Slova Božího,²³⁵ stejně jako žila paní Kateřina, a také oni dosáhnou života věčného.

Po oslavné řeči k poctě zemřelé se farář Klesel rozepíše civilnějším tónem. Kázání, které pronesl v den pohřbu a vyšperkoval citáty z Písem, na vyžádání Jiřího, manžela zemřelé, sepsal a vdovci věnoval. Omlouvá se za zpoždění, ale v psaní mu bránila „jiná zaneprázdnění a nemoc“. Jako dárek přikládá „Traktátek malý“,²³⁶ podle slov svatého Augustýna. Dopisová forma závěru se už nepodobá kázání. Matěj Klesel přeje vdovci a jeho dětem posilnění v jejich zármutku od Pána Boha.

4.2. Traktát: Artykul první

Úvodní věta je povzbuzením, Matěj Klesel znovu otevírá téma spánku.²³⁷ Smrt je přirovnávána k odpočinku, neboť mrtví zůstávají před Bohem stále živi. Umocněna je víra v Ježíše Krista, Klesel do kontrastu staví ignoraci víry pohanů a dalších jinověrců, kteří se posmívají pravověrným křesťanům²³⁸ a dehonestují jejich víru i samotného Ježíše. Víra v Ježíše Krista je vůdčí myšlenkou, autor zdůrazňuje, že Ježíš byl od počátku (in principio) stejné moci a slávy s Bohem.²³⁹ Oba byli na začátku stvoření, jak je zachyceno v Genezi 1 a Janově epištole. Přirovnává Ježíše k orlu, vznášejícímu se nad oblaka. Shrňme-li tento úsek, začíná nepřístojným názorem pohanů, který praví křesťané rozhodně přijmout nemohou, aby v závěru, stejně tak i v průběhu textu, byl Ježíš postaven na roveň Boha. Cesta vede zdola a je představována pohany a jinověrci, k výšinám nebeským, vypíná se odspodu nahoru, kde pravé křesťany čeká radostné setkání s Bohem. Návratem k počátku stvoření, jak o něm píše apoštol Jan,²⁴⁰ je výklad, v němž Klesel zdůrazňuje motiv Ježíše – děťátka.²⁴¹ Ježíš je pro něj bezbranným, opečovávaným stvořením, a podobným způsobem, jako rodiče mají rádi své sotva narozené dítě, mají i praví křesťané milovat svého Ježíše. V životě samotném pak mohou křesťané dosáhnout mnoha poct a hodností, ve chvíli odchodu ze života jim nic z toho, k čemu dospěli, veškeré materiální statky, nejsou platné. Avšak Ježíš jim bude nablízku a o duše pravých křesťanů se dokáže postarat. Pronesenou myšlenku podpořil Klesel na tomto

²³⁵ Kázání, A6a

²³⁶ Kázání, A7b

²³⁷ Artykul první, B1a

²³⁸ Artykul první, B1a – B1b

²³⁹ Artykul první, B1b – B2a

²⁴⁰ Artykul první, B2a

²⁴¹ Artykul první, B2a

místě citátem z Lukášova evangelia.²⁴² Jestliže v úvodu této pasáže přirovnal Ježíše k děťátku, nyní je tím „dítětem“ ten, kdo odchází na věčnost – jako unavené dítě po náročném dni ulehne do měkkých polštářů, také zesnulý křesťan bude odpočívat, a to pod ochranou andělů a Ježíše Krista. Ježíš tedy vrátí pravému křesťanu lásku, kterou mu křesťan věnoval za svého života. V Soudný den²⁴³ pak zemřelý vstane do nového života. Svoji krásnou představu Klesel dokládá citáty z knih svatého Augustýna, v nichž se praví, že odchodem z tělesného světa se těla obléknou do duchovního šatu, a v něm pak už zůstanou jednak neporušená, duchovní a oslavená.²⁴⁴ K potvrzení myšlenky odpočívání a následného zmrtvýchvstání, jsou nabízeny i další citáty se společným tématem spánku mrtvých a Vzkříšení. Úryvky jsou vybrány citlivě, odpovídají tématu, ať už jsou ze Starého či Nového zákona.²⁴⁵ Navíc jsou pochopitelné komukoliv, zvláště pak věřícím křesťanům, jimž jsou především určeny. Následuje další pasáž, opakuje se v ní motiv odpočinku, hrob je přirovnáván k místu, vystlaném polštáři.²⁴⁶ Klesel upozorňuje, že spánek bude dlouhý,²⁴⁷ avšak víra v Ježíše Krista vše vyřeší – vzpomenuť je pomoc děvečce i mrtvému Lazarovi.²⁴⁸ Ne náhodou se hřbitovům, zde jsou pojmenovány krchovy, říká „domy spaní“,²⁴⁹ zemřelí křesťané, ležící v hrobech, nejsou mrtví, ale spí.²⁵⁰ Jejich spánek hlídá Bůh a ve slavném Vzkříšení radostně vstanou z mrtvých. Do popředí zájmu autora se dostává Vzkříšení a život věčný.²⁵¹ Úvodem k tomuto tématu je Janova charakteristika vítězství života nad smrtí, života věčného,²⁵² jehož se dostane pravým křesťanům. Tělo zemřelého tedy nejprve odpočívá a spí, ale jeho duše je u Boha. A těmto slovům je potřeba uvěřit, zdůrazňuje Klesel a Bůh nakonec spojí duši s tělem. Příkladem je vyschlé pšeničné zrno, které je v zemi znovu probuzeno k životu.²⁵³ Obdobně i věřící, což je doloženo epištolou Korintským,²⁵⁴ vstanou z mrtvých ve skutečném těle, stejně, jako ze zrna vyrostou stejná nová rostlina. Vždyť přece praví křesťané jsou zaseti do pole Božího²⁵⁵ – a pole znamenají hřbitovy. Bůh mrtvé křesťany všemocně ochraňuje, potom nezáleží na stupni rozkladu těl. Jakkoliv poničená těla se promění zásahem Hospodina v těla neporušená a splynou s duší v neporušitelnou duchovní a nebeskou podstatu. Důkazem je citát ze všech tří

²⁴² Artykul první, B2b

²⁴³ Artykul první, B5a

²⁴⁴ Artykul první, C6b

²⁴⁵ Artykul první, B6a – B7b

²⁴⁶ Artykul první, B5a

²⁴⁷ Artykul první, B5a

²⁴⁸ Artykul první, B5b

²⁴⁹ Artykul první, B5b

²⁵⁰ Artykul první, B5b

²⁵¹ Artykul první, B7a

²⁵² Artykul první, B8b

²⁵³ Artykul první, B7a

²⁵⁴ Artykul první, B7a

²⁵⁵ Artykul první, B7b

synoptiků: kralovat budou s Ježíšem Kristem na věky věků.²⁵⁶ Proč jinak by se mučedníci těšili na smrt, kdyby nevěřili těmto slovům, doplňuje Klesel. Rovněž Ignác a také Pavel v Epištole Korintským²⁵⁷ si kladou otázku, v jakém těle vstanou mrtví, odpočívající v hrobech. Pavel odpovídá ve verších 36. a 44. Nejprve zmiňuje, „co je zaseto nemusí být oživeno, protože nezemře“, dále je řečeno, „tělo přirozené se zasévá, aby vstalo tělo duchovní“. Klesel na myšlenku neporušitelnosti těla v okamžiku zmrtvýchvstání navazuje obrazným přirovnáním. Těla v zemi odpočívají „jako v růži“²⁵⁸ a z odpočinku budou vzkříšena do života věčného, následuje citát z Knihy moudrosti,²⁵⁹ v němž se praví, že spravedliví neumírají, ale přicházejí rovnou do života věčného. Pastýřem duší, jak doplňuje Klesel, je Ježíš Kristus. V Janově evangeliu²⁶⁰ je podobně uvedeno, Kristus je pastýřem ovcí. Svatý Augustýn²⁶¹ rovněž navazuje na ukázkou z Knihy moudrosti, týkající se spravedlivých, pravověrných křesťanů. Po úmrtí jsou jejich duše v bezpečí, s poukazem na první zmrtvýchvstání, druhé přijde po skonání světa. Při druhém zmrtvýchvstání „již nebude duší, toliko těl“.²⁶² Při posledním soudu dojde k roztřídění, některá těla postihne skutečná smrt, jiná se pak dostanou tam, kde už smrti není. Druhá možnost platí samozřejmě pro pravověrné křesťany. Vzpomenut je První list Tesalonickým a jeho 4. kapitola,²⁶³ pravý křesťan má žít tak, aby se líbil Bohu, výsledek se pak dostaví. Není proto na místě zármutek, při úmrtí blízkého člověka. Příkladem je Ježíš Kristus, vstal z mrtvých, a kdo v něho věří, má naději, že z temnoty a spánku se ve Vzkříšení dostane do života věčného. Do přímého kontrastu je postavena přítomnost, život plný trápení a bolesti,²⁶⁴ a krásná budoucnost v nebi. Krátce je nastíněno, že lépe, když na nejbližší smrt nedolehne, na druhé straně je zde útěcha; smrti není třeba se bát, naopak, pozůstalí mají děkovat Bohu, mít radost, že mrtvý se zbavil bídného pozemského života a dostal se do péče Ježíše Krista. Dříve zemřelí mají tu výhodu, že jsou mezi prvními, kteří očekávají příchod do nebeského království, i to je důvodem k povzbuzení a útěše pozůstalých. Apoštol Pavel²⁶⁵ se zmiňuje o křesťanech – přáli si umřít, aby se dostali do společenství s Ježíšem Kristem. Pohané, jimž Písmo svaté nic neříká, zmiňuje Klesel, jsou na tom hůř než Turci a jiní neznabozi.²⁶⁶ Kdyby totiž věřili v Boha, v životě by si počínali

²⁵⁶ Artykul první, B8a

²⁵⁷ Artykul první, B8a

²⁵⁸ Artykul první, B8a

²⁵⁹ Artykul první, B8a

²⁶⁰ Artykul první, B8b

²⁶¹ Artykul první, C1a

²⁶² Artykul první, C1b

²⁶³ Artykul první, C1b

²⁶⁴ Artykul první, C2b

²⁶⁵ Artykul první, C3b

²⁶⁶ Artykul první, C3a

jinak. Slovy svatého Augustýna,²⁶⁷ pohané věří jen v tento život a tím pádem žijí hříšně. Do protikladu jsou opět připomenuti křesťané, neboť již za života zde, na zemi, se připravují na život věčný a nemusejí se starat o svoji budoucnost. Naopak pohané se smrti bojí a totéž platí i o odpadlících od víry. Svatý Pavel je pojmenovává „nejbídnejšími“²⁶⁸ ze všech a Matěj Klesel uvádí, co se stane, když někomu z pohanů zemře blízká osoba: příklady nachází v divadelních tragédiích, kdy hrdinové neustojí smrt svých blízkých a sami si berou život, dokonce nastávají případy, že se nechávají se svými milovanými zemřelými zaživa pohřbít. Závěr je obrácen ke křesťanům a spolu se začátkem tvoří rámec celého Artykulu. Znovu v něm Matěj Klesel opakuje tolikrát opakované, že úmrtí není ničím jiným než snem a smrt je pouze odchodem z bídného světa do pokojného odpočinku. Duše zemřelého čeká na své tělo, aby se s ním spojila v den Vzkříšení.²⁶⁹ K čemuž dopomůže Pán, Ježíš Kristus.

4.3. Traktát: Artykul druhý

Začíná radou, je zároveň povzbuzením věrným křesťanům. Smrt nejbližších nemá působit bolest, ale má být radostnou událostí, neboť je zapotřebí znovu si uvědomit, že mrtví dočasně spí a očekávají Vzkříšení.²⁷⁰ Motiv smrti, jako spánku²⁷¹ se stejně, jako v předchozím článku, objevuje hned na začátku a je, koneckonců, jedním z vůdčích motivů celého spisku. V tomto oddíle však Matěj Klesel rozvíjí i další témata. Zaměří se na Soudný den.²⁷² Když nastane, všichni mrtví, věřící i nevěřící, bez výjimky vstanou z mrtvých. Muži i ženy, v podobě „vlastního přirozeného těla“,²⁷³ takového, v jakém se nacházeli ve svém životě. Zkrátka, budou úplně stejní, takoví, jak je znalo jejich okolí. Vzápětí Klesel dodává novou skutečnost a s ní další povzbuzení čtenářům, pravým křesťanům. Těla pravověrců budou bezchybná, neporušená a věčná, podobu budou mít ryze duchovní. Budou oslavena po setkání s Bohem, vyzařovat z nich bude krása a ušlechtilost. Následuje Kleselovo varování, že stále se vyskytují lidé, kteří nedobrym výkladem Písem rozšiřují klamně zvěsti o Soudném dni a o zmrtvýchvstání. Šířila se mylná představa, že zemřelí, ať už mužského či ženského pohlaví, povstanou při slavném Vzkříšení pouze v mužské podobě. Proslýchalo se, že vzkříšení budou jen muži, budou dokonalí, dokonalostí podobni samotnému Ježíši Kristu. V První knize Mojžíšově²⁷⁴ se sice píše, že žena vznikla až později, z žebra Adamova, z čehož může leckdo

²⁶⁷ Artykul první, C4a

²⁶⁸ Artykul první, C5a

²⁶⁹ Artykul první, C5b

²⁷⁰ Artykul druhý, C6a

²⁷¹ Artykul druhý, C6a

²⁷² Artykul druhý, C6b

²⁷³ Artykul druhý, C6b

²⁷⁴ Artykul druhý, C7a

usuzovat, že muži budou mít „přednost“ i při Vzkříšení. Potom se nelze divit, že mnohé křesťanky mohly podlehnout panice - při zmrtvýchvstání nepovstanou z mrtvých vůbec nebo povstanou v mužské podobě. Klesel vyvrací tuto fámu poukazem na List Efezským,²⁷⁵ v němž apoštol Pavel píše, že zmrtvýchvstalí budou podobni obrazu Syna Božího, dále pak, že věrní křesťané budou dokonalí, jak dokonalý je Pán Ježíš Kristus. A skutečnou podobu vzkříšených dokládá odvoláním na List Římanům²⁷⁶ – budou jako andělé. Také synoptici,²⁷⁷ Marek, Matouš a Lukáš přirovnávají zmrtvýchvstalé k andělům. Také výroky svatého Augustýna²⁷⁸ znovu potvrzují, že jakýmkoliv lživykladačům Písem nelze dát za pravdu. Na straně jedné se praví, že pravověrní křesťané se v Soudný den zjeví v podobě andělů,²⁷⁹ jinde je zmíněna podoba, ne až tak andělům blízká. Hovoří se, že ti, kdož vstanou z mrtvých, budou mít ruce, snad i nohy a jiné lidské atributy.²⁸⁰ Což je ovšem velice důležité, tyto bytosti nebudou podléhat svodům tohoto světa. Stejně, jako andělé, budou i ony nesmrtelné a dostane se jim věčného Blahoslavenství. Odpadne manželství, muži i ženy však zůstanou ve svých původních podobách, prohlašuje Klesel. Pokud by ještě někdo tvrdil, že vstane jen mužské pokolení, nemá pravdu. Klesel se domnívá, že jelikož již pomine tělesná touha, a tudíž nemůže dojít k žádnému hříchu, budou muži i ženy vzkříšeni zároveň.²⁸¹ Žena nebude hříšnicí, stane se ozdobou²⁸² nebeského společenství. Dojde k vysvobození z tělesnosti a všichni, muži i ženy, budou obstoupeni moudrostí a milostí Boží.²⁸³ Aby dal Matěj Klesel svému argumentu patřičnou váhu, shrnuje to nejdůležitější. Zdůrazňuje, nebude se vstupovat do manželství, všichni budou Blahoslavení a netělesní.²⁸⁴ Zachován bude „způsob“²⁸⁵ muže i ženy, nehovoří se o pohlavnosti. Tělo bude zachováno v takové podobě, v jaké bylo před smrtí. Klesel, jako důkaz Boží moci, ubezpečuje své čtenáře o nové skutečnosti, dříve ještě neformulované. Také těla, sežehlá ohněm a rozsápána divokou zvěří, dostanou svoji původní podobu.²⁸⁶ Samozřejmě, týká se to věrných křesťanů. Postup bude následující, tělo bude nejprve spojeno a vyvedeno ze své podstaty tělesné do podoby andělské. Bude se pyšnit krásou, takto budou odměněni zemřelí, kteří za svého života chválili Hospodina. Jako příklad

²⁷⁵ Artykul druhý, C7a

²⁷⁶ Artykul druhý, C7a

²⁷⁷ Artykul druhý, C7b

²⁷⁸ Artykul druhý, C7b

²⁷⁹ Artykul druhý, C7b

²⁸⁰ Artykul druhý, C7b

²⁸¹ Artykul druhý, C3b

²⁸² Artykul druhý, C3b

²⁸³ Artykul druhý, D1a

²⁸⁴ Artykul druhý, D1a

²⁸⁵ Artykul druhý, D1a

²⁸⁶ Artykul druhý, D1b

je uveden starozákonní Job,²⁸⁷ ani v nejhrůznějších okamžicích svého života nepřestal velebit Hospodina. Připomenut je výrok svatého Augustýna²⁸⁸ s odkazem na Žalm 62. Duši, připovídá Blahoslavenství a tělu Vzkříšení²⁸⁹ je zdůrazněno, že půjde o totéž tělo, nebude jiné, než jaké bylo za života.²⁹⁰ Podruhé se čtenář dovídá, že i tělo nadobro zničené, bude znovu obnoveno, neboť po celou dobu je u Pána Boha ve své plnohodnotnosti zachováno.²⁹¹ A Pán Bůh ví, jak s tělem nakládat a jak učinit, aby znovu povstalo, odvolává se Matěj Klesel na První knihu Mojžíšovu²⁹² a dodává, že těla mrtvých se rozpadnou, ale v rukou Hospodina se všechno změní a tělo dospěje k dokonalosti. Dokladem je výrok apoštola Pavla z Prvního listu Korintským, 15. kapitoly.²⁹³ Na tomto místě je podáno vysvětlení, proč se křesťané nechávají křtít nad hroby mrtvých, „dokazují, že ta a ne jiná těla zase budou z mrtvých vzkříšena“.²⁹⁴ Následně, neporušená, se dostanou do rukou Božích. Takový křest měl přínos pro obě strany. Mrtví vstanou jako nesmrtelní křesťané a křtěnci vstoupí křtem do nového života, na jehož konci je čeká nesmrtelnost. V dalším pokračování jsou Pavlova slova o smrti porovnána s obdobnými motivy svatého Augustýna.²⁹⁵ Jsou si ve své podstatě zajedno, zmrtvýchvstání se nevztahuje na duši, ale na tělo. Porušené tělo se zásluhou Hospodina stane opět neporušeným. Použit je příměr, dá se na něj ukázat prstem,²⁹⁶ nejedná s o nehmotnou duši, ale o zcela konkrétní a jedinečné tělo. Tělo vstane na základě křesťanské víry a Bůh nedopustí, aby tomu bylo jinak. Stane se tak v Soudný den, vstanou spolu všichni mrtví, ať už jsou věřící či nevěřící,²⁹⁷ důležité je sdělení, že to budou jak muži, tak ženy. Těla budou mít taková, jaká měli za života. Nově se píše, že těla věřících budou oslavena,²⁹⁸ nevěřících nikoliv. Z tohoto poznatku plyne, že se se svými blízkými praví křesťané opět setkají, a to zásluhou Ježíše Krista. Na tělech, která vstanou z mrtvých, nebude poskvrný, ošklivé bude proměněno v krásné, co chybělo, bude dodáno, a co přebývalo, bude odňato.²⁹⁹ První dvě změny si lze poměrně dobře představit, poslední změnou je zřejmě míněna tělesnost, spojená se žádostivostí, jak je výše uvedeno. Závěrem dílčího úseku článku Klesel poznamenal, že těla by měla vstát nedokonalá, tedy „nakažená“,³⁰⁰ a teprve potom by měla být proměněna a

²⁸⁷ Artykul druhý, D2a

²⁸⁸ Artykul druhý, D2a

²⁸⁹ Artykul druhý, D2a

²⁹⁰ Artykul druhý, D2a

²⁹¹ Artykul druhý, D2b

²⁹² Artykul druhý, D2b

²⁹³ Artykul druhý, D3a

²⁹⁴ Artykul druhý, D3b

²⁹⁵ Artykul druhý, D3a

²⁹⁶ Artykul druhý, D3b

²⁹⁷ Artykul druhý, D4a

²⁹⁸ Artykul druhý, D4a

²⁹⁹ Artykul druhý, D4b

³⁰⁰ Artykul druhý, D5a

dovedena k dokonalosti. Pouze těla svatých by měla vstát z mrtvých neporušená, tedy „nenakažená“,³⁰¹ dodává Klesel.

Druhá část

Druhá část navazuje na předchozí a do jisté míry dává vysvětlení předešlému odstavci. Chce odpovědět na to, co se stane, když Ježíš Kristus přijde soudit živé i mrtvé. Zákonitě se před Soudnou stolicí objeví všichni, Adama nevyjímaje. Nastane soud podle víry a nevěry, jak praví Pavel,³⁰² úplně všichni se budou zodpovídat za svůj život, zda si počínali dobře nebo špatně, a na světlo se dostane každý temný čin.³⁰³ Bude to Ježíš, kdo vynese na světlo to, co je skryto ve tmě. Jak podotýká Matěj Klesel, stane se, že všichni navzájem budou o sobě všechno vědět, a jak budou vespolek pobývat na věčnosti, daleko lépe se poznají, než jak se mohli poznat za života na zemi. I na tomto místě se Klesel opírá o Mojžíšova³⁰⁴ a Augustýnova³⁰⁵ slova a dochází k závěru, že myšlenky jedněch budou známy i těm ostatním. Po Vzkříšení budou zkrátka všichni o všech všechno vědět a tak si budou nesmírně blízcí. S odkazem na Knihu moudrosti,³⁰⁶ spravedliví budou soudit pohany a panovat nad národy. Obdobně smýšlí také Matouš, když připomíná v 19. kapitole svým učedníkům,³⁰⁷ že ti kteří budou následovat Ježíše Krista, se znovu narodí, když Syn Člověka usedne na Stolicí slávy. Zdání poněkud nesourodého myšlenkového spojení je rozvinuto příměrem dvanácti Stolic izraelských pro izraelská pokolení³⁰⁸ a doplněno Lukášovými slovy,³⁰⁹ že právě učedníci budou soudci rouhačů. A svatí, podle Pavla,³¹⁰ nebudou soudit pouze svět, to znamená všechny lidi, ale také anděly. Nová myšlenka je dovedena ke svému závěru, Soud duchovní může soudit úplně všechny. U Posledního soudu, právě vyvolení Boží, budou soudit nevěru zatracenců, budou vidět všechno, jak žili a čím se provinili. Ježíši Kristu sdělí své poznatky, a ten bude bezbožníky posílat do míst věčného zatracení. Naopak nazmar nepřijdou dobré skutky pravověrných křesťanů, jak praví Lukáš,³¹¹ je náplní a povinností Božích vyvolených, aby právě v Soudný den podávali veškeré zprávy Ježíši Kristu. Vytvořen bude pomyslný zástup, a z něj budou rozřazováni, podle svých skutků, dobří a špatní a posílání tam, kam si zaslouží.

³⁰¹ Artykul druhý, D5a

³⁰² Artykul druhý, D5a

³⁰³ Artykul druhý, D5b

³⁰⁴ Artykul druhý, D6a

³⁰⁵ Artykul druhý, D6b

³⁰⁶ Artykul druhý, D6b

³⁰⁷ Artykul druhý, D6b

³⁰⁸ Artykul druhý, D7a

³⁰⁹ Artykul druhý, D7a

³¹⁰ Artykul druhý, D7a

³¹¹ Artykul druhý, D7b

Třetí část

Třetí úsek 2. Artykulu chce v úvodu sdělit, že i těm posledním dá Bůh zaslíbení, milost a milosrdenství. Spravedliví najdou na onom světě trvalý příbytek. Následuje detailní popis místa odpočinku všech spravedlivých,³¹² bude oplývat nádherou, kterou si lze jen obtížně představit, pokusil se ji vypodobnit prorok Izajáš³¹³ a rovněž svatý Augustýn³¹⁴ se zmiňuje ve svých knihách o nebeském městě. Město se stane domovem všech pravověrných křesťanů. Jeho obyvatelé budou pobývat společně se všemi svatými a stanou se dědici Božími i Kristovými, o čemž píše Pavel v epištole Efezským³¹⁵ a Listu Židům.³¹⁶ Znova jsou citována slova Boží skrze proroka Izajáše.³¹⁷ Izajáš praví, že se postará, aby všichni synové Boží byli připraveni k cestě do věčného města Hospodinova. V něm budou „ozdobeni moudrostí a poznáním“.³¹⁸ Budou poučeni, co mají dělat, aby nebyli obelštěni ďáblem ani zatěžkáni hříchy, jak se stalo Adamovi s Evou. Dar moudrosti obdrží úplně všichni, mladí i staří, což Klesel dotvrzuje slovy proroka Izajáše a přidává výrok svatého Augustýna,³¹⁹ týkající se podoby těla, v němž všichni spravedliví v Soudný den vstanou: bude takové, v jakém zemřeli, s tím rozdílem, že bude zbaveno veškerých nedostatků.³²⁰ Největším darem Božím bude skutečnost, že uvidí svého Boha tváří v tvář. Píší o tom Mojžíš,³²¹ Augustýn³²² i Pavel,³²³ rovněž Matouš³²⁴ ve svém Blahoslavenství. V knize proroka Jeremiáše³²⁵ dokonce stojí psáno, že kdo uctíval ve svém pozemském životě pravého Boha a jeho Syna Ježíše Krista, tomu budou odpuštěny hříchy a nepravosti. Opakováním téhož, pouze trochu jinými slovy, je znovu zdůrazněno, že v nebeském městě poznají jeho obyvatelé Boha ještě lépe než v Písmech, neboť jej uvidí v těsné blízkosti, jak se lze dočíst v 17. kapitole Janova evangelia.³²⁶ V životě věčném vyvolení budou neustále nejen v blízkosti Boha, ale setkají se i se svými blízkými, které ztratili, všichni pak budou dokonalí, jako je Syn Boží, Ježíš Kristus.

³¹² Artykul druhý, D8b

³¹³ Artykul druhý, D8b

³¹⁴ Artykul druhý, E1a

³¹⁵ Artykul druhý, E1a

³¹⁶ Artykul druhý, E1a

³¹⁷ Artykul druhý, E1a

³¹⁸ Artykul druhý, E1b

³¹⁹ Artykul druhý, E2a

³²⁰ Artykul druhý, E2a

³²¹ Artykul druhý, E2b

³²² Artykul druhý, E2b

³²³ Artykul druhý, E2b

³²⁴ Artykul druhý, E3a

³²⁵ Artykul druhý, E3a

³²⁶ Artykul druhý, E3b

Čtvrtá část

Čtvrtá a poslední část 2. Artykulu opět podává důkazy z Písem a začíná od Adama. Připomíná, že první člověk a vlastně náš Otec, před pádem pojmenoval všechny živočichy na zemi.³²⁷ Posléze poznal Evu, podle Božích slov a skutků byla vytvořena z žebra Adamova. Tehdy se Adam nacházel v prvním světě, se svým konkrétním tělem a v podstatě nic dalšího k životu nepotřeboval. Na onom světě, stejně jako Adam, i ostatní vyvolení Boží budou mít těla duchovní, jak se praví v epištole Korintským, kapitole 15.³²⁸ Praví křesťané se znovu narodí a podobný motiv znovunarození se vyskytuje i u Matouše v 19. kapitole³²⁹ a knihách Augustýnových.³³⁰ Při Posledním soudu těla znovu povstanou, samozřejmě, jak už bylo připomenuto, budou neporušená a nesmrtelná. A co více, zdravější, než za života. Adamem se začalo a stejně tak prvním člověkem tento odstavec končí. Čtenář je pozván s obrovskou nadějí do života na onom světě, plném radosti, kde se setká s Adamem, proroky i svými blízkými. Do kontrastu je postavena pouť boháče,³³¹ jehož život skončí v pekle, marně bude vzhlížet k nebi, ale Abrahama neuvidí. Veliká rokle, jak se píše v Knize moudrosti,³³² je mezi nebem a peklím, zmiňována jsou muka pekelná proti věčné radosti. Spravedliví, kteří se za života trápili, jsou postaveni do kontrastu s bezvěrci, končícími v mukách pekelných. Nyní budou svých činů litovat. Pro posílení rozdílu protikladných míst, „odpočinku“ a „pekla“ Matěj Klesel několikrát zdůrazňuje situaci spravedlivého a boháče. Boháč je zatracen, Lazar odpočívá v „lůnu Abrahámově“, jak se praví v 16. kapitole Lukášova evangelia.³³³ Ve druhé části tohoto Artykulu je zdůrazněno, že na světě plném radosti se budou všichni vzájemně znát, i ti, co se dříve vůbec potkat nemohli. Nyní, ve čtvrté části, se Klesel znovu k těmto motivům vrací a opět připomíná, že právě zatracenci pocítí trýzeň svědomí.³³⁴ Uvědomí si, jak za svého pozemského života chybovali a druhým činili příkoří, těm, kteří jsou nyní mezi vyvolenými, ubližovali. Odkazem na slova proroka Izajáše³³⁵ o zatracencích se zabývá také Augustýn.³³⁶ Píše, že vyvolení budou znát své nepřátele, dozvědí se o hanebnostech a léčkách, které na ně zatracenci za života nastražili. Autor cituje z Matouše, 17. kapitoly³³⁷ a Lukáše, 9. kapitoly,³³⁸ kde se o zatracencích i pravověrných křesťanech lze dočíst. Jistotu

³²⁷ Artykul druhý, E4b

³²⁸ Artykul druhý, E5a

³²⁹ Artykul druhý, E5b

³³⁰ Artykul druhý, E5b

³³¹ Artykul druhý, E6a

³³² Artykul druhý, E6a

³³³ Artykul druhý, E6b

³³⁴ Artykul druhý, E7a

³³⁵ Artykul druhý, E7a

³³⁶ Artykul druhý, E7a

³³⁷ Artykul druhý, E7b

³³⁸ Artykul druhý, E7b

pospolitosti a vzájemného poznání všech, kdož pobývají na nebesích, doplňuje krátký příběh, v němž jsou hrdiny Ježíš Kristus a jeho apoštolové, Jakub, Jan a Petr.³³⁹ Na Svaté hoře se setkávají s Eliášem a Mojžíšem. Nikdy dříve se vidět nemohli, od sebe je dělí mnohá staletí, i zde je důkaz, že v nebi se všichni spravedliví setkají a vzájemně si budou blízcí. Bůh obdaří všechny „světlostí a slávou“,³⁴⁰ těla vyvolených se budou podobat oslavenému tělu Krista a všichni, bez rozdílu, vejdou do úcastenství Božího, jak je psáno u apoštola Pavla³⁴¹ a evangelisty Jana.³⁴² Ze všech příkladů pak plyne, že všichni pravověrní křesťané se mají na tomto světě vzájemně utěšovat, vždyť smrtí se vzájemně neodloučí, naopak, setkají se v městě Božím, v novém nebeském Jeruzalémě, a ten se jim už napořád stane domovem.³⁴³ Radost vyvolených může být obrácena v zármutek, poukazuje Klesel, jestliže v pekle uvidí své nejbližší. Pravý křesťan přece nechce být svědkem zármutku svých blízkých. I na tento stav je v nebeském městě pamatováno. Bolest a zármutek se nedostaví, neboť tělesné a smyslové pocity budou vyvoleným odebrány a zaplavovat je bude jen a pouze radost z nebeského bytí.³⁴⁴ Nebudou tudíž vystaveni sebetrýzni a lítostí nad neblahým osudem těch méně šťastných, kteří se mezi vyvolené nedostali. Bůh všem pravověrným křesťanům dá dar milosti, jak píše svatý Augustýn.³⁴⁵ Na onom světě budou vyvolení Boží sice o svých pozemských prohrách a trápeních vědět, nebudou jim však působit zármutek. Podobně nepocítí lítost nad zatracenci, byť v pozemském životě byli jejich nejbližšími. Dílčím shrnutím je, že v Novém Jeruzalémě budou žít Boží vyvolení pouze v radosti. Aby ještě více Matěj Klesel zdůraznil ve své výpovědi motiv konečné věčné radosti, dává k dobru čtení z knih proroka Izajáše, kapitoly 65.³⁴⁶ do souběhu staví Zjevení Janovo,³⁴⁷ v němž rovněž spatřuje naději na konečnou radost v nebeském městě. Autor ve druhém článku připomíná plačtivé údolí na zemi, aby vzápětí označil onen svět za místo blaženosti a dobré mysli. Znovu je zmíněna 65. kapitola proroka Izajáše, vycházel z ní tentokrát Augustýn,³⁴⁸ hovoří o onom světě jako místu dokonalého pokoje, v němž Bůh dá vše, co si budeme žádat. Citace z Jeremiáše³⁴⁹ dokládá, že Bůh se svého lidu nevzdá, jinými slovy i Pavel a Augustýn hovoří, že na věčnosti se člověk nebude setkávat s ničím nelibým, pouze se bude radovat a veselit. Aby nás milostivý pán Bůh vším dobrým obdařil, je třeba slyšet Boží slovo, jak o tom píše

³³⁹ Artykul druhý, E7b

³⁴⁰ Artykul druhý, E8a

³⁴¹ Artykul druhý, E8b

³⁴² Artykul druhý, E8b

³⁴³ Artykul druhý, E8b

³⁴⁴ Artykul druhý, F2b

³⁴⁵ Artykul druhý, F3a

³⁴⁶ Artykul druhý, F3b

³⁴⁷ Artykul druhý, F3b

³⁴⁸ Artykul druhý, F4a

³⁴⁹ Artykul druhý, F4b

Písmo svaté, v pevné víře je třeba setrvat, a pak člověk najde všechno, co mohl slyšet skrz Ježíše Krista, milého Syna a Vykupitele.³⁵⁰

4.4. Potěšení věřícím

Potěšení všem věřícím v tom, že duše jich z tohoto života do nebe odcházejí, je názvem závěrečné části. Dává naději všem pochybovačům, kteří se obávají, že se smrtí odejde i duše člověka. Takto mohou uvažovat pouze bezbožníci, aby se nemuseli postavit před tvář Boží, příkladem byli Saduceové, a Epikurejci.³⁵¹ Již Mojžíš³⁵² přece napsal, přestože Adam a Eva zhřešili a načas padli do nenávisti Hospodina, ještě neznamená, že přízeň Boha ztratili navždy. Jejich duše nezemřely. Skrze Ježíše Krista, Syna Božího, budou oživeny, osvíceny a přivedeny k Bohu, aby si mohly užívat Blahoslavenství. Smrtí se dostávají znovu do života, hrozného soudu se pravověrný křesťan nemusí obávat, jak se píše v Janově evangeliu.³⁵³ Ježíš Kristus pomůže setkat se s blízkými, ale i těmi, které jsme za života potkat nemohli, jako například s Abrahamem, Izákem, mučedníky za svoji víru, a také anděly. V den Vzkříšení se potom duše setkají s těly. Rouhačům a nedůvěřivcům v tento zázrak, třeba „zacpat ústa“,³⁵⁴ vždyť důkaz o nesmrtelnosti duše je popsán v Písmu Svatém, svatí Otcové³⁵⁵ píší, že duše věrných křesťanů se dostanou do nebe, neboť Bůh duši dal, a ta se k němu zase navrátí. Matěj Klesel vzpomíná proroka Ezechiele,³⁵⁶ dává příklad ze Zjevení Janova,³⁵⁷ znovu cituje z Druhé knihy Mojžíšovy,³⁵⁸ konkrétně 3. kapitoly, z Matoušova evangelia,³⁵⁹ ze spisů svatého Augustýna,³⁶⁰ aby závažností těchto příkladů přesvědčil čtenáře o nesmrtelnosti duše. Nesmrtelné jsou i duše zatracenců, proč by potom neměly být spaseny duše pravověrných křesťanů, přesvědčuje své čtenáře Matěj Klesel.³⁶¹ Teprve po Soudném dni, kdy se duše setká s tělem, se jedni dostanou do nebe a druzí do pekla. Zářným příkladem oddanosti víře je svatý Štěpán,³⁶² poručil svou duši Ježíši Kristu. Také apoštol Pavel³⁶³ toužil, aby se jeho tělo oddělilo od duše a ta se dostala přímo k Ježíši Kristu. Ještě hodně povzbudivých slov je

³⁵⁰ Artykul druhý, F5a

³⁵¹ Potěšení, F5b

³⁵² Potěšení, F6a

³⁵³ Potěšení, F6b

³⁵⁴ Potěšení, F7a

³⁵⁵ Potěšení, F7a

³⁵⁶ Potěšení, F7b

³⁵⁷ Potěšení, F7b

³⁵⁸ Potěšení, F7b

³⁵⁹ Potěšení, F7b

³⁶⁰ Potěšení, G1a

³⁶¹ Potěšení, G1a

³⁶² Potěšení, G2b

³⁶³ Potěšení, G2b

uvedeno v následujících řádcích. Matěj Klesel vybral místa z Epištol Pavlových,³⁶⁴ Žalmu 118.,³⁶⁵ také z Evangelíí, zvláště pak Janova,³⁶⁶ ve všech uváděných ukázkách je zdůrazněna výzva k cestě za Ježíšem Kristem. Víra v Syna Člověka a apoštoly dá pocítit, že Bůh je pravdomluvný a zesnulý člověk se smrtí vrátí do života, tentokrát života věčného. Do protikladu k pravým křesťanům jsou postaveni nevěřící, neboť kdo nevěří v Syna Božího, nevěří ve spásu a setrvává ve svých hříších, života věčného nedosáhne a smrt pro ně bude posledním a konečným údělem.³⁶⁷ Jak praví Jan,³⁶⁸ nikdo za svého života sice Boha neuvidí, neznamená to, že by křesťan měl o něm pochybovat, neboť duše věřících směřují k Bohu. Pavel ve Druhém listu Korintským³⁶⁹ se dává slyšet, že věci neviditelné jsou věčné. O nesmrtelném Duchu je napsáno v Knize moudrosti,³⁷⁰ viděn byl Eliáš, jedoucí na ohnivém voze do nebe, jak je zaznamenáno v Knihách královských.³⁷¹ A podle Lukáše,³⁷² i člověk může být svědkem obdobného úkazu. Zvláště poslední věta dodává závažnosti Kleselově úvaze o duších. Cituje evangelistu Lukáše, 16. kapitolu³⁷³: do kontrastu je v ní postaven Lazar a bohatec. Jeden se může těšit na život věčný, druhý musí zemřít a spasení nedosáhne.

4.5. Dodatek tiskaře

Úplný konec spisku doplnil vydavatel poznámkou, „aby nezůstal žádný prázdný list“,³⁷⁴ v níž shrnuje v několika řádcích skoro celou problematiku sepsanou Matějem Kleselem. Všichni lidé se mají již za svého života připravovat na smrt, neboť na tomto světě je člověk jen dočasnými hostem, proto svoji budoucnost je třeba hledat v nebesích. Ústy apoštola Pavla, konkrétně v Listu Židům, 13. kapitole,³⁷⁵ je psáno, že Bůh nám dává svaté požehnání skrze Syna svého milého, Ježíše Krista, Pána a Spasitele našeho. Pro vyvolené Boží platí, jestli Bůh s námi, kdo proti nám, jak sděloval apoštol Pavel v Listě Římanům, v 8. kapitole. A třeba dodat. Nikdo.

³⁶⁴ Potěšení, G2b – G3a

³⁶⁵ Potěšení, G2b

³⁶⁶ Potěšení, G4b

³⁶⁷ Potěšení, G4b

³⁶⁸ Potěšení, G4b

³⁶⁹ Potěšení, G5a

³⁷⁰ Potěšení, G5a

³⁷¹ Potěšení, G5a

³⁷² Potěšení, G5a

³⁷³ Potěšení, G5a

³⁷⁴ Potěšení, G5a

³⁷⁵ Dodatek tiskaře, G5b

5. Rozbor textu

5.1. Kázání

Kázání bylo sepsáno roku 1564,³⁷⁶ proneseno na pohřbu paní Kateřiny z Chlumu a Košumberka, která zemřela na svatého Martina, to je 11. listopadu 1563,³⁷⁷ jak lze zjistit z údaje v textu. K vlastnímu kázání jsou přidány dva artykuly,³⁷⁸ jinými slovy články s „potěšením všem věřícím“³⁷⁹ a dodatek³⁸⁰ z pera nakladatele. Kázání v době novověku měla ustálenou strukturu, obsahovala tři, respektive pět základních částí. Začátek patřil vstupnímu biblickému textu, následoval nářek nad smrtí, pokračováním bylo uklidnění pozůstalých, se zdůrazněním ctností zesnulého, pojednání o nevyhnutelnosti smrti tvořilo čtvrtou část a závěr patřil rozžehnutí.³⁸¹ Matěj Klesel předepsanou strukturu naplnil. Písemná podoba vznikla až po určité době a měla formu dopisu. Tištěná forma spěje k oslovení všech pravověrných křesťanů - dostává se tedy do obecné roviny. Téma dopisu a v podstatě i obou Článků je, že smrt není konečným zastavením v čase, ale pouhým spánkem.³⁸² Začátek je zvýrazněn citacemi z Knihy moudrosti, vzápětí je osloven pozůstalý.³⁸³ Po navazujících slovech o lítosti, která postihne každého ztrátou blízkých, následuje útěšná řeč s výzvou důstojného pohřbu – nutno opět připomenout, že pohřeb se již konal, a určitě důstojný byl. Tudíž i informace o okázalém pohřbu je brána v obecné rovině. Trvale v paměti mají zůstat vzpomínky na zemřelou. Zdůvodnitelný nářek se za okamžik znovu stírá s útěchou. Motivy pláče a naděje jsou protkány příměry z Písem svatých.³⁸⁴ Ke všem pravověrným křesťanům cílí motiv zármutku nad ztrátou milovaných osob. Do kontrastu je postavena naděje křesťanů na život věčný, vůči beznaději pohanů, kteří se nebeské slávy nedočkají. Věřící a bezvěrci, tedy pohané, jsou připomenuti v paralele: jak pravověrní, tak i ti ostatní své zemřelé řádně pohřbívají,³⁸⁵ zdůrazněna je nutná zásada, která je dodržována a bez výjimek platí pro všechny. Kompozice celé výše uvedené části napovídá, že podobně bude vystavěn celý dopis. Pravidelně se opakuje naděje křesťanů na Vzkříšení s ukázkou z Písem, v nich je potvrzeno, co bylo předtím řečeno a vzápětí je uveden příklad jednání pohanů, kteří se na věčnost nedostanou. Poukaz na pohany je protikladem vůči víře křesťanů. Nemůže se přece stát, aby

³⁷⁶ Kázání, A8b

³⁷⁷ Kázání, A4b

³⁷⁸ Kázání, B1a – C5b, C6a – F5a

³⁷⁹ Kázání, F5b – G5a

³⁸⁰ Kázání, G5a – G6a

³⁸¹ Prechal Pavlíčková, R. Triumphus in mortem: pohřební kázání nad biskupy v raném novověku, str. 45-46.

³⁸² Kázání, A1a

³⁸³ Kázání, A2a

³⁸⁴ Kázání, A2a – A3a

³⁸⁵ Kázání, A3a

byli s bezvěrci vůbec srovnáváni. Takže znovu, citace z Písem, po nich přichází motiv Soudného dne, text tudíž neulpívá v jedné monotónní poloze, a dostává se k dalšímu předmětu zájmu. Čtenáře udrží v napětí a ten ve čtení pokračuje. Stálé návraty k motivům, již vysloveným, připomínají vzdáleně lidovou píseň o mnoha slokách, vždy je něco přidáno, ale základní linie je zachována. Každý si pak lépe zapamatuje, co mu sdělení radí a jak se má v životě chovat. Do rámce, tvořeného útechou je vsazeno jméno nebohé paní Kateřiny a připomenut její krásný pohřeb. Je sděleno, komu je kázání věnováno, nejen manželovi a příbuzným, ale také obci.³⁸⁶ Tím je jasně prokázána jeho obecná platnost – patří všem pravověrným křesťanům. Pobídka - neplakat, neboť nárek nad smrtí je bezpředmětný, vždyť život pravých křesťanů je v rukách Božích, je dalším rozšířením tématu naděje. Po oslavných slovech na zemřelou, pisatel znovu připomíná Vzkříšení, Soudný den a je přidáno, co se stane. Duše zemřelé bude spojena s tělem a přivedena do nebeského království.³⁸⁷ Tedy, autor se posunul o další krok, tentokrát se zaměřil svým sdělením na nebeské výšiny, v nichž pravověrný křesťan dosáhne konečného odpočinku. V každém kázání má zaznít chvála zemřelého. Ani zde Matěj Klesel nevynechal nic z předepsaného protokolu. Po oslavě zemřelé je učiněn další posun, je popsáno, co v nebi lze očekávat. Důsledné dodržení formy dopisu dává odpověď, že písemná podoba kázání vznikla na popud manžela zemřelé, typickým prvkem dopisu je omluva za nesplněnou povinnost, sepsat kázání dříve, a dárkem za zpoždění je traktát. V servilním tónu a zdobné formulaci je sděleno, komu je určen.

5.2. Traktát: Artykul první

Úvodní motiv spánku³⁸⁸ a odpočinku, opět je takto zástupně pojmenovává smrt. Negativní pohled na Ježíše Krista a výsměch křesťanům, zkratka záporné mínění bezvěrců je popřeno povzbuzujícími slovy na adresu křesťanů. Klesel rozvádí článek víry, který stvrzuje rovnost Otce se Synem.³⁸⁹ Následovat musí, jak je u Klesela zvykem, doplnění jeho výroků slovy Písem, tentokrát z Janova evangelia, k němuž se autor traktátu ještě mnohokrát vrátí. Nezůstane jen u Jana,³⁹⁰ k oslavě Vykupitele jsou využity i příměry žalmisty a Ozeáše.³⁹¹ Obsahem následující pasáže jsou činy Syna člověka. Je řečeno, že Ježíš Kristus se ujme duší pravých křesťanů v jejich poslední hodině. Strach umírajícího mají zažehnat slova jistoty. Přicházejí očekávané důkazy v podobě citace z evangelia a přirovnání umírajícího

³⁸⁶ Kázání, A5a

³⁸⁷ Kázání, A6b

³⁸⁸ Artykul první, B1a

³⁸⁹ Artykul první, B1b

³⁹⁰ Artykul první, B1b

³⁹¹ Artykul první, B2a

k unavenému dítěti,³⁹² uléhajícímu každého večera do měkkých podušek. Podobně se k spánku uloží i zemřelý, aby vstal v Soudný den v těle duchovním. Posun v líčení se obloukem odvíjí z hrobu, symbolizujícího pohodlné lůžko,³⁹³ k zmrtvýchvstání. K této jedinečné a velkolepé události dopomůže Ježíš Kristus. Z tělesnosti do duchovna, z porušitelnosti k věčnosti, bude vyzvednut každý pravý křesťan. Písma jsou toho důkazem.³⁹⁴ Čím více může být pro čtenáře obtížně pochopitelné, co nastane v případě smrti, o to více citací z Písem autor užívá k vysvětlení. Jako refrén znovu zazní vůdčí téma smrti jako snu. Tato myšlenka je podložena citací z Prvního listu Tesalonickým,³⁹⁵ a od ní se Matěj Klesel znovu přehoupne k motivu polštáře.³⁹⁶ Byla-li vyslovena podoba hrobu, jako lůžka, nyní se k podobě lůžka, vystlaného polštáři autor vrací. Měkký polštář je totiž důležitý, neboť spánek bude tvrdý a dlouhý.³⁹⁷ Mrtví totiž mohou vstát až v Soudný den. Z vrstvení dalších motivů k těm předešlým je zřejmé, že autor chce postupně a nenásilně rozvíjet hlavní téma smrti jako snu, a nezasáhnout čtenáře přívalem nových a poměrně obtížně uvěřitelných skutečností najednou. Servíruje je postupně, a aby jim dodal na závažnosti, prokládá či doplňuje je pro důvěryhodnost sdělení slovy z Písem. Tokem myšlenek se Klesel neustále vrací ke klíčovému tématu, smrti jako usnutí, po němž bude následovat Vzkříšení a život věčný. Tímto postupem zvolňuje tempo, uklidní čtenáře a dá jim prostor k úvaze. Jako refrén po určité závažnější pasáži, nastává zklidnění, čtenář, či posluchač si může vychutnat, co si dříve přečetl nebo co mu bylo sděleno, připomenout si dříve vyslovené, vzít je za své a těšit se, na jakém místě a v jaké souvislosti se o spánku mrtvých zase dočte. Na tomto místě Klesel rozšiřuje motiv spánku, přirovnáním hřbitovů k domům spánku.³⁹⁸ Jak jinak, citace z Nového i Starého zákona následují,³⁹⁹ text článku graduje a dostává se k tématu Vzkříšení. Nastal čas o něm promluvit, čtenář je dostatečně připraven. Po připomenutí spánku v hrobech jde autor rovnou k podstatě sdělení. V Soudný den se spojí duše s tělem.⁴⁰⁰ Zesnulý křesťan je přirovnán k spícímu pšeničnému zrnku,⁴⁰¹ které dokáže znovu vyrůst v úplnou rostlinu. Hřbitovy jsou nazvány poli Božími,⁴⁰² příměr je dostatečně silný, ve spojení s domy spánku vytvoří malebný popis míst posledního odpočinku. Od těl, ležících v zemi, těl již ve značném stádiu rozkladu, se pak zásahem Ježíše Krista těla promění. Budou neporušená, nová, spojená s duší. Vrchol

³⁹² Artykul první, B3a

³⁹³ Artykul první, B4a

³⁹⁴ Artykul první, B4b

³⁹⁵ Artykul první, B4b

³⁹⁶ Artykul první, B5a

³⁹⁷ Artykul první, B5a

³⁹⁸ Artykul první, B5b

³⁹⁹ Artykul první, B5b – B7b

⁴⁰⁰ Artykul první, B7b

⁴⁰¹ Artykul první, B7a

⁴⁰² Artykul první, B7b

zázraku je vrcholem celého prvního Artykulu. Je podpořen odpovídajícími citacemi z Písem⁴⁰³ s vyzněním a zároveň poučením: kdo následuje Ježíše Krista, bude žít a nikdy nezemře, což je potvrzeno i slovy svatého Augustýna.⁴⁰⁴ Apoštol Pavel⁴⁰⁵ zklidňuje vypjatou situaci zázraku Kristova slovy, že zármutek za mrtvé není na místě, příkladem je sám Ježíš Kristus a jeho zmrtvýchvstání. Refrén spánku se prolne v další pasáži se Vzkříšením.⁴⁰⁶ Následuje peripetie, věnovaná vysvětlení předchozích slov. Jedná se o poměrně méně vypjatou část textu a autor míří k celkovému shrnutí. Nejprve praví o těžkém pozemském životě, do kontrastu je dán život na onom světě.⁴⁰⁷ Obecně míněná rada všem, že lépe zemřít, než žít v tomto světě, je vystřídána konkrétním povzbuzením. Pozůstali mají Bohu děkovat za to, že si vzal jejich blízkého k sobě, že jej zbavil bídného života na zemi a přivedl do nebeské slávy.⁴⁰⁸ Třeba si všimnout, že ke zvolnění tempa přispěje několikeré porovnání nebeského bytí s bytím pozemským, slova útěchy jsou kladena postupně až k doputování k nebeskému království. V něm všichni pravověrní křesťané najdou bezpečný odpočinek. Již se nehovoří o spánku v souvislosti se smrtí, ale o odpočinku v pokoji, na což by měl každý křesťan slyšet. Slova navozují vnitřní klid a prostor k zamyšlení. Ne na dlouho. Matěj Klesel se před malou chvílí zmínil, že člověk by měl děkovat Bohu za to, že si vzal někoho z blízkých k sobě. Nyní myšlenku rozvíjí. O vyslyšení a cestu k Bohu marně mohou žádat bezvěrci a tyraní, nebude jim to nic platné.⁴⁰⁹ Negativním přirovnáním je vyzdviženo, že praví křesťané váhají a přitom by měli prosit za odchod z tohoto světa, žádají-li o to bezvěrci, umožněno jim to není. Více se mají tímto provokujícím přirovnáním zaobírat právě křesťané a musí dospět k závěru, že je pravdivé. Podporou jim může být i Kleselova citace z apoštola Pavla.⁴¹⁰ Výsledkem, k němuž by každý křesťan měl dojít je, že smrt pro křesťana je zisk. Útěchou, že se zemřelý dostane do života věčného, prosyceného radostí, že bídný život pozemský bude vystřídán věčnou blažeností, dává naději pozůstalým, že o jejich zemřelém bude řádně postaráno. Kdo by pochyboval, že tomu tak není, je na tom hůře než pohané,⁴¹¹ podotýká Klesel. Po smrti se duše nebožtíků radují a při Soudném dni se spojí s těly. Porovnávat křesťany s pohany je dobře zvolený argument. Dá se předpokládat, že případní váhavci touto malou výstrahou s příznivým koncem, již déle pochybovat nebudou, jakou cestou se mají ve svém životě ubírat. Naprosto uvěří, že to, co je zde napsáno, je pravda Boží. Pro zdůraznění argumentace

⁴⁰³ Artykul první, B8a

⁴⁰⁴ Artykul první, C1a

⁴⁰⁵ Artykul první, C1b

⁴⁰⁶ Artykul první, C2a

⁴⁰⁷ Artykul první, C2b

⁴⁰⁸ Artykul první, C2b

⁴⁰⁹ Artykul první, C3a

⁴¹⁰ Artykul první, C5b

⁴¹¹ Artykul první, C4a

si autor bere na pomoc svatého Augustýna,⁴¹² společně pak dojdou k výsledku, že odpadlíky víry čeká záhuba. Nicméně „my“, křesťané, dodává, zájmem je zdůrazněna pospolitost - jelikož lpíme na pravé víře, dočkáme se věčného života. Tato pasáž je opět vystavěna na kontrastech. Jedná se o krátká a výstižná přirovnávání nevěřících s pravověrnými křesťany, závěr je vygradován slovy apoštola Pavla, v němž jsou hříšníci pojmenováni „nejbídnejšími“⁴¹³ na zemi. Další odstrašující příklady na adresu neznabohů již musí být křesťanům výstrahou s jasným cílem: nemít chuť na pohanské praktiky vůbec pomyslet. Refrémem o potěšení,⁴¹⁴ které mají bližní zakoušet smrtí nejbližších, Matěj Klesel uzavírá svůj první Artykul. Předmětem zájmu autora nyní budou duše, žijící v radosti a očekávající vzkříšení těla.

5.3. Traktát: Artykul druhý

Jako motto je zvolen jeden z motivů předchozího Artykulu, a to, jak najít potěšení, nejen tedy útěchu, při smrti někoho blízkého.⁴¹⁵ K opětovně využívanému motivu spánku, ve smyslu smrti,⁴¹⁶ je přiřazeno téma věčného života. Doloženo Písmy⁴¹⁷ a rozvedeno již dříve použitým motivem neposkvrněných těl. Do protikladu je uveden omyl některých vykladačů. Je diskutován jejich mylný názor na zmrtvýchvstání. Matěj Klesel se opírá o výroky svatého Augustýna⁴¹⁸ i apoštola Pavla⁴¹⁹ a varuje pravověrné křesťany před bludy, narušujícími jejich pravou víru. Pohled na zmrtvýchvstání je různorodý. Jedna z představ připisuje zmrtvýchvstalým „údy“⁴²⁰, jinde je jejich podoba spojována s podobou andělů.⁴²¹ Chce být dovysvětlen vzájemný vztah mezi pohlavími a jejich netělesnost.⁴²² Jisté v tomto okamžiku je, že muži budou podobni obrazu Krista.⁴²³ Vstanou všichni, ovšem v jaké podobě? Nabízí se otázka, proč Klesel umístil do svého druhého článku rozporuplnou pasáž o podobě těl po zmrtvýchvstání, když sám preferuje vzkříšení v obou pohlavích. Nehledě na skutečnost, že nebožkou je žena a především jejímu manželovi je tento článek věnován. V každém případě je zřejmé, že autorovi článku, Matěji Kleselovi, záleželo na tom, aby shromáždil co nejvíce výkladů o podobě těl na věčnosti a nakonec vybral tu, o níž byl, asi již dříve přesvědčen a

⁴¹² Artykul první, C4a

⁴¹³ Artykul první, C5a

⁴¹⁴ Artykul první, C5b

⁴¹⁵ Artykul druhý, C6a

⁴¹⁶ Artykul druhý, C6a

⁴¹⁷ Artykul druhý, C6a

⁴¹⁸ Artykul druhý, C6b

⁴¹⁹ Artykul druhý, C7a

⁴²⁰ Artykul druhý, C7b

⁴²¹ Artykul druhý, C7b

⁴²² Artykul druhý, C7b

⁴²³ Artykul druhý, C8a

tudíž mu byla nejbližší. Optimistické řešení našel Klesel ve variantě, že na věčnosti budou zachována pohlaví, a že všichni budou podobni andělům.⁴²⁴ Vzápětí píše, že těla budou mít stejnou podobu, jako před Vzkříšením.⁴²⁵ Není tedy úplně vyjasněno, jak na onom světě budou těla vypadat. Co budou mít společné: budou nesmrtelná, neporušená a krásná.⁴²⁶ Ač si snažil pomoci pohledy různých autorů na podobu těl po Vzkříšení, Matěj Klesel k přesvědčivému závěru nedospěl. Nakonec této polemiky zanechal se slovy, že „Pán Bůh ví, jak si poradit“.⁴²⁷ Balancováním mezi smrtelností a porušitelností v kontrastu s nesmrtelností a neporušitelností je doloženo citacemi apoštola Pavla⁴²⁸ a Augustýna.⁴²⁹ Přesto, že konečný verdikt, co se stane s těly po smrti, nechal na Božím rozhodnutí, Klesel se opět k tématu „těl“ vrací. Nyní se obrací ke křesťanům. Podle křesťanské víry se zázrak Vzkříšení uskuteční tak, že vstanou muži i ženy, věřící, ale i nevěřící.⁴³⁰ Problematika podoby „těla“ byla pro Matěje Klesela poměrně zásadní otázkou. Oblíbil si slova svatého Augustýna⁴³¹ a těmi ukončuje první část druhého Artykulu. Práví, že každý vstane ve svém těle, tělo bude okrášleno a oslaveno – již nedokládá, jak budou ony „ozdoby“ nového těla vypadat. Matěj Klesel by uvítal, kdyby těla vstala ne-dokonalá a teprve potom dovedena k dokonalosti.⁴³² Lze předpokládat, že tato poznámka je míněna všem, ale především nevěřícím. Měli by na sobě „zapracovat“, než bude definitivně rozhodnuto o jejich osudu.

⁴²⁴ Artykul druhý, D1a

⁴²⁵ Artykul druhý, D1b

⁴²⁶ Artykul druhý, D2a

⁴²⁷ Artykul druhý, D2b

⁴²⁸ Artykul druhý, D3b

⁴²⁹ Artykul druhý, D4a

⁴³⁰ Artykul druhý, D4a

⁴³¹ Artykul druhý, D4b

⁴³² Artykul druhý, D5a

Druhá část

Druhá část⁴³³ přináší i nové téma – soud nad živými i mrtvými. Následuje popis, jak soud bude probíhat. Nevyhne se nikomu, ani prvnímu člověku.⁴³⁴ Slovy Písem je uveden motiv světla a temnoty, se závěrem, že žádný špatný čin nezůstane skryt.⁴³⁵ Nově je uplatněn motiv svědomí,⁴³⁶ a to v souvislosti se svědectvím těch, které si Hospodin vyvolil. Stanou se jakýmsi rozhodčími a za Ježíšem budou posílat hříšníky i pravé křesťany.⁴³⁷ Syn Boží rozhodne, koho kam pošle, do nebe či do pekla. Jejich prostřednictvím se čtenář, za pomoci biblických citátů a jejich parafrází, dostane ke sdělení, co nastane po Soudném dni.⁴³⁸ Po předchozí nejasné úvaze o podobě „těl“, zde Matěj Klesel vytyčil naprosto přehledně další záměr svého sdělení, k němuž se dostane v následující části druhého Artykulu.

Třetí část

Třetí část rozvíjí část druhou. Úvodním tématem je spravedlivý řád na nebesích, což opět je podpořeno citacemi z Písem.⁴³⁹ Utiskovaní na zemi budou v popředí, proradní potrestáni. Text graduje, spolu s milosrdenstvím Božím získají spravedliví výsadní postavení. Vše se odehraje v Nebeském městě,⁴⁴⁰ které Bůh nechá svým vyvoleným vystavět. Jestliže předchozí, druhá část, směřovala k otázce „kdo a co“ učiní, nyní se výpověď týká místa, tedy „kde“ se všechno odehraje a „jak“ bude město vypadat. Vyvolení se dostanou přímo k Hospodinu, v předešlé části se o ně „postaral“ Ježíš Kristus. Podporu ve vykreslení všech výsad Nebeského města najde Matěj Klesel u svatého Augustýna,⁴⁴¹ apoštola Pavla⁴⁴² i proroka Izajáše.⁴⁴³ Dary nebeskými budou, dokonalá moudrost, poznání a ochrana před svody ďábla.⁴⁴⁴ Nemůže se stát, co se stalo prvním lidem, křesťané uniknou pádu, podotýká Klesel.⁴⁴⁵ Uzavřena je dřívější myšlenka, před Poslední soud předstoupí i Adam. Všichni budou očištěni od hříchů. Jestliže v předešlé části je podán obraz města v celé své nádheře, nyní se Klesel obrací k popisu obyvatel města.⁴⁴⁶ Třeba připomenout, že opět je poukázáno na podobu těla – je potvrzeno, že bude takové, v jakém člověk zemřel, jak se píše v knihách

⁴³³ Artykul druhý, D5a

⁴³⁴ Artykul druhý, D5a

⁴³⁵ Artykul druhý, D5b

⁴³⁶ Artykul druhý, D6a

⁴³⁷ Artykul druhý, D6b

⁴³⁸ Artykul druhý, D7b

⁴³⁹ Artykul druhý, D8a

⁴⁴⁰ Artykul druhý, D8a

⁴⁴¹ Artykul druhý, E1a

⁴⁴² Artykul druhý, E1a

⁴⁴³ Artykul druhý, E1a

⁴⁴⁴ Artykul druhý, D1b

⁴⁴⁵ Artykul druhý, E1b

⁴⁴⁶ Artykul druhý, E2a

svatého Augustýna⁴⁴⁷ a jak je doloženo u Izajáše.⁴⁴⁸ Podoba těla je nyní Bohem přivedena k dokonalosti. Text nabízí další stupeň výhod, vyvolení uvidí Hospodina tváří v tvář,⁴⁴⁹ což se jim za života stát nemohlo. Potkají i své blízké,⁴⁵⁰ čímž dává Klesel naději všem pozůstalým. Výhody života v Nebeském městě jsou nepředstavitelné, což je dalším důvodem pro dosud živé, pravověrné křesťany. Mají se radovat, že jejich bližní se dostali do míst věčné blaženosti.

Čtvrtá část

Čtvrtá část opět navazuje na předešlou a dále ji rozvádí. Jak praví Písmo,⁴⁵¹ Adam před pádem pojmenoval všechny živočichy, které Bůh stvořil. Tehdy se ještě nacházel v prvním světě a v lidském těle. Avšak, na onom světě, opět je zde poukaz na tělo, bude tělo ryze duchovní.⁴⁵² Všichni praví křesťané se tam nejen setkají, ale také navzájem poznají. Znamená to, že se setkají nejen se svými blízkými, ale i se světci a proroky,⁴⁵³ popisuje Klesel další výhody města. Do kontrastu s vyvolenými jsou postaveni zatracenci,⁴⁵⁴ v krátkých úsecích jsou zmíněni bezbožníci a jejich muka, vzápětí je znovu poukázáno na radost spravedlivých.⁴⁵⁵ Střídání motivů má za úkol představit v rychlém sledu výhody vyvolených a zoufalství bezbožníků. Vše je doloženo patričními odkazy k pramenům,⁴⁵⁶ z nichž Matěj Klesel čerpal. Pozdní lítost dolehne na ty, kteří neuvěřili v Hospodina a jeho Syna, Ježíše Krista. Tíha svědomí,⁴⁵⁷ dolehne na všechny trýznilce Božích vyvolených. Po konstatování, jak na tom budou bezbožníci a po oslavě Nebeského království, Klesel „sestupuje“ na zem, aby oslovil pravověrné křesťany, vyzývá je, aby se učili, jak odejít z tohoto světa. Neopomene znovu upozornit na nádheru království Božího.⁴⁵⁸ Nebe bývá popisováno v mnohých rukopisech té doby, jako „místo radosti“. Podobnou formulaci použil i Klesel, ale rozřířil ji a pozoruhodně vyšperkoval. Druhý článek je vybídnutím pozůstalých k radosti, ne zármutku. Poslední radou je, vytrvat ve víře.⁴⁵⁹ Matěj Klesel vypodobnil v tomto článku všechno, co chtěl sdělit, pro případ, že by to nestačilo, přidal „Potěšení“.

⁴⁴⁷ Artykul druhý, E2a

⁴⁴⁸ Artykul druhý, E2a

⁴⁴⁹ Artykul druhý, E2b

⁴⁵⁰ Artykul druhý, E3a

⁴⁵¹ Artykul druhý, E4b

⁴⁵² Artykul druhý, E5a

⁴⁵³ Artykul druhý, E6b

⁴⁵⁴ Artykul druhý, E6b

⁴⁵⁵ Artykul druhý, F1a

⁴⁵⁶ Artykul druhý, E6a – E7a

⁴⁵⁷ Artykul druhý, E7a

⁴⁵⁸ Artykul druhý, E8b

⁴⁵⁹ Artykul druhý, F5a

5.4. Potěšení věřícím

V „Potěšení“ je podáno další vysvětlení. Autor prosazuje myšlenku o nesmrtelnosti duše,⁴⁶⁰ do protikladu jsou postaveni ti, kteří tomu nevěří. Údajně mají strach z Boha, jednoznačně glosuje Klesel.⁴⁶¹ A začíná opět od Adama.⁴⁶² Byl to Bůh, který vdechl prvnímu člověku duši, a tudíž, když je od Boha, je nesmrtelná. Hřích a pád poskvřnil duši, díky Ježíši Kristu byla znovu očištěna. Dlouhou etapu lidského pachtění Klesel vynechává, rovnou se dostane k Božímu soudu.⁴⁶³ Zdůrazňuje, že ve víře v Ježíše Krista se duše setkají s těly. Ve zkratce je v „Potěšení“ sepsáno, co v předchozích článcích bylo do široka rozepsáno. Vše je doplněno citacemi, či jejich parafrázemi, případně obojím. Strukturu, která je Kleselovi blízká, neopouští. I zde se pravidelně střídá povzbuzení a příklad dobrých křesťanů s citacemi a negativním příkladem nevěřících. Téma, co se stane s duší, autor neopouští. Některé duše skončí v pekle, jiné v nebi. Návodem, jak se dostat do věčné radosti, je velebit Ježíše Krista. Příklady uvádějí, jak postupovat.⁴⁶⁴ Kdo tak neučiní, záporný příklad následuje, ten propadne věčné smrti.⁴⁶⁵ Boha nyní sice nevidíme,⁴⁶⁶ avšak duše věřících najdou záchranu u Hospodina. Naděje spojená s výstrahou je dovedena k závěru. Byla určitě povzbuzením všem pozůstalým pravověrným křesťanům.

5.5. Dodatek tiskaře

Dodatek, pro vyplnění místa, shrnuje ve zkratce dílko Matěje Klesela. Člověk se má na smrt připravovat již za života a hledat budoucnost v nebesích.⁴⁶⁷ Pak dá Bůh požehnání skrz Ježíše Krista, který je Pán a Spasitel náš.

⁴⁶⁰ Potěšení, F5b

⁴⁶¹ Potěšení, F5b

⁴⁶² Potěšení, F6a

⁴⁶³ Potěšení, F6b

⁴⁶⁴ Potěšení, G3a

⁴⁶⁵ Potěšení, G4b

⁴⁶⁶ Potěšení, G4b

⁴⁶⁷ Dodatek, G5b

6. Porovnání kázání Matěje Klesela s pohřebními kázáními doby konce 16. a začátku 17. století

V době raného novověku vznikla mnohá pohřební kázání. Dá se předpokládat, že většina z nich již neexistuje. Byla zničena, ztracena či jinak znehodnocena. Přesto se do dnešní doby dochovalo poměrně dost kázání. Nebylo lehké vybrat z nich pro ukázkou a porovnání s kázáním Matěje Klesela ta, v nichž lze objevit podobné, ale také zcela odlišné rysy. Prvořadým úkolem bylo vymežit dobu jejich vzniku. Pět let před vydáním kázání Matěje Klesela byla v Olomouci roku 1559 vytištěna sbírka kázání německého luterána Johanna Spangenbergova. V roce 1614 vyšlo tiskem pohřební kázání katolíka Václava Kodeda, jinak zvaného Cykáda. Pohybujeme se tedy v rozpětí 55 let, ostatní zde uváděná pohřební kázání, kromě Kleselova, vznikla až na začátku nebo v druhém desetiletí 17. století. Dalším faktorem výběru byla dostupnost kázání. Ne každé se dochovalo v úplné podobě, někde je v knihopisu uveden jen název, text zcela chybí nebo se uchovalo pouze jeho torzo. Rovněž jazyk hrál svoji roli. Ne všechna kázání jsou psána jazykem raného novověku, vyskytují se kázání německá a latinská. Důležitým kritériem byl výběr pohřebních kázání s přihlédnutím k různým konfesím autorů. Převažují utrakvisté, ale zastoupen je i katolík a luteráni. Svoje místo ve výběru jednotlivých kázání mělo i to, že všechna kázání, až na Spangenbergovo, směřovala ke konkrétnímu zesnulému, a to ve všech případech k ženám. Při výběru již nebylo přihlíženo k vyšší společenskému postavení zemřelých. Zřetel nebyl brán ani na to, zda byla kázání pronesena na území Království českého, či na Moravě. Nyní bude pojednáno o jednotlivých ukázkách.

V roce 1607 sepsal kněz Jan Jacobides Benešovský, správce církve Boží ve Staré Červené Řečici pohřební kázání s názvem „**Kázání při pohřbu pobožné, ctné, šlechtné a mnohovzácné matrány, paní Anny Košetické, jinak Zášky Řečické [...], pozůstalé vdovy, po dobré paměti urozeném pánu Janovi starším Košetickým z Horek, a v Košetících [...]: kteráž svůj život, v pondělí po všech Svatých v Košetících v pravé víře v Krista Pána šťastně dokonala a v městě Červené Řečici v následující středu poctivě jest pochována**“.⁴⁶⁸

Kněz otevírá kázání podobně jako Matěj Klesel, citací verše z Knihy moudrosti, na rozdíl od Klesela je druhá strana kázání napsána v latině. Na další straně je uvedeno, komu je

⁴⁶⁸ Jacobides, J., Kázání při pohřbu [...], str. 1. Knihopis K03405: [online].

kázání věnováno. Jelikož zemřelá již byla vdovou, adresátem je syn, Jiří Košetický z Horek. Následuje modlitba, autor kázání přeje pánovi z Horek povzbuzení v těžké chvíli, dále úspěch v práci na domácím hospodářství. Citátem ze Sírachovce kázání pokračuje.

Kazatel sděluje, stejně jako vidíme u Klesela, že pláč při pohřbu je zcela na místě, důležité pro chvíli rozloučení je důstojný pohřeb. Vysvětluje, že smrt je vlastně odplatou za prvotní hřích. Jako Klesel, uvádí i Jacobides četné citace ze Starého a Nového zákona.

Pasáží o zemřelé tištěná pohřební řeč pokračuje. Poukazuje na její ctnosti a šlechtnost, popsána je příprava pohřbu, při jehož organizování pomáhali hejtman i purkmistr. Z následujících slov vyplynulo, že synové pohřeb zmeškali, proto se na přípravě uložení do hrobu podíleli bratři a sestry z místa, kde zemřelá žila. Farář se znovu vrací k osobě paní Anny Košetické a sděluje, že se měla brzy stěhovat za syny do Prahy a již se toho nedočkala. Co je však podstatné, „z plačtivého údolí a po dokonání tohoto strastného života, vstoupila do života věčného a blahoslaveného“.⁴⁶⁹

Výše uvedená část je dopisem, tato slova zřejmě ve stejné podobě na pohřbu nezazněla. Jsou věnována pozůstalým zemřelé, hlavně dětem, které pohřeb zmeškaly. Čtenářům z řad křesťanů patří verše a píseň, tématem obou je připomenutí konečnosti života a smrti, s níž musí počítat úplně všichni. Křesťané mají tu výhodu, že jejich duše se dostanou k Bohu. Hroby nazývá „domy“⁴⁷⁰, pro připomenutí, Klesel je pojmenovává obdobně – jsou to domy spaní. V textu faráře ve Staré Červené Řečici zazní: „však v domích těch nebudeme zavřeni, než budem z smrti věčně věčně vytrženi“⁴⁷¹.

Vlastní kázání, které zřejmě v plném znění zaznělo i na pohřbu, je uvedeno oslavou Hospodina. Kazatel popřeje milosrdenství všem spravedlivým, avšak těm, kteří nečiní pokání a žijí bídně a v neřestech, Bůh „těmito tříma metlami a pokutami trestávati ráčí“⁴⁷², metlami míní hlad, válku a mor. V tomto kázání, na rozdíl od Klesela, vidíme reakci na autentickou situaci – Království české zasáhl mor. Stejně, jako starozákonní David, i dnes je nutné činit pokání, aby mor ustal, praví kazatel. Dále připomíná, že před šesti lety, jak si všichni pamatují, nastaly zlé časy. Obilí se neurodilo a muselo se dovážet z ciziny, drahota zasáhla lid. Hlad je tedy další metlou lidstva. Do kázání se dostal zajímavý poznatek, který by

⁴⁶⁹ Tamtéž, str. 8.

⁴⁷⁰ Tamtéž, str. 9.

⁴⁷¹ Tamtéž.

⁴⁷² Tamtéž, str. 13.

současný čtenář nečekal. Farář uvádí ve svém kázání, i kolik stál tehdy korec žita, že to bylo 5 kop a více a „lidé musili i všelijaké byliny o ledacos neobyčejného jísti, a tím se sytili“.⁴⁷³

Farář Jacobides se opravdu velice důsledně zabýval tím, co tehdejší společnost znepokojovalo. Proto si neupřel pokračovat o další „metle“ lidstva, a tou je válka. Také ona je důsledkem našich hříchů, praví. A jelikož si lid nevzal poučení z předchozích útrap a stále hřešil, Bůh poslal na všechny třetí „metlu“ a tou je již zmiňovaný mor. Šířil se mezi světskými i duchovními stavy, pronikal do obydlí bohatých i chudých. Vyvolení Boží však měli tu výhodu, že z tohoto bídného světa odešli ke svému Bohu, konstatuje farář.

Po zásadním varování před nepravostmi se farář vrací ke vzpomínce na zesnulou. Konkrétně se zmiňuje, „že její tělo jsme včerejšího dne až sem, do horního kostela doprovodili. Nyní tuto již poslední službu činíce, při tomto kostele velikém ji náležitě pohřbítí a pochovati máme“.⁴⁷⁴

Citací z Joba je uvedena další část kázání. V ní farář podává vysvětlení, co se stane s mrtvým tělem. Tak za prvé, smrti se nelze vyhnout, za druhé, „těla naše mrtvá do Domu země, podle uložení Božího, pohřbena býti mají“, za třetí, „v tom prachu že nezhytnou, nýbrž mocí Boží vysvobozena, totiž vzkříšena budou“.⁴⁷⁵ Jednotlivým částem se jak farář Jacobides velmi podrobně věnuje. Připomíná, že smrt je jistá, ale její hodinu, kdy přijde, nikdo nezná. Vrací se k hříchu prvních lidí, rozvíjí téma smrti na příkladech z Písem. Farář zmiňuje Boží soud, následuje pak ujištění, že v nebi se všichni mrtví setkají, poznají se navzájem i ti, kteří se za života nepotkali, což značně koresponduje s tím, o čem píše ve svých článcích Matěj Klesel. Rovněž, jako Klesel, pojmenovává smrt „snem a lidským odpočínutím“.⁴⁷⁶

Následují oslavná slova na adresu zemřelé, připomenuto je, že se svým manželem žila přes 40 let v lásce a svornosti. Byla velice zbožná, četla v Písmech a pobožných knihách. V dalších řádcích Jacobides krok za krokem mapuje poslední dny zemřelé. Popisuje, jak se cítila, když se blížil její konec. Snad proto se i těšila, že se odstěhuje za svými dětmi do Prahy, kde dožije svůj život, obklopena svými nejbližšími. Zrovna v těchto dnech se měla stěhovat. Stihla ještě přijet do Řečice, v neděli před památkou Všech Svatých, poslouchala kázání v místním kostele a přijala Večeři Páně. Vzápětí onemocněla a v pondělí, po památce Všech Svatých, „jako onen Elijáš, jsa posilněný, k hoře Oreb, tak ona k hoře Sionu, na níž

⁴⁷³ Tamtéž, str. 15.

⁴⁷⁴ Tamtéž, str. 16.

⁴⁷⁵ Tamtéž, str. 17.

⁴⁷⁶ Tamtéž, str. 20.

stojí beránek [...] z tohoto plačtivého oudolí se jest odebrala“.⁴⁷⁷ Daleko ve větší míře, než Matěj Klesel, se tento farář rozepisuje ve svém kázání o zemřelém. Přibližuje ji po lidské stránce, neuzivá nadnesených slov, aby připomněl její zásluhy, o to více působí právě toto kázání opravdově, až dojemně.

Další část nese téma, uvedeno je slovy kazatele, „co se s těly mrtvých lidí po rozdělení duše, díti má“.⁴⁷⁸ Opět je zmíněno, že se odeberou do „domu jiného“,⁴⁷⁹ tedy do hrobu, v němž budou ležet a odpočívat. Uvádí, že latiníci pojmenovávají hřbitov Dormitorium, Židé Bethaim – Dům živých. V horním Německu se hřbitovy nazývají Poli Božími – tak ostatně nazývá hřbitovy Matěj Klesel. Jacobides vysvětluje, podle čeho získaly hřbitovy toto jméno, když praví: „nebo seménka v zemi vsetá, ač shnijí, však zase pěkně vyrůstají, libě se zelenají a oužitek přinášejí“.⁴⁸⁰ Tělo bude tedy pochováno, ale duše se vrací k Bohu. Následují příklady z Písem, jak naši předkové pochovávali své zemřelé. Jacobides očekává brzké vzkříšení těl, na rozdíl o Klesela, který se nechal slyšet, že těla v zemi budou ležet hodně dlouho.

Následuje úvaha o bohatství a chudobě. Bohatým nejsou nic platní jejich paláce a zámky, nakonec všichni skončí v hrobě. Opustí zemi a budou pohřbeni. Kázání je ozvláštněno zajímavými příklady, které se v jiných kázáních, zde uvedených, nevyskytují. V kázání stojí, že císař Alexandr si podmanil celý svět, a když zemřel, jeho služebníci sice plakali, ale říkali, „včera jsi vládl [...] vším světem a dnes již budeš v smrdutém hrobě. Včera jsi nad jinými vládl a dnes již musíš poddán býti jiným, jsa pokrm červům, hadům a žábám“.⁴⁸¹ Další příklad, který popisuje farář ve svém kázání, vychází z tradice a farář se o ní dočetl v dobových kronikách. Píše se v nich, že po korunovacích císařů přicházel za nimi kamenický mistr a přinesl s sebou několik kusů mramoru různých barev, a ptal se stávajícího císaře, z kterého kamene by si přál vytesat hrob. Dával mu tím najevo, že ačkoliv je nyní vládcem všech, věčně panovat nebude a jednou také zemře. Jiný potentát, jak uvádí Jacobides, sice nechal připravovat svůj hrob, ale kameníkovi nakázal, aby hrobku nedokončoval, protože nemůže vědět, kdy zemře. Zvláště z posledního příkladu plyne, že lidé neradi hovoří o smrti, míní farář. Se zemřelou to bylo jinak. Na smrt byla náležitě připravena. Měla nachystán rubáš, hazuku a jiné potřebné věci, přichystala si dokonce i truhlu. Jak je výše uvedeno, zemřelá za

⁴⁷⁷ Tamtéž, str. 22. – 23.

⁴⁷⁸ Tamtéž, str. 24.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Tamtéž, str. 26.

⁴⁸¹ Tamtéž, str. 28.

života hodně četla, nejen z Písem, v knihách o dobré smrti se dověděla, že dobrý křesťan se má po celý svůj život připravovat na smrt.

Poslední část kázání je věnována všem věřícím v Ježíše Krista, Jacobides znovu opakuje, že k smrti jsou odsouzeni úplně všichni. Tělo bude pochováno, ale Bůh nedopustí, aby v zemi leželo, „mocí svou Božskou je vzkřísíš, bídy duchovní a tělesné zbavíš, oslavíš, s duší spojíš a životem věčným obdaříš“.⁴⁸² Máme se těšit z toho, že naše těla nezůstanou natrvalo v zemi. Na tomto místě si Jacobides neodpustí poznámku na adresu nevěřících a těch, kteří dokonce hanobí Krista. Ti, kteří ve svém životě činili dobré, dočkají se Vzkříšení, ti zlí, nikoliv, poznamenává kazatel a pokračuje příklady, kterak Ježíš uzdravoval a křísil mrtvé. Také v poslední části je vzpomenuata zemřelá, Anna Košetická. Její tělo se dostane nejprve do země a bude odpočívat. A abychom i my, obrací se k přítomným na pohřbu a ke čtenářům, kteří kázání budou číst, „téhož dobrého v svém životě, při smrti i v posledním Vzkříšení dojíti mohli, rač nám to dáti, Bůh, Otec nebeský“,⁴⁸³ dále je veleben Ježíš Kristus a Duch svatý. Slovem Amen, zakončuje své kázání.

Druhým kázáním je **Kázání nad mrtvým tělem paní, Paní Alžběty Valdštejské z Valdštejna, Paní na Hrádku nad Sázavou a Lovosicích, dcery vzáctné a hodné paměti, urozeného pána, Pana Jana nejstaršího z Valdštejna a na Sedčicích. G.M.C jakožto krále českého rady a nejvyššího komorníka Království českého. A manželky hrubě milé. [...] Věnováno je také urozenému panu Adamu mladšímu z Valdštejna, rovněž je zde uveden se všemi svými tituly.**

Pohřeb se konal v kostele Matky Boží před Tejnem, jak uvádí katolický kněz a autor kázání, Václav Kodeda, také vystupující pod jménem Cykáda z Nového Města Pražského, farář u Svatého Jindřicha. V roce 1614 paní Alžběta zemřela a téhož roku bylo kázání vydáno v tištěné podobě.

Latinsky psaný úvod je věnován oběma Valdštejnům, následuje další latinský text a další věnování, tentokrát urozeným pánům, panu Rudolfovi, panu Maxmiliánovi a dalším, uváděni jsou bratři a sestry, děti a všem farář přeje dobrého zdraví.

⁴⁸² Tamtéž, str. 30.

⁴⁸³ Tamtéž, str. 34.

Kazatel vzpomíná na hrdinské a slavné činy císařů a znamenitých králů, knížat, hrabat i pánů, je nutné, aby nezůstali zapomenuti. „Podobně vzpomínáme na životy svatých, apoštolů, mučedníků pro víru. Jejich ctnosti jsou zrcadlem pro děti, které si mají ve víře si vzít příklad ze svých rodičů“, takto obrazně začíná své kázání farář Cykáda. Dosud se nezmiňuje o zemřelé, staví na odiv rod Valdštejnů, přesněji pak nejbližší pozůstalé zemřelé. Teprve později je zmínka o nebožce, je připomenuto, jak obecně u všech zde probíraných kázání, že dychtila po evangeliu a po nocích se modlívala. Následuje vsuvka, v níž Cykáda píše, jak se k tomuto kázání vlastně dostal. Doslovně je uvedeno: „pak z jistého uložení Božího, k žádosti urozeného pána, Pana Adama mladšího z Valdštejna a pana otce Vašich milostí nejmilejšího a s povolením velebného ve vši ctihodnosti kněze Eliáše Šuda z Semanína, pana administrátora kněžstva pod obojí, mne nehodnému služebníku Božímu, nad tělem její milosti mrtvým, dostalo se kázati“.⁴⁸⁴ Z čehož plyne, že katolický kněz byl požádán bratrem evangelíkem, aby se ujal kázání nad hrobem zesnulé. Farář přišel obměkčit srdce pozůstalých, což už není nic neobvyklého a tento výrok se objevuje prakticky ve všech pohřebních kázáních. Podstatné je, že k pohřbu byl přizván evangelík.

Po úvodu, o němž je výše pojednáno, následuje vlastní kázání. Je protkáno citacemi z Písem, jejich tématem je věrnost Bohu, víra a ctný život. Příkladem byla právě paní Alžběta, dcera Jana nejstaršího z Valdštejna a na Sedčicích. Se svým manželem pak žila plných 25 let a spolu vychovali dvanáct dětí. Ačkoliv „s panem manželem svým ve všech těch letech v náboženství srovnána nebyla, ale i tak se v tom náležitě a šetrně chovati a vevše srovnávati uměla“.⁴⁸⁵ Všechny děti vychovala v pravé křesťanské lásce. Alžběta zemřela ve věku 51 let na svatého Prokopa, ráno, mezi 8. a 9. hodinou.

Podobně, jako farář Jacobides, i zde má kázání tři části, více méně didakticky postavené – „my živí při tomto pohřbu, v krátkosti tomuto se učiti budeme“.⁴⁸⁶ První části vévodí název, „Jak je potřebné konec našeho stvoření znáti“, druhé je uvedeno větou, „ Jak utěšená věc jest, o dobrých věcech Páně rozjímati“, třetí část je nazvána „Které jsou to dobré věci Páně“.⁴⁸⁷

V první části se autor rozepisuje o bytí na tomto světě, jsme zde pouze dočasně, jsme „poutníky a příchozími“.⁴⁸⁸ Proto je nutné se chovat ctnostně, vystříhat se zlého, což platí jak

⁴⁸⁴ Kázání nad mrtvým tělem paní, Paní Alžběty Valdštejnské z Valdštejna [...], str. 6. Knihopis K01709: [online].

⁴⁸⁵ Tamtéž, str. 9.

⁴⁸⁶ Tamtéž, str. 11.

⁴⁸⁷ Tamtéž.

⁴⁸⁸ Tamtéž.

pro dělníka, tak vojáka ve válce. Je nezbytné také podporovat mládež ve vzdělání. V závěru první části zazní, stejně jako u faráře z předchozího zde uvedeného kázání, chvála zemřelé.

Druhá část je uvedena slovy, jak je dobré rozjímat a přemýšlet již za života o životě budoucím. Je připomenuto, že zemřelá to neměla v životě jednoduché – „mnohé půtky snášela s pláčem, za dar trpělivosti Boha prosívala“.⁴⁸⁹ Doplnuje, že se modlívala ke svaté Anně, královně české, za český národ. Je popsána jako opravdová vlastenka. „Kněží Páně mají nač vzpomínat, věrní křesťané podobojí, mají čeho litovat, upřímní přátelé, bez srdnaté bolesti a hojných slz vylítí s nejmilejším přítelem se rozžehnati musejí“, takovým způsobem se katolický kněz obrací na nejbližší rodinu a přátele. Pláč k rozloučení patří, ale je třeba myslet na věčné blahoslavenství, které milovanou Alžbětu čeká.

Třetí část je poselstvím všem věřícím, píše se v ní, co čeká nebožtíka v nebi. V nebi přestane veškerá práce, nastane odpočínutí a pokoj věčný, dodává Jacobides a radí všem, že na smrt je potřeba se připravit již za života. Potom se odchodu z tohoto světa žádný křesťan bát nemusí. Následuje modlitba.

Pohřební kázání při křesťanském pohřbu urozené a vzácné paní Barbory Flodtovy, rozené Nosticové z Belvic [et]c. paní manželky urozeného Pana Jiříka Flodta z Pokštejna a na Berotíně, ouředníka panství Prostějovského a Plumlovského, kteráž 13. dne měsíce máje Léta Páně 1608 v Kristu Pánu pokorně na Plumlově usnula, a potom poctivě pochována v kostele velikém města Prostějova, 27. dne téhož měsíce a léta jest pochována. Kázání sepsal Jiří Dikast Miřkovský, utrakvista.

V úvodu zazněl latinský epitaf. Česky je požádáno o milost a potěšení Pána našeho, Ježíše Krista. Je připomenuto, že Bůh má moc života, stejně tak vládne i nad smrtí. Následuje mnoho citací z Písem, závěrem zazní výrok z Izajáše, verš 22. z kapitoly 22.: „když budou dveře života zavřeny, žádný jich neotevře, až hlas Páně v den soudu“.⁴⁹⁰ V podobném duchu jsou vedeny i další promluvy, tématem je život a smrt. Využity jsou citace Žalmu 38., Joba, kapitoly 14., verše 5., Žalmu 89.

⁴⁸⁹ Tamtéž, str. 14.

⁴⁹⁰ Pohřební kázání při křesťanském pohřbu urozené a vzácné paní Barbory Flodtovy [...], Knihopis K02163 [online].

Kázání je v podstatě vystavěno na protikladech, jako například věta, „Bůh od počátku vložil každému počátek života, tak vložil každému skonání života, smrt“.⁴⁹¹ Dodává, že je tedy jisté, že všechno se děje Božím řízením. Odcházejí ženy i muži, starci i mladí, chudí i bohatí. Tak se stalo i urozené paní Barboře. Následují jména nejbližších příbuzných, uváděna jsou jména předků z matčiny i otcovy strany. V jiných kázáních, zde uváděných, se tyto obšírné rodokmeny nevyskytují. Dikast tím chce upozornit, že rod, z něhož zemřelá pochází, má kořeny hluboko v minulosti.

Kazatel opouští slavný rod zemřelé, a opět, na základě kontrastů, pokračuje v pohřebním kázání. Znovu opakuje, že celý náš život organizuje Bůh. „Když Pán zavolá, každý musí z tohoto života odejít. Všechno je v řízení Boha. Se svými volenými smlouvu milosti a lásky učinil – z milosti a lásky k nim, těm, kteří Boha milují“.⁴⁹² Do protikladu uvede, citát z Listu Římanům, kapitoly 8., kde se píše: „pouze synům a dcerám d'áblovým je smrt hrozná a zlá“.⁴⁹³

Žalmy 42. a 116. jsou úvodem k dalšímu oddílu kázání. Jejich obsahem je, že duše člověka se nemusí trápit, když věříme v Boha, je tím, kdo nám pomáhá. Dává nám milost, smrtí člověk přichází do věčného a blahoslaveného života. Očist'ujeme se skrze Krista, káže farář a připomíná, že také tato paní hledala očistění v Kristu. Pokračuje: „nyní, při této chvílce slyšeti budeme, jméno zemřelé, či manželkou byla, dále pak, že největší bídou je hřích“.⁴⁹⁴ Na druhou část své promluvy dává okamžitou odpověď, že hřích je odčiněn skrze Krista. Vzápětí „se věnuje“ zemřelé a praví, že tato urozená a poctivá paní je prostá všech hříchů. Bolest a nemoc, která ji tížila na zemi, pominula, žena, nyní mrtvá, je zbavena strachu a lidské bídy. Zmizely veškeré starosti, trápení ducha, bolest srdce. Satan, který všechny v životě pokouší, bývá však přemožen modlitbou, konstatuje kazatel. Stalo se tak i v případě Barbory Flodtovy. Bylo pro ni nepříjemné pobývat mezi zlými lidmi, lidskou společnost přirovnává Dikast ke smečce vlků, lvů a zubřic.⁴⁹⁵ A od toho všeho je nyní zemřelá zachráněna.

V další části kázání hovoří Dikast v obecnější rovině. Připomíná, že na mnohých místech musejí lidi snášet příkoří, není jim dopřáno svobodně vyznávat svoji víru. Proto, „děkujte Pánu Bohu, že zde v milosti knížete, Pána svého milostivého, svobodu máte doma k čistým službám Božím, nad něž až nic dražšího býti nemůže. A prostě za pokoj, zdraví,

⁴⁹¹ Tamtéž, str. 10.

⁴⁹² Tamtéž, str. 12.

⁴⁹³ Tamtéž.

⁴⁹⁴ Tamtéž, str. 14.

⁴⁹⁵ Tamtéž, str. 18.

život a požehnání jeho“.⁴⁹⁶ Těmito slovy vzdává farář hold svému ochránci, při pohřbu jeho manželky. Při této příležitosti je potřeba si uvědomit, že vlastně v každém kázání se objevuje i aktuální problém doby. Ať už to byl mor, hlad, tak v tomto případě jde o svobodu vyznání.

Tělo zemřelé bude odpočívat v hrobě, „jako v rozkošné posteli“,⁴⁹⁷ v naději na vzkříšení. Při této příležitosti je potřeba si vzpomenout, že Matěj Klesel hovoří o „měkkých poduškách“, zde je použito podobného přirovnání. Před závěrem kázání Dikast povzbudí pozůstalé, že přijde čas, kdy paní Barbora vstane z mrtvých, duše její bude přenesena do nebe, kde se setká s Bohem Otcem, Bohem Synem i Duchem svatým, setká se s anděly, patriarchy, proroky, apoštoly, s Juditou, Ester, pannou Marií a dalšími přáteli. Podobně o setkání v Království nebeském hovoří i Matěj Klesel. Písní Svatý, svatý, svatý [...] kázání končí.

Památka počestná, chvalitebná, nad smrtedlným však spasitedlným rozloučením se s tímto světem, urozené a poctivé paní Kateřiny Horderové, rozené Čížovské z Čížova. [...] Kázání sepsal v roce 1609 německý luterán z Moravy, Daniel Graessel. Zesnulá byla vdovou po urozeném pánu Vítovi Horderovi z Puklice a na Puklicích. Zemřela 13. července 1609.

Kazatel přirovnává zemřelou k Tabitě. V úvodu nabídne příběh o zbožné učednici Tabitě, která se náhle roznemohla a zemřela. Ženy poslaly pro apoštola Petra, ten k nebožce přistoupil a probudil ji k životu. Další stránky jsou protkány citáty ze Starého a Nového zákona, jejichž smyslem je zejména postavit do kontrastu věřící a bezvěrce. Dále již Graessel pokračuje svými slovy, praví, že všichni pokřtění jsou synové Boží a jsou v Božích rukách. Následuje poučení, jak se má člověk za života chovat. Má dávat almužnu chudým a vůbec, žít ve víře, tak jak žila zbožná Tabita.

Podobně jako u Cykády a Jacobida, předkládá i tento kazatel tři oddíly, první pojednává, jak se Tabita ve svém životě chovala k bližním a jak ctíla Boha, druhý, popisuje, jak se věřící křesťané chovali „při mrtvém těle Tabity“,⁴⁹⁸ třetí oddíl má název „Kterak apoštol svatý Petr prosby věřících k tělu mrtvému se zachoval a měl“.⁴⁹⁹ Než začne kazatel podávat výklad k jednotlivým oddílům, prosí Pána Boha, „rač nám dar Ducha svého svatého

⁴⁹⁶ Tamtéž.

⁴⁹⁷ Tamtéž, str. 19.

⁴⁹⁸ Památka počestná, chvalitebná, nad smrtedlným však spasitedlným rozloučením se s tímto světem, urozené a poctivé paní Kateřiny Horderové, rozené Čížovské z Čížova [...], str. 6. Knihopis K02745.

⁴⁹⁹ Tamtéž.

pro Ježíše Krista seslati, aby takové mluvení i slyšení naše, ke cti a slávě jména Jeho Svatého a k spasení našemu sloužilo“.⁵⁰⁰

První oddíl provázejí zejména citace novozákonní. Kazatel opěvuje laskavost a dobré skutky služebnice Boží, Tabity. Dále přechází k motivu smrti a praví, že žádný člověk jí není ušetřen, avšak pro vyvolené je připraveno spasení. Smrti se však bát nemusejí, „neboť živubytí jejich jest Kristus [...], v Pánu živi byli a v Pánu umírají. Když pak dojde na poslední soud, najde křesťan smilování před tváří Boží. Tělo nemocné ulehne do hrobu, ale vstane tělo mocné, jak se lze dočíst v Prvním listě Korintským, kapitole 15. Graessel utvrzuje čtenáře, že peklo nehrozí těm, kteří umírají ve víře v Ježíše Krista. Člověk umřít musí, duch zemřelého vystoupí, a tělo se navrátí do země. Navrátí se tam, odkud vzešlo a Duch se navrátí k Bohu. Když potom bude tělo obnoveno, tělo bude povýšeno a podobno tělu Kristovu. V tomto oddíle se v podstatě blíží výkladu Kleselovu.

Druhá část popisuje přípravu Tabity k poslednímu rozloučení. Je popsáno, jak je tělo mazáno mastmi, autor připomíná, že tento obyčej zachovávají i pohané. Následují příklady, kdy a kde se takto v minulosti zacházelo s mrtvým tělem. Při tomto obřadu mnozí plakali. Zmíněné příklady jsou dobré k tomu, aby se lidé poučili, jak se chovat v případě úmrtí bližního. Zkrátka na smrt musí být okolí připraveno. K loučení samozřejmě patří modlení, uvádí kazatel. Na straně druhé, je nutné se vystřídat sporům a hádkám. Totiž ten, kdo doufal v milost Boží, ale za svého života hřešil, „jemu žížaly budou polštářem a červi peřinou, přikrývající ho“,⁵⁰¹ praví Graessel. Pro spasení je důležité, abychom víru vždy prokazovali dobrými skutky.

Třetí oddíl popisuje vzkříšení Tabity apoštolem Petrem. Řekl, aby vstala a Tabita otevřela oči a vstala. Následuje modlitba. Kazatel sděluje, že Bůh věřící vysvobozuje z velkých nebezpečí. Tabita je vzorem pro všechny věřící. Zároveň svojí vírou zavdala příčinu, aby se lidé za ni modlili. Apoštol Tabitu vzkřísil z mrtvých. Podobně, jako v ostatních kázáních, včetně Matěje Klesela i zde se praví, že těla mrtvých sice tlí v hrobech, ale zároveň čekají na hlas Syna Božího. Ti, kdož se za svého života dobře chovali, budou vzkříšeni. Stejně, jako Petr podal ruku Tabitě, Ježíš Kristus podá ruku všem věřícím. Na nebesích připraví Bůh všem věřícím jen radost a spásu duše, uzavírá Graessel další část svého kázání.

⁵⁰⁰ Tamtéž, str. 7.

⁵⁰¹ Tamtéž.

Po třech částech, opěvujících Tabitu, se kazatel vrací k připomenutí zemřelé, paní Kateřiny Horderové. S odkazem na Desatero popisuje, jak žila, ctnostně, ve víře v Boha a Ježíše Krista, byla vzornou manželkou i matkou. Proto se její duše již nyní raduje v nebi a tělo zatím čeká na zmrtvýchvstání.

K tomuto kázání jsou přidány dvě pobožné písně. První, na oslavu manžela zesnulé, rytíře Petra Čížovského z Čížova. V písni je připomenuta naše smrtelnost, poslední sloka je přímlovou hříšného člověka, aby se po smrti dostal do nebe k andělům. Druhá píseň je věnována Janu Synkovi z Jihlavy, patronu svobodných umění. Graessel, děkuje Bohu, svému spasiteli, který mu pomohl, když byl obklopen nepřáteli. Zároveň prosí, aby ho Bůh neopustil, když přijde jeho Soudný den.

Pro srovnání s předešlými kázáními i spiskem Matěje Klesela je zde uvedeno jedno z kázání Johanna Spangenberg, německého luterána. Sborník obsahuje 34 pohřebních kázání. Věnována jsou urozenému pánu, Panu Jiřímu, hraběti z Mansfeldu [...] a nejsou určena ke konkrétním pohřbům. Ve své době sloužila jako pomůcka či inspirace kněžím. V úvodu zazní Platónova slova, v nichž je připomenuto, že člověk již za svého života má myslet na to, že jednou zemře. Rovněž je zmíněn Euripides, který v podstatě tvrdí totéž: je špatné, nemyslet na to, že člověk jednou zemře. Život je pomíjivý, píše Spangenberg, když přijde smrt, bohatému nepomohou ani jeho peníze. Bezbožníkům hrozí zatracení, zlým, zatvrzelým lidem nikdy nekončící muka a trápení, naproti tomu dobří lidé mohou očekávat věčná a nikdy nekončící blahoslavenství.

Na ukázkou bylo vybráno sedmé kázání na téma následování Krista.⁵⁰² „Ježíš řekl k nim, ke všem: kdo mne chce následovat, ten zapři sebe samého a vezmi kříž svůj na sebe na každý den a následuj mne. Neboť, kdož život svůj chce zachovati, ztratí jen: kdož by pak ztratil život svůj pro mne, tenť jej zachová.“⁵⁰³ Autor kázání radí následovat Krista, po svém ukřižování odešel „do světa radosti a blahoslavenství“.⁵⁰⁴ Aby se člověk dostal do Království nebeského, je zapotřebí, aby se za svého života choval řádně a zodpovědně. Kázání je rozděleno na tři části. První část je o tom, jakým způsobem Krista následovat, druhá vysvětluje, proč právě tak těžkým způsobem má být Kristus následován, třetí část čtenáře ubezpečuje, že po těžkém následování Krista možno očekávat právě onu radost a blahoslavenství.

⁵⁰² Vysoce urozenému pánu, panu Jiřímu, hraběti z Mansfeldu [...], str. 51. Knihopis K15570 [online].

⁵⁰³ Tamtéž, str. 53.

⁵⁰⁴ Tamtéž.

Nyní k jednotlivým částem. Kristus, praví Spangenberg, ukazuje cestu, mnozí ho následují a pokračuje, že jsou tři dary Boží: duchovní, tělesné a světské – štěstím nabyté. Mezi duchovní dary patří rozum, moudrost umění, bezúhonný život. Tělesnými dary jsou zdraví, síla a krása. Mezi světské dary patří moc, přátelství, bohatství.

Po rozčlenění darů Božích se autor vrací k tématu následování Krista. Důraz klade na vytrvalost ve víře, každý si má uvědomit, že nese svůj kříž, svá trápení ve formě nemocí, posměchu, bídy a dalších strastí, které člověka provázejí. Smrtelník má však věřit v Krista, „pak pouze z milosti, hříchův odpuštění a život věčný má“.⁵⁰⁵ Člověk nemá milovat majetek, ale Krista. Doporučení všem věřícím je – raději zemřít pro víru, než zapřít Ježíše Krista.

Ve druhé části Spangenberg poukazuje na to, že život jedince vede různými cestami. Důležité je, následovat Krista. Právě Ježíš Kristus je onou jedinou cestou. Kristus je moudrost, spravedlnost, posvěcení a vykoupění.

Třetí část je výzvou učedníkům a všem křesťanům. Každý křesťan má být pevný ve víře, i když nepřátelé na něj chystají léčky. V tuto chvíli má myslet na Boha, že je to právě Bůh, který při něm stojí. Na straně druhé, když na člověka přicházejí pokušení, a uvědomuje si, že nečiní dobře, propadá zármutku a bolesti, Pán Bůh je s ním a pomůže. A až přijde smrt, „ Bůh duši s tělem rozdělí a zakusíme radost a blahoslavenství“.⁵⁰⁶ Popisem okamžiku odchodu z tohoto světa končí autor kázání. „Bůh nám dá zakusit, jak všichni naši nepřátelé, včetně pekla a smrti jsou nicotní oproti síle, kterou nám dá Bůh. V tomto okamžiku strach, úzkost a trápení pomínou. Uzříme Boží Království“.⁵⁰⁷

Co říci na závěr k výše uvedeným kázáním. Jak se lze dočíst v knize O útěše proti smrti, v relativně velkém množství se zachovala pohřební kázání utrakvistů, luteránů a katolických farářů, kázání příslušníků Jednoty bratrské bylo málo.⁵⁰⁸ Rovněž v ukázkách, které jsou zde nabídnuty, Bratrské pohřební kázání chybí.

Co je všem kázáním společné a která témata můžeme najít jak u Matěje Klesela, tak na příkladech určených k porovnáním. Kázání, ač už vznikala v jakémkoliv konfesním prostředí, obsahují životopisné údaje o zemřelých. V některých pohřebních kázáních, jako v Dikastově, kazatel došel až hodně hluboko do minulosti předků, s poukazem na slavný rod. Jinde, u katolíka Cykády se zdá, že se více hovoří o slavném rodu, zemřelá sice není zmíněna

⁵⁰⁵ Tamtéž, str. 58.

⁵⁰⁶ Tamtéž, str. 60.

⁵⁰⁷ Tamtéž, str. 62.

⁵⁰⁸ Prchal Pavlíčková, R., O útěše proti smrti, str. 38.

okrajově, i té patří všeobecná chvála, přesto zůstává jaksi ve stínu svých příbuzných. Matěj Klesel ve svém kázání jde vstříc jak oslavě zemřelého, tak pozůstalým.

Ve všech pohřebních kázáních je připomenut pohřební obřad a zdůrazněno je, co se stane s tělem po smrti. U nekatolíků je jasné, že duše zemřelého se po smrti dostane rovnou do nebe. Věrné duše odcházejí k Bohu, jsou v jeho blízkosti, radují se spolu s anděly a očekávají vzkříšení při posledním soudu. U utrakvistických kázání je motiv zmrtvýchvstání při posledním soudu zvlášť zdůrazněn. Rovněž Matěj Klesel se ve svých článcích od všeobecného pravidla neodchýlil. Aby každý z kazatelů potvrdil pravdu svých slov, ve všech kázáních jsou bohatě využity Starozákonní a Novozákonní citace, Klesel také rád používá slov Augustinových. Lutherští kazatelé zase čerpají z kázání a spisů Martina Luthera. Graessel však připomíná, že víra nestačí, nutné jsou taktéž dobré skutky.

Součástí kázání jsou i všeobecné vyhlídky na spásu. Křesťan má naději na nový život v nebesích, velká váha je kladena na to, jak se člověk chová za svého života. Stálost ve víře je hlavním argumentem dosažení Království nebeského. Zkrátka, ve všech kázáních se uvádí, jak postupovat, aby člověk dosáhl věčné spásy a blaženosti. Do kontrastu je postavena spása na straně jedné a zatracení bezvěrců.

Existují však také specifika, v nichž se jednotlivá kázání liší, přitom mají něco společné. Tím je reakce na současnou situaci. Může se jednat o záležitost krajovou, ale i událost širšího dopadu. Hned u první ukázky, kázání utrakvisty Jacobida je ihned patrné, že kázání vzniklo v době, kdy Evropou prostupovala morová nákaza. Farář varuje spoluobčany před hříšným životem a teprve pak dospěje k vlastnímu kázání nad mrtvou. Pomíjivost života a nezbytnost smrti prezentuje na příkladu císaře Alexandra a jiných potentátů. Ukázka hovoří za všechny teorie – zemře úplně každý, bohatství nerozhoduje.

Příkladem, jak je zapotřebí si vážit svobody vyznání, zaznívá markantně v kázání utrakvisty Dikasta. V pohřebním kázání děkuje za možnost svobodně vyznávat svoji víru.

Daniel Graessel, německý utrakvista, žijící na Moravě, postavil své kázání na podobenství zemřelého s Tabitou. Novozákonní Tabita, stejně jako zemřelá Kateřina Horderová byly pevné ve víře. Je tudíž samozřejmé, že i paní Kateřina může počítat s milostí Boha, kterého tak věrně za svého života milovala.

Po formální stránce se v kázáních setkáváme s pravidelným dělením. Většinou se jedná o tři části. Důraz je opět kladen na pevnost a vytrvalost ve víře, i když u různých

kazatelů je toto téma vyjádřeno poněkud odlišným způsobem. „Závěrečným dílem“ je oslava, radost a blahoslavenství v nebi. Prostřední část může upozorňovat, co se děje s těly po smrti, o umění nést své utrpení, „svůj kříž“, není u všech kázání pojednáno stejně. U katolíka Cykády se úvodní pasáž zabývá tématem smrti – každý má vědět, že zemře. Ve druhé části rozvádí myšlenku, že o tom, co je dobré pro Pána, je třeba přemýšlet. Třetí část dobré věci pojmenovává. Matěj Klesel pojal kázání poněkud „stroze“, oproti kazatelům zde uváděným, nicméně o všech náležitostech, která ke kázání patří, se rozepsal doširoka ve svých článcích a závěrečném „potěšení věřícím“. Nezabýval se „zvláštnostmi, které ozvláštňují“ kázání zde nabízená.

Výše uvedená kázání jsou skromnou ukázkou toho, co na poli pohřebních kázání raného novověku vzniklo. Samozřejmě, z tohoto vzorku nelze dělat naprosto jednoznačné závěry, nicméně, jedná se o základní orientaci a do budoucna by tato kázání mohla být odrazovým můstkem pro další bádání.

Závěr

Předkládaný spisek Matěje Klesela je sestaven ze tří samostatných částí a dodatku, který pro „zaplnění stránek“ doplnil vydavatel a v podstatě obsahuje záměr autora. První částí je kázání, druhou je traktát, který se skládá ze dvou článků artikulů, z nichž druhý je ještě rozčleněn na čtyři části. Poslední samostatnou textovou jednotkou je Potěšení všem věřícím v tom, že jejich duše z tohoto světa odcházejí do nebe. Příklad je shrnutím přechozích částí.

Kázání je psáno formou dopisu. Úvod navozuje téma kázání, následuje oslovení, vlastní část dopisu a závěr je tvořen tradičním rozloučením, doplněný omluvou za pozdní dodání. Pokud kázání té doby měla stabilní podobu, Matěj Klesel se od ní nijak neodchýlil. V úvodu se dává slyšet, že půjde o „potěšitelný spis“, přístupný všem. K úvodu má patřit vstupní povzbuzující biblický citát. Klesel jej vybral z Knihy moudrosti, třetí a čtvrté kapitoly. Po oslovení následuje obecné hořkování nad smrtí. Poté kazatel utěšuje pozůstalé a dává jim naději na Vzkříšení. V krátkém úseku jsou podána pochvalná slova na adresu zemřelého. Mělo by následovat rozžehnání, které zřejmě na pohřbu zaznělo, zde se závěr kázání, psaného formou dopisu, znovu obrací k pozůstalým. Nabádá je nikoliv k zármutku, ale k radosti a chvále Boha, jenž si k sobě vzal milovanou manželku, paní Kateřinu.

Následuje traktát, pojmenovaný autorem zdvojnásobeným názvem Traktátek. Obecně se pod traktátem míní učené pojednání o náboženských otázkách, a co je důležité, opírá se vždy o široký dokladový aparát, ať už z Bible, knih svatých Otců a dalších autorů, vycházejících z Bible. Matěj Klesel se držel zavedené formy a svůj Traktátek zaplnil spoustou příměrů, které mají potvrdit víru čtenářů ve Vzkříšení a potěšit je, že smrtí nic nekončí. Celý spis je psán srozumitelným jazykem, tedy jedná se o prostou zprávu a naprosto gruntovní, tedy základní.

„Potěšení“ uzavírá vytyčený rámec zadaný úvodem, čili potěšitelnou zprávou. Tím, že převažuje motiv duše člověka, dostává poslední oddíl jakýsi až pseudofilosofický, ale zároveň lidový charakter.

Zejména vlastní kázání a Artykul první obsahují obrazná přirovnání. Zemřelá se přirovnává ke „klenotu“, ⁵⁰⁹ k „pokladu“. ⁵¹⁰

Klasickým přirovnáním je pak příměr, že mrtví v zemi odpočívají, „jako v růži“. ⁵¹¹

⁵⁰⁹ Kázání, A4a

⁵¹⁰ Kázání, A6a

V kázání jsou dále využity eufemismy, místo „zesnula“ se uvádí „usnula“,⁵¹² svět je nazván „plačtivým údolím“⁵¹³ a mrtvý v hrobě je opsán slovy, „v Pánu Bohu odpočívající“.⁵¹⁴ Místo smrti se hovoří o tom, že „zemřelí spát odešli“,⁵¹⁵ podobně je zmíněno „pokojné odpočinutí“,⁵¹⁶ hrob je pojmenován „polštářem“⁵¹⁷ a hřbitovy jsou „domy spaní“⁵¹⁸ a „pole Boží“.⁵¹⁹ Zemřelý je přirovnávám k „unavenému děťátku“,⁵²⁰ které po náročném dni ulehlo ke spánku.

Negativního paralelismu je využito zejména při porovnávání chování křesťanů a pohanů, vyskytuje se průběžně v celém textu. Nicméně při odchodů blízkých jsou zajedno: zármutek pocítují všichni.⁵²¹ Na kontrastu je postaven postoj pohanů ke Kristovi,⁵²² proti jednoznačné chvále Ježíše Krista ze strany křesťanů. Dále pak zde patří veškerá povzbuzení, že křesťané strach ze smrti mít nemusí, naopak pohané se smrti mají bát. Kontrastních přirovnání nabízí text poměrně hodně a v podstatě je na nich vystavěn. Hovoří se o hrubosti tělesné a novosti duchovní,⁵²³ neustále jsou srovnávány skutky křesťanů, respektive, jak se mají chovat pravověrní křesťané, a do protikladu je poukazováno na činy bezvěrců.

Kázání⁵²⁴ a první Artikul⁵²⁵ obsahují daleko více obrazných vyjádření než druhý.⁵²⁶ V něm autor využívá jiný styl vyjadřování. Artikul druhý je vystavěn na větší gradaci, spěje k vrcholným obrazům, nevšímá si tak obrazných vyjádření, a dostává se až k popisu Nebeského království a života v něm. První článek spíše na příkladech vysvětluje, jak vše po smrti bude probíhat, zatímco druhý přímo směřuje k podobě života v nebi. Celým spisem prostupuje útěcha a zároveň cílené napomínání křesťanů, jak se mají během svého života chovat. Oproti první části traktátu je druhá daleko více dramatická. V celém spisku, včetně kázání, je celá řada různých citací za Starého i Nového zákona, využity jsou výroky svatého Augustýna, církevních Otců a dalších. Pomáhají podpořit téma, zvolené autorem a přinášejí povzbuzení všem věřícím křesťanům, že smrti se není třeba obávat.

⁵¹¹ Artykul první, B8a

⁵¹² Kázání, A4b

⁵¹³ Kázání, A4b

⁵¹⁴ Kázání, A4b

⁵¹⁵ Artykul první, B1a

⁵¹⁶ Artykul první, B4a

⁵¹⁷ Artykul první, B5a

⁵¹⁸ Artykul první, B5b

⁵¹⁹ Artykul první, B7b

⁵²⁰ Artykul první, B3a

⁵²¹ Kázání, A3a

⁵²² Artykul první, B1b

⁵²³ Artykul první,

⁵²⁴ Kázání, A1a – A8b

⁵²⁵ Artikul první, B1a – C5b

⁵²⁶ Artykul druhý, C6a – F5a

Prameny a literatura

Prameny

- ACHILLES, Jan. *Kázanj kratičká o Morowém Powěťřj / kteréž Pán Bůh poslati ráčil do Králowstwj Českého*. Praha: Daniel Sedlčanský nejstarší, 1599?. Číslo knihopisu: K00090.
- *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona /včetně deuterokanonických knih/. 7. přeprac. vyd., 5. v ČSB*. Praha: Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-85810-11-5.
- *Bibli svatá, aneb, Všecka svatá Pisma Starého i Nového Zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613*. Praha: [s.n.], 1945.
- BRUNCVÍK, Zachariáš. *LIMODIS EPIDEMITICA. To gest, Kázanj o Morowé Ráně gjzliwé*. Praha: Jan Schumann - tiskárna, 1606. Číslo knihopisu: K01320.
- CYKÁDA, Jan Václav. *Kázanj. Nad mrtwým Tělem | Vrozené Panj | Panj Alžběty Wal'dssteynské*. Praha: Matěj Pardubský, 1614. Číslo knihopisu: K01709.
- DIKAST, Jiří. *Pohřebnj Kázanj při Křestianském Pohřbu Vrozené a wzáctné Pani Barbory Flodtowy*. Praha? : Jiří Jakubův Dačický?, 1612. Číslo knihopisu: K02163.
- GRAESLE, Daniel. *Památka počestná, chwalitebná | Nad smrtedlným ... rozlaučenjm ... Kateřiny Horderowé*. Praha: Pavel Sessius, 1609. Číslo knihopisu: K02745.
- JACOBIDES, Jan. *Kázanj při Pohřbu Pobožné | Ctné | Sslechetné a mnohowzáctné Matrony | Panij Anny Kossetické*. Praha: Daniel Sedlčanský nejstarší, 1608. Číslo knihopisu: K03405.

- KLESEL, Matěj. *Potěšitelný spis a prostá, ale však gruntovní zpráva z slova božího*. Praha? : Šebestián Oks z Kolovsi?, 1564?.
- SPANGENBERG, Johann. *Kázání Pohřebné Třidcatero a čtvero*. [Olomouc]: Jan Günther, 1559. Číslo knihopisu: K15570.

Literatura

- BERGDOLT, Klaus. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. Kulturní historie. ISBN 80-7021-541-0.
- ČERNÝ, Karel. *Mor 1480-1730: epidemie v lékařských traktátech raného novověku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2297-2. Dostupné také z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=1996763>.
- ČERNÝ, Karel a Jiří M. HAVLÍK. *Jezuité a mor*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7106-967-6.
- HOLÝ, Martin a Jiří MIKULEC. *Církev a smrt: institucionalizace smrti v raném novověku = Church and death : the institutionalization of death in the early modern times*. Praha: Historický ústav, 2007. Folia Historica Bohemia. Supplementum. ISBN 978-80-7286-106-4.
- Knihopis. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (Kalifornie): Wikimedia Foundation, 2002-, naposledy edit. 2017-12-03 [cit. 2018-05-15]. Česká verze. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Knihopis>.
- *KPS: Databáze Knihopis* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2018-05-15]. Dostupné z: <http://www.knihopis.cz/>.
- Morové epidemie v Českých zemích. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (Kalifornie): Wikimedia Foundation, 2002-, naposledy edit. 2018-02-13 [cit.

2018-05-15]. Česká verze. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Morov%C3%A9_epidemie_v_%C4%8Cesk%C3%BDch_ze_m%C3%ADch.

- *Ottův slovník naučný. 26. díl. U - Vusín.* Praha: J. Otto, 1907.
- PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila. *O útěše proti smrti: víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace.* Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Obraz, komunikace, jednání. ISBN 978-80-7422-579-6.
- PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila. *Triumphus in mortem: pohřební kázání nad biskupy v raném novověku.* České Budějovice: Veduta, 2008. ISBN 978-80-86829-39-5.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého.* Díl 5., [Podkrkonoší]. 3. nezm. vyd., 1. vyd. Praha: Argo, 1995. ISBN 80-85794-84-5.
- SLÁDEK, Miloš. *Vítr jest život člověka, aneb, Život a smrt v české barokní próze.* Praha: H & H, 2000. ISBN 80-86022-47-1.
- TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století.* Díl II., část IV. Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků, 1948.
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod.* 2. vyd. Praha: Libri, 2008. Bibliotheca Strahoviensis. Series Monographica 2. ISBN 978-80-7277-390-9.
- VOIT, Petr. *Minulost pražského knihtisku.* Praha: Státní knihovna ČSR, 1987.

Příloha 1: Záznamy vybraných starých tisků vyhledané v databázi NK CR za období 1520-1620 na téma smrt a umírání

- Cislo knihopisu: K04277
[C.zaznamu: 000018184]
Pijesen tato provkrocenij hnewu Bozyho a pomsty ... / Mikulas Konac z Hodistkova. --
[Praha : Mikulas Konac z Hodistkova, kolem 1520?]. -- [1] list : il. ; 2
- Cislo knihopisu: K04315a
[C.zaznamu: 000006556]
Gruntownij a dokonaly Regiment | neb zprawa ... / Johann Kop Von Raumenthal. --
Praha : Jan Had, 1536. -- [IV] - CLXXXVII - [XV] ll. ; 2 [6]
- Cislo knihopisu: K04315
[C.zaznamu: 000006555]
Naiyasnieyssjmu kni zeti a panu Ferdynandowi. ... / Johann Kop von Raumenthal. --
Praha : Jan Had, 1536. -- [V] - CLXXXVII - [II] - [XIII] ll. ; 2
- Cislo knihopisu: K01771
[C.zaznamu: 000004221]
Lekarske a welmi vzitecnee: opatrowanij ... / Jan Cerny. -- Praha : Jan z Chocne,
1542. -- A4 - G4 [= XXVIII] ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K03473
[C.zaznamu: 000005829]
Lekarske a welmi vzitecnee: opatrowanij proti neduhuom Mornijm... / Jan z Chocne.
-- Praha : Jan z Chocne, 1542. -- A4 - G4 [= XXVIII] ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K09884
[C.zaznamu: 000009798]
Pijsen welmi potessena a prijkladna o Lidech z tohoto Sweta -- [Misto vydani neni
zname : nakladatel neni znamy, 1551-1600]. -- [I] l. ; 365 286 mm
- Cislo knihopisu: K17456
[C.zaznamu: 000017487]
Zrcadlo Weceho Ziwota(!) | kteryz se Krestian do neho wzhledne -- [Misto vydani
neni zname : nakladatel neni znamy, 1551-1600]. -- A8 - C8 [= XXIV] ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K15568
[C.zaznamu: 000015621]
[Patnacte kazani o mrtvych telich krestanskych ... / Johann Spangenberg. -- Praha : Jiri
Melantrich z Aventyna starsi, [1557?]. -- CXIII ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K15569
[C.zaznamu: 000018549]
Patnacte Kazanij o Mrtvych Tielijch Krestianskych ... / Johann Spangenberg. -- Praha
: Jiri Melantrich z Aventyna starsi, 1560. -- CXIII ll. ; 8

- Cislo knihopisu: K19194
[C.zaznamu: 000019808]
Pisne na smrt Zikmunda Helta z Kementu.. -- Prostejov : Stepan Sefranek, [po 1564]
- Cislo knihopisu: K18748
[C.zaznamu: 000019306]
Kratke Naucenij z Slova Bozijho -- Praha : Jiri Melantrich z Aventyna, 1573. -- A - G12 - H2 [= 86] zachov. ll. : il. ; 12
- Cislo knihopisu: K15536
[C.zaznamu: 000015587]
Smrt a clovek, Prvni smrti prochazka casu morniho, Druha smrti prochazka casu morniho, Treti smrti prochazka casu morniho, Jirik Daciccky vytlacil, v Praze (:1582:), 1. A-D (:pisnický:). -- Praha : Jiri Jakubuv Daciccky, 1582. -- fol. A-D
- Cislo knihopisu: K17455
[C.zaznamu: 000017486]
Zrcadlo Wecneho ziwota | ktery se Krestian do neho wzhledne -- Praha : Burian Valda, 1587. -- A8 - C8 - D4 [= XXVIII] ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K02789
[C.zaznamu: 000005153]
Sectenij Rokuw od pocatku Sweta | pocnauc od Adama pro Linij Krysta Pana ... / Jan Gryll z Gryllova starsi. -- Praha : Jiri Cerny z Cerneho Mostu, 1588. -- [I] - XLVII ll. ; 4
- Cislo knihopisu: K19023
[C.zaznamu: 000019622]
Zrcadlo wecneho ziwota -- Praha : Burian Valda, 1592. -- A8 - C8 - D4 [= 28 ll.] ; 8
- Cislo knihopisu: K05931
[C.zaznamu: 000008011]
SOLILOQVIA DE Passione D. N. Iesu Christi ... / Martin Moller. -- Praha : Daniel Adam z Veleslavina, 1593. -- [XIII] - 621 - [I] str. ; 8
- Cislo knihopisu: K05948
[C.zaznamu: 000008027]
Smrt a zivot, jinak srovnani ziwota a smrti ... / Philippe Mornay, Seigneur Du Plessis-Marly. -- Praha : Jan Sedlcansky, 1594. -- 8
- Cislo knihopisu: K03924
[C.zaznamu: 000018424]
Potessenij W Tezkem Zarmutku postawene | pro Smrt nenadalau sweho mileho Manzela ... / Jan Kherner. -- Praha : Jan Schumann - dedicove, 1599. -- [IV] ll. ; 4
- Cislo knihopisu: K06792
[C.zaznamu: 000008854]
Pijsen Pohrebrij na Smrt Slowutneho Pana Brykcyho Zwonare z Cynperku ... / Sixt Palma Mocidlansky. -- Praha : Sixt Palma Mocidlansky, [1600?]. -- [IV] ll. ; 8

- Cislo knihopisu: K01420
[C.zaznamu: 000003921]
Spis kratky Edmunda Ka[m]piana Societatis IESV ... / Edmund Campianus. -- Praha : Jiri Cerny z Cerneho Mostu, 1601. -- A8 - B12 - F12 - G3 [= LXX] ll. ; 12
- Cislo knihopisu: K01630
[C.zaznamu: 000004087]
Cztyry Poslednij Czloweka wecy ... / Frans Coster. -- Olomouc : Jiri Handl, 1606. -- [IV] - 201 [spr. 199] str. ; 12
- Cislo knihopisu: K16288
[C.zaznamu: 000016274]
Knjzka pekna a potessitedlna Pokud dobrj a Krestansstj rodicowe swych milych djtek ... oplakawati magj ... / Esaias Tribauer. -- Praha : Daniel Adam z Veleslavina - dedicove, 1607. -- (:):6, (*)5, A6 - Z6, Aa6 - Dd6 [= CLXXIX] ll. ; 12
- Cislo knihopisu: K17650
[C.zaznamu: 000002432]
Pisen pohrebni a napis hrobowni na smrt dewcicky Benigny K. Jiriho Hanuse dcerky. / Jiri Hanus z Kronenfeldu. -- [Praha : Pavel Sessius, 1607]. -- 8
- Cislo knihopisu: K17457
[C.zaznamu: 000017488]
Zrcadlo wicneho ziwota | ktery se Krestian do neho wzhledne -- Praha : Daniel Sedlcansky nejstarsi, 1607. -- A8 - C8 - D4 [= XXVIII] ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K12044
[C.zaznamu: 000012089]
Pijsen Pohrebni, Na Smrt a pobozone w Krystu vsnutij | Vrozeneho Pana Jana Teyffle z Ceglperku -- Praha : Oldrich Valda, 1609. -- [VIII] ll. ; 16
- Cislo knihopisu: K06793
[C.zaznamu: 000008855]
Pisen pohrebni na smrt p. Hedwiky Smiricke z Hasenburku. W Praze u Sixta Palmy w 8. 1610. / Sixt Palma Mocidlansky. -- Praha : Sixt Palma Mocidlansky, 1610. -- 8
- Cislo knihopisu: K15776a
[C.zaznamu: 000015834]
[O ctyrech poslednich wecech cloveka ... / Matej Stribrsky. -- [Misto vydani neni zname : nakladatel neni znamy], 1611. -- [A8] - D8 - E9 [= XLI] ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K18067
[C.zaznamu: 000018619]
Duchownj Kljnot: To gest / Zwlasstnj a welice potessena z Swatych Pjsem s pilnostj wybrana powedenj: ... / Johann Gerhard. -- Praha : Jonata Bohutsky z Hranic, 1613. -- A-D12 [= 48] ll. ; 12
- Cislo knihopisu: K15927

[C.zaznamu: 000015993]
Pisen Jakuba Spaty (:syna mladsiho:) ... / Jakub Spata mladsi. -- Hradec Kralove :
Martin Kleinwechter, 1615

- Cislo knihopisu: K01462
[C.zaznamu: 000003932]
Rytmove od kneze Jana Carchesia Trebenickeho ... / Jan Carchesius. -- Hradec
Kralove : Martin Kleinwechter, 1615
- Cislo knihopisu: K01414
[C.zaznamu: 000003913]
Patero Kazanj O Nemocy, kratkosti, mdlobe, ziwota y smrti ... / Matyas Campanus. --
Praha : Daniel Karolides z Karlsberka, 1616. -- A-L4-M2 [= 46] ll. ; 4
- Cislo knihopisu: K01649
[C.zaznamu: 000004108]
Ars bene, beateque moriendi ... / Matej Crocin. -- Hradec Kralove : [Martin
Kleinwechter], 1618. -- 8
- Cislo knihopisu: K03859
[C.zaznamu: 000006180]
Posyla k stale trpeliwosti Pocestnym ... / Jan Kaupilius. -- Praha : Matej Pardubsky,
1619. -- A10 - B8 - Z8 - Aa8 - Bb2 - (?)2 [= CCVIII] ll. ; 8
- Cislo knihopisu: K01224
[C.zaznamu: 000003730]
Troge Kazanj: dwoge O newinnem a prebolestnem Vmucenj Pana a Spasytele ... /
Blazej Borovsky z Borovna. -- [Hradec Kralove? : Martin Kleinwechter?], 1619. -- A8
- E8 - [F2] [= XLII] zachov. ll. ; 8